

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЯНІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.35

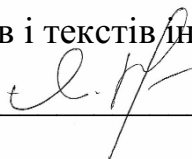
ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА УМИСНЕ
НЕПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ: СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ
КРИМІНАЛІЗАЦІЇ, АНАЛІЗ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВопОРУШЕНЬ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В. М. Янівський

Науковий керівник – Мовчан Роман Олександрович, доктор юридичних наук,
професор

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Янівський В. М. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». – Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню питань соціальної обумовленості криміналізації та складів кримінальних правопорушень «декларування недостовірної інформації» (ст. 366-2 Кримінального кодексу України) та «умисне неподання декларації» (ст. 366-3 Кримінального кодексу України).

У розділі 1 «Соціальна обумовленість криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України» через звернення до розроблених у кримінально-правовій доктрині основних постулатів теорії криміналізації діянь здійснена спроба надати науково обґрунтовану відповідь на питання про виправданість криміналізації таких порушень вимог фінансового контролю, як «декларування недостовірної інформації» та «умисне неподання декларації».

Встановлено, що у вітчизняного законодавця були вагомі підстави для криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, головною з яких стала помилка у проведеній раніше декриміналізації досліджуваних посягань, яка стала наслідком ухвалення Конституційним Судом України Рішення № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 р. про визнання неконституційною ст. 366-1 Кримінального кодексу України. Доведено, що це ж саме Рішення Конституційного Суду України одночасно відіграло і роль каталізатора, який привів у рух механізм криміналізації розглядуваних деліктів, тобто було приводом до криміналізації останніх. Що ж до інших підстав, які викликали об'єктивну потребу у відновленні кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації, то ними передусім стали зміна точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності та

загальноприйнятої моральної оцінки відповідних порушень вимог фінансового контролю, а також (у меншій мірі) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами.

Обґрунтовано, що, попри подібний характер антисуспільної спрямованості, ступінь суспільної небезпеки аналізованих порушень антикорупційного законодавства суттєво відрізняється, адже: якщо у ст. 366-2 Кримінального кодексу України були закріплені чіткі критерії (сума недостовірних відомостей), які переконують у тому, що передбачене цією нормою декларування недостовірної інформації є істотно небезпечнішим за відповідний адміністративний проступок (ч. 4 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення) і тому має тягнути саме кримінальну відповідальність, то у ст. 366-3 Кримінального кодексу України жодних подібних параметрів, які б засвідчували якісно вищий ступінь суспільної небезпеки передбаченої неї поведінки порівняно з тією, яка описана у ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відсутні, а тому її (поведінки) криміналізація має визнаватися кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння. Покликаючись на цей, а також низку інших аргументів, обґрунтовується необхідність декриміналізації умисного неподання декларації та наступного виключення з Кримінального кодексу України ст. 366-3. Також констатовано, що при доповненні Кримінального кодексу України статтями 366-2 та 366-3 вітчизняними парламентаріями було частково порушено принципи системно-правової несуперечливості криміналізації діяння, визначеності і єдності термінології, співмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації.

Розділ 2 «Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України» структурно був поділений на два підрозділи.

У підрозділі 2.1 дисертаційного дослідження було послідовно визначено родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, видовий об'єкт аналізованих у роботі кримінальних правопорушень у сфері фінансового контролю, а також безпосередні об'єкти деліктів, описаних у статтях 366-2 та 366-3 Кримінального

кодексу України. Зокрема, обґрунтовується теза про необхідність диференційованого трактування основних безпосередніх об'єктів розглядуваних кримінальних правопорушень, якими є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю, що забезпечують: з одного боку, подання суб'єктом декларування відповідної декларації (ст. 366-3 Кримінального кодексу України), а, з іншого, – відображення у такій декларації достовірних відомостей (ст. 366-2 Кримінального кодексу України).

Аргументовано, що навіть попри те, що декларація відповідає всім ознакам офіційного документа і має визнаватися різновидом останнього, ст. 366-2 Кримінального кодексу України не може вважатися спеціальною відносно ст. 366 Кримінального кодексу України.

Доведено, що, зважаючи на очевидну завищеність криміно- та адміноутворюючих показників декларування недостовірної інформації, вони потребують наступного нормативного корегування у бік зменшення:

а) у ст. 366-2 Кримінального кодексу України – кримінальна відповідальність має бути встановлена за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 50 до 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (ч. 1), а посилена – якщо така сума сягає понад 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (ч. 2);

б) у ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення – адміністративна відповідальність має бути встановлена за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 5 до 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб (ч. 4). У випадку декларування недостовірної інформації, коли відповідна сума є меншою за 5 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, відповідальність за цією правовою нормою має виключатися (п. 3 примітки).

Підрозділ 2.2 дисертаційного дослідження був присвячений характеристиці відповідних суспільно небезпечних діянь. Доведено, що об'єктивна сторона складу «декларування недостовірної інформації» може виражатися виключно у формі дії і, відповідно, не може виявлятися у бездіяльності. Наведено аргументи на користь того,

що: по-перше, подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому стані не є формою об'єктивної сторони делікту, передбаченого ст. 366-2 Кримінального кодексу України, і охоплюватися останньою не повинно; по-друге, відповідальність за декларування недостовірної інформації має виключатись, якщо особа скористалась передбаченим ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» правом виправити виявлені нею у декларації помилки і не порушила при цьому встановленого порядку реалізації такого права, а тому це кримінальне правопорушення необхідно вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку для її виправлення.

Констатовано, що на сьогодні єдиним більш-менш обґрунтованим критерієм розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 Кримінального кодексу України та ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, є 10-денний строк з дня отримання особою відповідного повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про неподання нею декларації: у разі, якщо суб'єкт подасть декларацію протягом цього терміну, то він має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення; якщо ж суб'єкт декларування і після цього повідомлення не подасть декларацію, то його дії мають бути кваліфіковані як умисне неподання декларації за ст. 366-3 Кримінального кодексу України. Водночас обґрунтовано гіпотезу про те, що за умови її невиключення з системи Особливої частини Кримінального кодексу України ст. 366-3 має зазнати невідкладного законодавчого редагування, направлено на більш чітке відмежування передбаченого нею кримінально караного делікту від суміжного адміністративного правопорушення.

Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України» також структурно був поділений на два підрозділи, один з яких присвячений характеристиці суб'єкта, а інший – суб'єктивної сторони аналізованих складів кримінальних правопорушень.

Зокрема, у підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження було продемонстровано непослідовність вітчизняного законодавця, яка виявляється в тому, що нормативний обов'язок деяких суб'єктів подавати декларацію не кореспондує з можливістю їхнього притягнення до відповідальності за декларування недостовірної інформації. Зважаючи на це, аргументовано необхідність поширення дії ст. 366-2 Кримінального кодексу України на всіх суб'єктів декларування шляхом редагування примітки до ст. 366-2 Кримінального кодексу України.

Обґрунтовано, що, враховуючи особливий статус та особливий контроль законодавця за фінансовим становищем службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації цими суб'єктами має бути посилена (диференційована).

У підрозділі 3.2 було доведено, що з суб'єктивної сторони і декларування недостовірної інформації, і умисне неподання декларації характеризуються виключно прямим умислом – скоєння їх із непрямим умислом є неможливим. Підтримано доктринальну позицію (як і судову практику, яка кореспондується та багато в чому базується на ній), змістом якої є те, що подання особою відповідної декларації не в передбаченому Законом України «Про запобігання корупції» електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства з питань запобігання корупції за формою, що визначається цим агентством, а в паперовій формі з огляду на релігійні, політичні, ідеологічні та інші особисті переконання і мотиви декларанта, за наявності інших підстав має кваліфікуватися за ст. 366-3 Кримінального кодексу України, адже зазначені обставини не свідчать про відсутність у діянні відповідної особи прямого умислу на неподання декларації.

Ключові слова: декларування недостовірної інформації, умисне неподання декларації, відомості/інформація, корупція, правопорушення, пов'язані з корупцією, фінансовий контроль, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення (злочин), неконституційність, кримінально-правова охорона, санкція, юридична відповідальність, неправомірна вигода, кримінальне право, юридична визначеність.

SUMMARY

Yanivskyi V. M. Declaring false information and deliberately not submitting a declaration: social determinants of criminalization, analysis of the composition of criminal offenses. – Qualifying academic paper printed as manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 “Law” in the field of knowledge 08 "Law". – Vasyly' Stus Donetsk National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the issues of social conditioning of criminalization and the composition of the criminal offenses of "declaration of false information" (Article 366-2 of the Criminal Code of Ukraine) and "intentional failure to submit a declaration" (Article 366-3 of the Criminal Code of Ukraine).

In *chapter 1 "Social conditionality of the criminalization of acts provided for by Articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine"* by referring to the main postulates of the theory of criminalization of acts developed in the criminal law doctrine, an attempt is made to provide a scientifically based answer to the question of the justification of criminalization of such violations of the requirements of the financial control, such as "declaration of false information" and "deliberate failure to submit a declaration".

It was established that the domestic legislator had good reasons for criminalizing the acts provided for in Articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, the main of which was an error in the earlier decriminalization of the investigated offenses, which was a consequence of the adoption of Decision No. 13-r by the Constitutional Court of Ukraine 2020 from October 27, 2020 on recognition as unconstitutional of Art. 366-1 of the Criminal Code of Ukraine. It has been proven that the same Decision of the Constitutional Court of Ukraine simultaneously played the role of a catalyst that set in motion the mechanism of criminalization of the investigated offenses, that is, it was the reason for the criminalization of the latter. As for the other reasons that caused the objective need to restore criminal liability for declaring false information and intentionally not submitting a declaration, they were primarily a change in society's point of view regarding the degree of public danger and the generally accepted moral assessment of relevant violations of financial control

requirements, as well as (to a lesser extent) the need to fulfill obligations under international agreements.

It is substantiated that, despite the similar nature of anti-social orientation, the degree of social danger of the analyzed violations of anti-corruption legislation is significantly different, because: if in Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine, clear criteria (amount of false information) were established, which convince that the declaration of false information provided for by this norm is significantly more dangerous than the corresponding administrative offense (Part 4 of Article 172-6 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses) and that is why he should be criminally liable, then in Art. 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, there are no similar parameters that would testify to a qualitatively higher degree of social danger of the behavior envisaged by it compared to that described in part. 1 Art. 172-6 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, are absent, and therefore its (behavior) criminalization should be recognized as a step that contradicts the principle of sufficient public danger of the act. Relying on this, as well as a number of other arguments, the need to decriminalize the deliberate non-submission of the declaration and the subsequent exclusion from the Criminal Code of Ukraine of Art. 366-3. It was also established that when the Ukrainian parliamentarians added articles 366-2 and 366-3 to the Criminal Code of Ukraine, the principles of systemic and legal consistency of the criminalization of an act, certainty and unity of terminology, proportionality of positive and negative consequences of criminalization were partially violated.

Chapter 2 "Objective features of criminal offenses provided for by Articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine" was structurally divided into two subsections.

In subsection 2.1 of the dissertation research, the generic object of criminal offenses in the field of official and professional activities related to the provision of public services, the specific object of analyzed criminal offenses in the field of financial control, as well as the direct objects of torts were consistently defined, described in articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, the thesis about the need for a differentiated interpretation of the main direct objects of the considered criminal offenses, which are public relations in the field of financial control, is substantiated, which ensure: on the one hand, the submission of the relevant declaration by the subject of the declaration (Article

366-3 of the Criminal Code of Ukraine), and, on the other hand, the reflection of reliable information in such a declaration (Article 366-2 of the Criminal Code of Ukraine).

It is argued that even though the declaration meets all the characteristics of an official document and should be recognized as a type of such document, Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine cannot be considered special in relation to Art. 366 of the Criminal Code of Ukraine.

It is proved that, taking into account the obvious overestimation of the crime- and administrative-forming indicators of the declaration of false information, they require the following downward regulatory adjustment:

a) in Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine - criminal liability must be established for declaring false information, if the information provided in the declaration differs from reliable information by the amount of 50 to 500 subsistence minimums for able-bodied persons (part 1), and enhanced - if such amount reaches more than 500 subsistence minimum for able-bodied persons (part 2);

b) in Art. 172-6 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses - administrative liability must be established for declaring false information, if the information provided in the declaration differs from the reliable information by the amount of 5 to 50 subsistence minimums for able-bodied persons (Part 4). In case of declaration of inaccurate information, when the corresponding amount is less than 5 subsistence minimums for able-bodied persons, liability according to this legal norm should be excluded (clause 3 of the note).

Subsection 2.2 of the dissertation study was devoted to the characteristics of relevant socially dangerous acts. It has been proven that the objective side of the composition "declaration of false information" can be expressed exclusively in the form of action and, accordingly, cannot be manifested in inaction. Arguments are given in favor of the fact that: firstly, the submission by the subject of the declaration of knowingly inaccurate information in the notification of significant changes in the property status is not a form of the objective side of the tort provided for in Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine, and should not be covered by the latter; secondly, responsibility for declaring false information should be excluded if the person used the provisions of ch. 4 Art. 45 of the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption" with the right to correct the errors discovered by her in the

declaration and did not violate the established procedure for the exercise of such a right, and therefore this criminal offense must be considered completed not from the moment the subject of the declaration entered knowingly inaccurate information into the declaration, but from at the end of the 30-day period for its correction.

It was established that today the only more or less substantiated criterion for distinguishing offenses provided for by Art. 366-3 of the Criminal Code of Ukraine and ch. 1 Art. 172-6 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, there is a 10-day period from the day the person receives the relevant notification from the National Agency for the Prevention of Corruption about his failure to submit a declaration: in the event that the subject submits a declaration within this period, he must be subject to administrative responsibility for ch. 1 Art. 172-6 of the Code of Ukraine on administrative offenses; if the subject of the declaration does not submit the declaration even after this notification, then his actions must be qualified as intentional non-submission of the declaration under Art. 366-3 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the hypothesis that under the condition that it is not excluded from the system of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine Art. 366-3 should undergo an urgent legislative revision aimed at more clearly distinguishing this criminal offense from the related administrative offense.

Chapter 3 "Subjective characteristics of the composition of criminal offenses provided for by Articles 366-2 and 366-3 of the Criminal Code of Ukraine" was also structurally divided into two subsections, one of which is devoted to the characteristics of the subject, and the other to the subjective side of the analyzed composition of criminal offenses.

In particular, in subsection 3.1 of the dissertation study, the inconsistency of the domestic legislator was demonstrated, which is manifested in the fact that the regulatory obligation of some subjects to submit a declaration does not correspond to the possibility of their prosecution for declaring inaccurate information. Taking this into account, the need to extend the effect of Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine on all subjects of declaration by editing the note to Art. 366-2 of the Criminal Code of Ukraine.

It is substantiated that, taking into account the special status and special control of the legislator over the financial situation of officials who occupy a responsible and especially

responsible position, as well as subjects of declaration who occupy positions associated with a high level of corruption risks, criminal liability for declaring an unreliable information by these subjects should be strengthened (differentiated).

In subsection 3.2, it was proved that, from the subjective side, both the declaration of false information and the deliberate failure to submit a declaration are characterized exclusively by direct intent – it is impossible to commit them with indirect intent. The doctrinal position is supported (as well as court practice, which corresponds and is largely based on it), the content of which is that the submission of the relevant declaration by a person is not in the electronic form provided for by the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" by filling in the official website of the National Agency of issues of corruption prevention in the form determined by this agency, and in paper form taking into account the religious, political, ideological and other personal beliefs and motives of the declarant, if there are other reasons, it must be qualified under Art. 366-3 of the Criminal Code of Ukraine, because the specified circumstances do not indicate the absence of a direct intention in the action of the relevant person to not submit the declaration.

Keywords: declaration of false information, intentional failure to submit a declaration, information/information, corruption, offenses related to corruption, financial control, criminal responsibility, criminal offense (crime), unconstitutionality, criminal protection, sanction, legal responsibility, improper benefit, criminal law, legal certainty.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 168–178. DOI: 10.31558/2786-5835.2022.2.16. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13637>

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/14.pdf

3. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>

4. Янівський В. М. Про об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 229–240. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.23. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16176>

5. Янівський В. М. Несвоєчасне (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) та умисне неподання декларації (ст. 366-3 КК України): проблеми розмежування, шляхи їх вирішення. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 189–201. DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.189-201.

URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/227>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Янівський В. М. Доцільність криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації – аналіз з позицій «ultima ratio». *Осінні юридичні читання – 2023. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023». 23 листопада 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 242–245.

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Про виправданість криміналізації умисного неподання декларації (ст. 366-3 КК України): новий погляд на давню проблему. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол. : Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 133–137.

3. Янівський В. М. Про деякі особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. *Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024». 21 листопада 2024 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 110–115.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 ТА 366-3 КК УКРАЇНИ.....	17
1.1. Підстави та приводи запровадження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації.....	17
1.2. Врахування принципів криміналізації при запровадженні кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації.....	34
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2. ОБ’ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 ТА 366-3 КК УКРАЇНИ.....	89
2.1. Об’єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.....	89
2.2. Об’єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.....	122
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3. СУБ’ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 ТА 366-3 КК УКРАЇНИ.....	145
3.1. Суб’єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.....	145
3.2. Суб’єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.....	164
Висновки до розділу 3.....	189
ВИСНОВКИ.....	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
ДОДАТКИ.....	228

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

абз. – абзац

Антикорупційна програма – Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затв. постановою КМУ від 4 березня 2023 р. № 220

Антикорупційна стратегія – Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затв. Законом України від 20 червня 2022 р.

АП ВАКС – Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду України

ВАКС – Вищий антикорупційний суд України

Вірменія – Республіка Вірменія

ВРУ – Верховна Рада України

ВС – Верховний Суд

гл. – глава

ГНЕУ ВРУ – Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України

грн – гривня

ГУ – Головне управління

ГЮУ ВРУ – Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України

декларація – декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

див. – дивитись

ЄК – Європейська комісія

ЄС – Європейський Союз

Закон – Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р.

Закон від 4 грудня 2020 р. – Закон України від 4 грудня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»

Закон від 29 червня 2021 р. – Закон України від 29 червня 2021 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»

законопроект № 4460-д – проект Закону України № 4460-д від 3 грудня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»

затв. – затверджено

ЗМІ – засоби масової інформації

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.

КМУ – Кабінет Міністрів України

кн. – книга

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.

м. – місто

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МСЕК – медико-соціальна експертна комісія

млн – мільйон

Молдова – Республіка Молдова

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

п. – пункт

ПМ – прожитковий мінімум для працездатних осіб

пп. – підпункт

проект КК – проєкт нового Кримінального кодексу України (текст станом на 1 серпня 2024 р.)

р. – рік

Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. – Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

розд. – розділ

рр. – роки

рф – Російська Федерація

с. – сторінка

ст. – стаття

тис. – тисяча

Угода про асоціацію між Україною та ЄС – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вже тривалий час корупція небезпідставно визнається однією з основних загроз національній безпеці нашої держави. Як зазначається у п. 24 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), саме корупція перешкоджає виведенню української економіки з депресивного стану, унеможлиблює її стале і динамічне зростання, підвищує уразливість до загроз, підживлює кримінальне середовище. Крім цього, не варто забувати й про те, що корупція є фактором, який істотно підриває довіру до органів влади та порушує соціальну справедливість.

На жаль, будучи надзвичайно поширеною і в мирних умовах, корупція «не стала на паузу» і на час триваючої вже третій рік героїчної війни Українського Народу проти російських загарбників, які 24 лютого 2022 р. здійснили широкомасштабне вторгнення на територію нашої держави. Зокрема, із перманентних публікацій у ЗМІ та офіційних повідомлень правоохоронних органів ми повсякчас дізнаємося про приголомшуючі кейси «яєць по 17 гривень»; про працівників митниці, ТЦК і МСЕК, які, крім мільйонів доларів готівки, мають ще й десятки елітних автомобілів та по кілька оформлених на себе чи близьких фешенебельних об'єктів нерухомості за кордоном; про ганебну практику розкрадань на будівництві фортифікаційних споруд тощо. Усі ці продукovanі корупцією прояви мають безпосередній негативний вплив на театр бойових дій, адже, навіть якщо не брати до уваги суто моральної складової, призводять (точніше – вже призвели) до цілком осяжних наслідків у вигляді зриву мобілізації, відсутності належних перепон для просування агресора, неналежного забезпечення наших героїчних воїнів тощо.

Тут не буде зайвим нагадати і про те, що саме всеосяжна корупція є одним із головних чинників, які виступають перешкодою на шляху реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави. Зокрема, у цьому контексті варто пригадати, що лише 30 жовтня 2024 р. було опубліковано Звіт ЄК щодо України в рамках Пакета розширення, в якому міститься звернення до нашої держави стосовно

того, що Україна повинна продовжувати зосереджуватися на створенні надійної репутації правоохоронних органів у справах про корупцію на найвищому рівні для подолання системної корупції у більшості відповідних секторів та інституцій.

Враховуючи вищесказане, не повинен дивувати той факт, що останні 10 років в Україні пройшли під знаком перманентного антикорупційного реформування, за наслідком якого, зокрема, у нашій державі було впроваджено низку новітніх превентивних антикорупційних механізмів, серед яких – декларування майнового стану публічних службовців, перевірка їхньої доброчесності, моніторинг способу життя, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів тощо. Вагомими і багатоочікуваними кроками у напрямку подолання корупції стало і почергове розроблення та ухвалення спочатку Антикорупційної стратегії (2022 р.), а вже згодом – спрямованої на розв’язання визначених у ній проблем урядової Антикорупційної програми (2023 р.).

Водночас очевидно, що сподіватися на дотримання передбачених законом превентивних вимог, заборон та обмежень суб’єктами, на яких вони розраховані, можна лише за наявності в арсеналі держави ефективного механізму притягнення до юридичної відповідальності за порушення таких настанов. При цьому важливою складовою зазначеного механізму виступають норми, які встановлюють відповідальність за вчинення не лише корупційних діянь, а й відмінних від останніх вчинків, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення корупції. Зокрема, одним із таких фонових явищ є декларування службовцями недостовірної інформації та умисне неподання декларації, кримінальна відповідальність за які уперше була встановлена ще в 2014 р. у межах нової на той час ст. 366-1 КК України. Та на жаль, ефективність відповідної норми була доволі низькою, причини чого фахівці вбачали як у допущених при її конструюванні нормативних недоліках, так і наявності низки проблем суто правозастосовного характеру. Крім того, вже ледь не з першого дня існування ст. 366-1 КК України чимало вітчизняних криміналістів висловлювали сумніви і щодо соціальної обумовленості криміналізації передбачених нею діянь.

Новий імпульс полеміка з цього приводу отримала в 2020 р., протягом якого відбулися дві знакові у відповідній сфері події: спочатку (27 жовтня) КСУ прийняв

славно-, а якщо точніше – сумнозвісне Рішення № 13-р/2020, головним результатом якого стало визнання неконституційною ст. 366-1 КК України, а вже згодом ВРУ, реагуючи на згадане рішення КСУ, ухвалила Закон від 4 грудня 2020 р., одним із наслідків чого стало відновлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації у межах нових ст. 366-2 та ст. 366-3 КК України, відповідно.

Але чи було виправданим це рішення вітчизняних парламентаріїв? Чи є диспозиції згаданих кримінально-правових новел досконалішими за їхню «попередницю»? Які проблеми виникають при кваліфікації відповідних норм та яким чином вони мають бути вирішені? Надійним фундаментом для вирішення цих та багатьох інших питань мали б стати напрацювання кримінально-правової науки.

У вітчизняній юридичній літературі проблематика кримінально-правової протидії порушенням встановленого порядку декларування традиційно належить до числа активно досліджуваних. Зокрема, окремі аспекти вказаної проблематики висвітлювались у працях таких українських науковців, як А. В. Агеєнко, В. В. Андрієшин, О. С. Бондаренко, А. А. Вознюк, Д. Ф. Волонець, І. Б. Газдайка-Василишин, В. О. Гацелюк, О. З. Гладун, О. О. Дудоров, З. А. Загинеї-Заболотенко, К. П. Задоя, А. Л. Замахін, О. О. Кваша, А. М. Козачина, О. К. Марін, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, Д. Г. Михайленко, Д. М. Міськів, О. В. Мартинюк, Т. В. Міхайліна, Р. О. Мовчан, Л. О. Мостепанюк, Н. А. Никифорова, О. Ф. Пасєка, І. Д. Пастух, Є. О. Письменський, І. І. Присяжнюк, А. В. Савченко, Я. О. Тєсюк, М. І. Хавронюк, В. С. Щирська та інших. Незважаючи на позначену доктринальну активність, результатом якої став захист щонайменше двох докторських та п'яти кандидатських (доктора філософії) дисертацій, а також опублікування декількох монографій по відповідній тематиці, мусимо констатувати, що значна кількість робіт названих авторів виконувалася ще до доповнення КК України статтями 366-2 та 366-3, через що у них не врахована специфіка останніх. Крім того, вітчизняні криміналісти і досі не прийшли до спільного знаменника щодо вирішення низки питань у відповідній царині, зокрема і тих, які піднімалися вище, а отже, вони потребують подальшого наукового аналізу, у зв'язку з чим звернення до них є своєчасним, а тематика

дисертаційного дослідження – актуальною. Зауважимо й те, що відмічена своєчасність пояснюється й активно триваючою сьогодні роботою над проєктом КК.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140) та «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (державна реєстрація № 0122U002369), у межах яких автор досліджує питання кримінально-правової протидії порушенням встановленого порядку декларування.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексний і системний аналіз соціальної обумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації, характеристика складів цих кримінальних правопорушень і формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального і адміністративного законодавства та практики їхнього застосування.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

– вирішити питання про наявність підстав і приводів для запровадження (відновлення) кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації;

– дослідити рішення вітчизняних парламентаріїв про доповнення КК України статтями 366-2 та 366-3 на предмет його відповідності розробленим у кримінально-правовій доктрині принципам криміналізації;

– з'ясувати особливості об'єкта складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України;

– розглянути теоретико-прикладні проблеми об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України;

– визначити зміст суб'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України;

– сформулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення КК України та

КУпАП і оптимізацію релевантної правозастосовної практики.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час подачі декларації суб'єктом декларування.

Предмет дослідження – соціальна обумовленість криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації, характеристика складів цих кримінальних правопорушень.

Методи дослідження. Під час написання дисертації використано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання розглядуваних правових явищ, зокрема: *діалектичний* – при структуруванні роботи та поетапному пізнанні об'єкта дослідження (розділи 1–3); *герменевтичний* – при тлумаченні вживаних у статтях 366-2 та 366-3 КК України понять і термінів (розділи 1–3); *історичний* – під час дослідження генези розвитку кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації (розділи 1–2); *компаративістський* – при порівнянні відповідних норм вітчизняного та іноземного кримінального законодавства (розділ 1); *логіко-юридичний* – при розробленні пропозицій щодо вдосконалення окремих положень КК України та КУпАП (розділи 1–3); *догматичний* – під час аналізу відповідних кримінально- та адміністративно-правових норм, Закону, а також положень інших нормативно-правових актів (розділи 1–3); *структурно-функціональний* – при визначенні місця аналізованих норм у системі Особливої частини КК України (підрозділ 2.1); *статистичний* – для аналізу та узагальнення даних судової практики (розділи 1–3); *метод моделювання* – під час розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення положень кримінального та адміністративного законодавства, а також покращення відповідної судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять: правові позиції ВС; ухвали та вирокі, винесені ВАКС, зокрема і Ап ВАКС, судами першої та апеляційної інстанцій у справах про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2 та 366-3 (раніше – ст. 366-1) КК України (всього 65 рішень); статистичні дані Офісу Генеральної прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є однією з перших виконаних в Україні кваліфікаційних наукових праць, в якій комплексно та системно розглядаються питання соціальної обумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації, характеристики складів цих кримінальних правопорушень з урахуванням змін, передбачених Законом від 4 грудня 2020 р. До найбільш важливих положень, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, варто віднести те, що в ній:

уперше:

1) доведено, що головною підставою криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, стала помилка у проведеній раніше КСУ – а саме його Рішенням від 27 жовтня 2020 р. – декриміналізації поведінки, яка була описана у визнаній неконституційною ст. 366-1 КК України. Іншими факторам, які зумовили об'єктивну необхідність прийняття цього рішення, стали зміна точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності як корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень загалом, так і недотримання встановленого порядку декларування зокрема, а також необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами;

2) аргументовано, що, виступивши каталізатором масових пікетів КСУ, викликавши обурення народних депутатів України, розгромне рішення Венеціанської комісії, а також відповідні публічні та непублічні загрозові меседжі чиновників ЄС, Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. паралельно необхідно вважати і головним приводом криміналізації діянь, про які йдеться у статтях 366-2 та 366-3 КК України;

3) обґрунтовано диференційований підхід до трактування основних безпосередніх об'єктів розглядуваних кримінальних правопорушень, яким є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю, які забезпечують, з одного боку, подання суб'єктом декларування відповідної декларації (ст. 366-3 КК України), а, з іншого, – відображення у такій декларації достовірних відомостей (ст. 366-2 КК України);

4) наведено низку аргументів на користь того, що відносини у сфері протидії корупції необхідно визнавати не просто додатковим, а саме обов'язковим додатковим об'єктом досліджуваних порушень вимог фінансового контролю;

5) з покликанням на конкретні та релевантні положення Закону, запропоновано:

а) у ст. 366-2 КК України – встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 50 до 500 ПМ (ч. 1, криміноутворюючий показник), а посилити – на суму понад 500 ПМ (ч. 2, кваліфікуючий показник);

б) у ч. 4 ст. 172-6 КУпАП – встановити адміністративну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 5 до 50 ПМ (адміністративноутворюючий показник), і, відповідно, виключити відповідальність за цією статтею у випадку декларування недостовірної інформації, коли відповідна сума є меншою за 5 ПМ (п. 3 примітки);

б) доведено, що подання декларантом завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому становищі не повинно кваліфікуватися за ст. 366-2 КК України; склад аналізованого кримінального правопорушення матиме місце лише у випадку подальшого неправдивого відображення відповідної інформації, яка спочатку була надіслана у згаданому повідомленні (яке не фігурує у ст. 366-2 КК України), у декларації;

удосконалено:

1) аргументи на користь того, що криміналізація умисного неподання декларації суперечить:

– як принципу достатньої суспільної небезпечності діяння, адже у разі подальшого невиконання відповідного припису НАЗК особою, яка попередньо вчинила і була притягнута до адміністративної відповідальності за несвоєчасне подання декларації, не відбувається якісного «стрижку» ступеня суспільної небезпеки цього діяння, який є достатнім для його «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень;

– так і низці інших принципів криміналізації, зокрема, принципам єдності термінології, співмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації, системно-правової несуперечливості криміналізації діяння;

2) теоретичний висновок про те, що в обох аналізованих складах кримінальних

правопорушень відповідна декларація (відомості в декларації) має визнаватися саме предметом, а не знаряддям чи засобом вчинення кримінального правопорушення;

3) наукову позицію відносно того, що внесення декларантом завідомо недостовірних відомостей до декларації – це виключно активна поведінка, яка вчиняється лише у формі дії;

4) обґрунтування гіпотези про те, що поведінку декларантів, які не зазначають відомості щодо своїх фінансових зобов'язань (кредитів, позики), немає підстав визнавати малозначною;

5) доктринальну ідею щодо необхідності поширення дії ст. 366-2 КК України на всіх суб'єктів декларування;

6) положення про доцільність диференціації кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктами декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків;

7) аргументи на користь того, що: по-перше, з суб'єктивної сторони обидва аналізовані посягання характеризуються виключно прямим умислом; по-друге, додаткова вказівка у ст. 366-2 КК України не лише на «умисність», а ще й на «завідомість», яка вдруге підкреслює умисний характер делікту, є зайвою;

дістали подальшого розвитку:

1) наукова гіпотеза: по-перше, про те, що умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України фактично є адміністративна преюдиція – попереднє притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП особи, яка надалі вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 188-46 КУпАП; по-друге, про невиправданість пропонованого в юридичній літературі нормативного закріплення адміністративної преюдиції як підстави кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації;

2) теза про неможливість визнання малозначним діяння, передбаченого ст. 366-2 КК України, та недоцільність (при юридичній можливості) такої оцінки – щодо поведінки, описаної у ст. 366-3 КК України;

3) аргументи на користь: по-перше, того, що відбитий при конструюванні

ст. 366-2 КК України підхід, коли покарання у виді позбавлення волі передбачається лише за кваліфіковані різновиди досліджуваного діяння, загалом є доволі вдалим і, крім іншого, таким, що відповідає кращим (хоча й відверто поодиноким) іноземним практикам; по-друге, недоцільності зменшення передбачених санкціями ст. 366-2 КК України розмірів штрафів;

4) запропонована розробниками проекту КК ідея щодо необхідності визнання видовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень встановленого законом порядку декларування;

5) наукова позиція відносно, з одного боку, визнання декларації різновидом електронного офіційного документа, а, з іншого, – відсутності підстав для визнання ст. 366-2 КК України спеціальною щодо ст. 366 КК України;

6) теза про доцільність заміни у ст. 366-2 КК України терміну «ПМ» на «НМДГ»;

7) положення про те, що склад декларування недостовірної інформації є закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку її виправлення;

8) доктринальний підхід відносно того, що на сьогодні чи не єдиним критерієм, який дозволяє розмежувати правопорушення, передбачені ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є 10-денний строк з дня отримання особою відповідного повідомлення НАЗК про неподання декларації: у разі, якщо суб'єкт подасть декларацію протягом цього терміну, то він має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП; якщо ж суб'єкт декларування і після цього повідомлення не подасть декларацію, то його дії мають бути кваліфіковані як умисне неподання декларації за ст. 366-3 КК України. Водночас доводиться, що пропонуваній критерій розмежування є «вимушеним» та неочевидним і через це далеко не завжди враховується на практиці. Зважаючи на це, наводяться потенційні законодавчі способи вирішення позначеної проблеми;

9) обґрунтування розширення кола посадових осіб юридичної особи публічного права та включення до переліку декларантів керівників відокремлених підрозділів і філій юридичних осіб та їхніх заступників;

10) положення про те, що подання суб'єктом декларування декларації у паперовій формі з огляду на релігійні, політичні, ідеологічні та інші особисті переконання і мотиви, а не в електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК за формою, що визначається цим агентством, не свідчить про відсутність у діянні цієї особи прямого умислу на неподання вказаної декларації, а тому має кваліфікуватися за ст. 366-3 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані чи вже використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем кримінально-правової протидії порушенням вимог фінансового контролю в Україні (акт впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2024 р. (Додаток А));

– *навчальному процесі* – під час викладання кримінального, адміністративного права, спеціалізованих курсів щодо протидії корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним із корупцією, підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів положень КК України та КУпАП (акти впровадження результатів дисертації в освітню (-ій) діяльність/процес: юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса від 10 грудня 2024 р. (Додаток Г); кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету від 27 листопада 2024 р. (Додаток В); Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2024 р. (Додаток Б)).

– *правотворчості* – для подальшого вдосконалення КК України та КУпАП;

– *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінального законодавства у справах про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України, а також релевантних норм КУпАП.

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї та розробки, що належать співавтору публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувалися. В опублікованих у співавторстві працях особистим внеском здобувача є: теоретичний висновок про те, що у ст. 366-3 КК України відсутні будь-які параметри, які б

засвідчували якісно вищий – тобто достатній для «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень – ступінь суспільної небезпеки передбаченої неї поведінки порівняно з тією, яка описана у ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а тому її криміналізація має визнаватися кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння, через що ця норма має бути виключена з системи Особливої частини; на сучасному етапі розвитку нашої держави ступінь суспільної небезпеки такого діяння, як декларування недостовірної інформації, необхідно визнавати таким, який є достатнім для визнання його кримінально протиправними.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса (висновок від 20 грудня 2024 р.), доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Осінні юридичні читання – 2023» (м. Вінниця, 23 листопада 2023 р.), міжнародній науковій конференції «Кримінально-правова протидія корупції у війсьній та повоєнній Україні» (м. Харків, 24 листопада 2023 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Осінні юридичні читання – 2024» (м. Вінниця, 21 листопада 2024 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 5 наукових статей у фахових виданнях України, а також 3 тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які логічно поділяються на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з яких основний текст – 192 сторінки, список використаних джерел – 30 сторінок (278 найменувань), додатки – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 ТА 366-3 КК УКРАЇНИ

1.1. Підстави та приводи запровадження кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації

Виходячи із сформульованого у вступі предмета цього дослідження, стає очевидним, що при його написанні у фокусі нашої уваги переважно перебуватимуть дві норми Особливої частини КК України – ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування».

Раніше при обранні структури подібних кандидатських (доктора філософії) дисертацій¹, предметом яких виступала норма (або ж група норм) Особливої частини, вітчизняні криміналісти переважно рухалися наступним шляхом: спочатку висвітлювався відповідний історичний та зарубіжний досвід кримінально-правової протидії тому чи іншому злочину (-ам)², потім послідовно аналізувались об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину (-ів), далі, за умови їхньої наявності, – кваліфікуючі, і нарешті – кримінально-правові наслідки вчинення злочинного (-их) діяння (-ь).

Однак, починаючи з 2000-х рр., така усталена практика досить істотно еволюціонувала. Зокрема й передусім, це виявилось у тому, що у перших розділах відповідних досліджень поруч, а останнім часом – все частіше навіть замість висвітлення історичного та/або іноземного досвіду регламентації відповідальності здобувачі почали зосереджувати свою основну увагу на вирішенні питання про соціальну обумовленість криміналізації діяння, передбаченого аналізованою нормою Особливої частини КК України. Особливого ж поширення ця нова тенденція набула

¹ Природно, що, зважаючи і на інший рівень, і на інший обсяг, структура докторських дисертацій була дещо іншою.

² З 2020 р. – вже кримінальному (-им) правопорушенню (-ям), про що в роботі далі, зокрема при цитуванні опублікованих до відповідної дати праць, вже не вказуватиметься.

в роботах, що присвячені тим чи іншим кримінально-правовим новелам – тобто нормам, яким не знайшлося місця в первинній редакції чинного КК України. Наявність цього факту необхідно пояснювати як:

– з одного боку, істотною інтенсифікацією кримінальної правотворчості у частині доповнення Особливої частини КК України новими заборонами. Зокрема, чи не найбільш яскравим прикладом наявності цього «тренду» вітчизняної кримінально-правової політики може бути саме розд. XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (далі у цій роботі – розд. XVII), в якому і розташовані досліджувані у цій роботі статті 366-2 та 366-3. Йдеться про те, що з моменту набрання чинності КК України від 5 квітня 2001 р. у цій структурній ланці Особливої частини з'явилося аж 16 (!!!) нових заборон; і це при тому, що в первинній редакції цього розділу всього було розміщено лише 10 окремих статей.

Водночас в юридичній літературі зазначається, що такий стан речей вже навряд чи може бути пояснений виключно тенденцією до динамізму законодавства, обумовленою реальними запитами щодо змін у державі й суспільстві. Навпаки, напрошується думка про недостатній зв'язок таких бурхливих, стрімких і частих змін із реальними потребами життя, а отже, про їх невмотивованість, наукову й практичну необґрунтованість, безсистемність і, можливо, навіть волюнтаристський характер [61, с. 35; 242, с. 56];

– а тому іншою, хоча й тісно пов'язаною з попередньою, причиною зміщення відповідних акцентів вітчизняних дослідників стало те, що згадані вище перманентні оновлення вітчизняного кримінального законодавства нерідко супроводжувалися грубим (інколи просто кричущим) порушенням правил законодавчої техніки та, головне, принаймні частковим нехтуванням розроблених у кримінально-правовій доктрині принципів криміналізації діянь.

При цьому особливу увагу маємо звернути на те, що означена вище негативна тенденція спостерігається не лише в екстраординарних умовах воєнного часу, до чого як ми, так і більшість інших українських криміналістів загалом ставляться з розумінням [170, с. 13; 210, с. 101], але й була характерною для відносно мирного

періоду розвитку нашої держави. Зокрема, аналізуючи розвиток вітчизняної кримінальної правотворчості, Ю. А. Пономаренко з прикрістю констатував, що прийняті законодавцем рішення часто ґрунтувалися на міркуваннях політичної, економічної, соціально-культурної, а інколи й персональної доцільності. «І лише згодом (хоча все мало бути з точністю до навпаки – *В. Я.*), – визнає правник, – вони стають каталізатором для наукових розвідок, автори яких намагаються ці рішення обґрунтувати або спростувати» [209, с. 62]. Фактично про те ж саме веде мову і Є. О. Письменський, який також визнає, що останніми роками дуже часто доводиться резюмувати помилковість криміналізації, несвоєчасність та необґрунтованість декриміналізації, безсистемність підходу до цих процесів, відсутність належного рівня наукового забезпечення законодавчого процесу, адже відповідні кроки законодавця зазвичай стають предметом фахового обговорення в колі вчених-криміналістів вже лише постфактум [206, с. 231].

У цьому контексті варто пригадати, що первісною редакцією чинного КК України не було передбачено відповідальності ні за декларування недостовірної інформації, ні за неподання суб'єктом декларування відповідної декларації. Враховуючи ж, окрім зазначеного, ще й те, що при визнанні ст. 366-1 КК України неконституційною КСУ передусім указав – попри всю контроверсійність такої аргументації та відповідного рішення загалом – саме на те, що при доповненні кримінального законодавства цією заборонаю ВРУ було порушено низку принципів криміналізації, стає очевидним, що перш ніж перейти до характеристики складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, необхідно вирішити надважливе питання про соціальну обумовленість криміналізації описаних у цих нормах діянь.

Криміналізація – це термін, яким у кримінальному праві позначають процес і результат віднесення діянь до числа кримінально протиправних [23, с. 459]. З-поміж численних визначень, які були запропоновані у кримінально-правовій доктрині, нам найбільше імпонує підхід П. Л. Фріса, який трактує криміналізацію саме як процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному

рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів [257, с. 20].

Як зазначає А. А. Вознюк, способами криміналізації діяння є: доповнення Особливої частини КК України новими нормами чи окремими положеннями; зміна її норм; внесення відповідних змін до норм Загальної частини; офіційне тлумачення КСУ кримінально-правової норми, яке змінює (збільшує) обсяг забороненої цією нормою поведінки без зміни її змісту (без зміни «букви» закону) [56, с. 52].

Про подібні способи веде мову й О. О. Дудоров, відмічаючи такі шляхи, як: внесення змін до Загальної частини КК України; внесення змін до чинних кримінально-правових заборон, які призводять до розширення змісту ознак існуючих складів злочинів та, як наслідок, до розширення сфери потенційного застосування цих заборон; внесення змін до іншогогалузевих джерел права, до яких відсилають бланкетні диспозиції у статтях Особливої частини КК України і серед яких можуть зустрічатися підзаконні нормативно-правові акти; ну і, звичайно, найпоширеніший спосіб – включення до Особливої частини КК України статей, які передбачають нові склади злочинів, в якості прикладу чого вчений називає саме доповнення КК України ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» [23, с. 460], а ми, у свою чергу, можемо вказати на досліджувані у цій роботі статті 366-2 та 366-3 КК України.

Продовжуючи свою думку, О. О. Дудоров зауважує, що з метою недопущення помилкової криміналізації юридичною наукою було розроблено вчення про криміналізацію, яке виходить із того, що відповідна діяльність парламентаріїв не повинна бути довільною і в межах якого досліджуються чинники (фактори), що підлягають врахуванню при запровадженні нових кримінально-правових заборон та іншому законодавчому розширенні меж кримінально протиправної поведінки. При цьому фахівець:

– спочатку констатує, що питання про поняття підстав, принципів, умов, приводів криміналізації, їхню кількість, класифікацію, зміст і співвідношення належать до числа дискусійних;

– та водночас висновує, що, незважаючи на істотно різні підходи до систематизації правил (вимог), які висуваються до криміналізації діянь, за змістом

вони значною мірою збігаються, тобто відповідні дискусії мають не стільки змістовний, скільки термінологічний характер, точаться фактично не щодо суті правил криміналізації, а щодо їх систематизації (групування) та узагальнюючої назви таких вимог. При цьому серед численних доктринальних підходів до розв'язання згаданих питань вчений виділяє лише один (треба так розуміти, на його думку, найбільш обґрунтований), який полягає у виділенні, з одного боку, принципів, а, з іншого, – приводів та підстав криміналізації [23, с. 461], з дослідження яких ми й вирішили розпочати вирішення питання про соціальну обумовленість криміналізації аналізованих у цій роботі діянь.

У юридичних джерелах поняттям «підстави криміналізації» найчастіше позначають ті процеси, які відбуваються в матеріальному та духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей. Інакше кажучи, підстави криміналізації – це те, що створює справжню суспільну необхідність у кримінально-правовій новелі, внутрішня необхідність виникнення правової норми [87, с. 93; 97, с. 38–39; 171, с. 183; 173, с. 202; 177, с. 13].

Аналізуючи такі обставини, які й обумовлюють необхідність у доповненні кримінального законодавства тією чи іншою нормою, вітчизняні криміналісти найчастіше зупиняються на таких підставах криміналізації, як: 1) несприятлива динаміка певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не утворювали спеціальний склад кримінального правопорушення; 2) виникнення чи суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин; 3) виявлення шкідливих наслідків господарської або іншої діяльності людей; 4) суттєва і раптова зміна соціальної, економічної або політичної обстановки в результаті війни, стихійного лиха, неврожача чи інших подій; 5) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами тощо; 6) необхідність посилення охорони конституційних прав і свобод особистості; 7) помилка у проведеній раніше декриміналізації; 8) науково обґрунтовані висновки щодо ефективності протидії тим чи іншим діянням кримінально-правовими засобами; 9) зміна точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності діянь та зміна його загальноприйнятої моральної оцінки [22, с. 22; 74, с. 96; 75, с. 47].

Які ж із цих факторів виступили підставами для криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України? Далі спробуємо відповісти на це питання.

Досліджуючи причини криміналізації розглядуваних деліктів, К. К. Полькін зазначає, що цей крок був зумовлений наявністю таких підстав, як несприятлива динаміка вказаного виду діянь, істотний розвиток нової групи суспільних відносин, необхідність кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод, наявність міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням. І, продовжує науковець, найбільш яскравим показником необхідності криміналізації варто вважати загалом несприятливу динаміку корупційних правопорушень в Україні [3, с. 171; 208, с. 148].

Не маючи принципових заперечень відносно позиції К. К. Полькіна, водночас маємо зробити важливе уточнення відносно того, що вказані автором обставини були причинами ухвалення не Закону від 4 грудня 2020 р., а Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції», яким, як добре відомо, передбачалося доповнення КК України не статтями **366-2** та **366-3**, а їхньою «попередницею» – ст. **366-1**, у межах якої вперше в історії вітчизняного кримінального законодавства було закріплено кримінальну відповідальність за такі діяння, як декларування недостовірної інформації та умисне неподання відповідної декларації.

Що ж до аналізованих у цій роботі кримінально-правових новел, то історія їхньої появи є непересічною, адже ця подія стала наслідком ухвалення парламентаріями екстраординарного та, на перший погляд, не маючого очевидного сенсу рішення. Йдеться про те, що Законом від 4 грудня 2020 р. з КК України була виключена існуюча раніше ст. 366-1, положення якої, проте, парламентарії фактично «розділили» на дві умовні частини, які надалі в дещо іншій формі (але, що важливіше, майже з ідентичним змістом) були відтворені у двох нових нормах, які з'явилися у законі про кримінальну відповідальність – ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», які

виступають наступниками ст. 366-1 у частині регламентації відповідальності за відповідні діяння.

У зв'язку з цими законодавчими перепитями виникає логічне запитання: навіщо народні депутати видаляють з КК України чинну норму, одночасно (все тим же Законом від 4 грудня 2020 р.) доповнюючи останній двома новими статтями, в яких йдеться фактично про ті самі діяння, які були передбачені у вилученій статті?

Утім, відповідь на це, знову-таки лише на перший погляд, складне питання стає значно зрозумілішою, якщо пригадати, що хоча ст. 366-1 і продовжувала перебувати у системі Особливої частини КК України, на момент ухвалення Закону від 4 грудня 2020 р. вона вже була визнана неконституційною Рішенням КСУ від 27 жовтня 2020 р. Саме це Рішення, яке О. В. Мартинюк та Т. В. Михайліна справедливо називають «переломним моментом» у становленні та розвитку інституту кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації [154, с. 198], вирішальним чином і вплинуло на «долю» ст. 366-1 КК України, хоча з приводу того, які конкретні юридичні наслідки воно потягнуло, позиції вчених розділились [63, с. 16]³.

Так, аналізуючи Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р., О. З. Гладун зауважує, що визнана неконституційною ст. 366-1 КК України не підлягає застосуванню з моменту втрати нею чинності. Однак фахівець уточнює, що відповідне діяння, яке було вчинене до цього моменту, не може вважатися декриміналізованим, допоки не буде прийнято закон про скасування кримінальної відповідальності за таке діяння – про внесення змін до КК України. І саме з урахуванням наведеного криміналіст не погоджується з окремими позиціями ВАКС [252] за наслідками розгляду кримінальних проваджень за ст. 366-1 КК України, в яких робиться висновок, «що такі правові явища, як втрата чинності нормою закону у зв'язку з визнанням її

³ До речі, відсутність уніфікованої позиції щодо правового значення Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. є зайвим підтвердженням небезпідставності тези В. О. Гацелюка відносно необхідності розробки пропозицій щодо конкретних змін до чинного законодавства, які б врегулювали кримінально-правові наслідки ухвалення рішень КСУ, якими встановлено неконституційність положень Особливої частини КК, а також встановили законодавчі правила криміналізації суспільно небезпечних діянь з урахуванням практики КСУ.

неконституційною та набрання чинності законом, яким скасовується кримінальна відповідальність, за своїми наслідками є тотожними» [64].

Однак ми вважаємо, що більш переконливою є позиція, яку з розглядуваного питання зайняв В. О. Гацелюк, думка якого є багато в чому співзвучною саме з наведеними вище висновками ВАКС. Зокрема, вчений небезпідставно підкреслює, що факт того, що текстуально опис діяння, забороненого неконституційною статтею Особливої частини КК, продовжує перебувати серед норм кримінального законодавства, не дає підстав говорити про те, що кримінальний закон не змінився. «Тут, – вдало відмічає правник, – власне, чітко видно різницю між правом та законом. Визнання неконституційною статті Особливої частини КК **не може не означати декриміналізацію** (виділено нами – *В. Я.*) діяння, яке вона забороняє. І в цьому сенсі кримінальний закон набуває нового змісту, який “запускає” механізм його зворотної дії в часі» [61, с. 58–59]. Зважаючи на ці аргументи, юрист робить загальний висновок про те, що визнання статті Особливої частини КК України неконституційною без деталізації, у якій саме редакції такий текст не відповідає Конституції, однозначно має наслідком декриміналізацію діяння, ознаки якого викладені в такій редакції, та є юридичним фактом, внаслідок якого кримінальний закон у редакції без цієї норми має зворотну силу, якщо пом’якшує відповідальність [61, с. 59; 63, с. 10–11]. У цьому разі має місце так звана «негативна правотворчість», одним із найвпливовіших суб’єктів якої є саме КСУ [17, с. 166–167]⁴.

І справді, якщо офіційне тлумачення КСУ кримінально-правової норми, яке збільшує обсяг забороненої цією нормою поведінки без зміни її змісту (без зміни «букви» закону), вітчизняними криміналістами (зокрема, А. А. Вознюком) визнавалось одним із способів криміналізації діяння [56, с. 52], то логічно, що у зворотній ситуації, коли рішенням КСУ та чи інша норма Особливої частини КК визнається неконституційною, таке рішення вже має визнаватись одним із способів **декриміналізації** діяння, яка, знову-таки, відбувається навіть без зміни «букви»

⁴ На сторінках юридичної літератури «негативна правотворчість» трактується як процедура удосконалення законів, підзаконних актів, рішень суду, цивільно-правових договорів та інших юридичних документів шляхом встановлення їх правовідповідності [17, с. 9].

закону. Власне, тому й не дивно, що той-таки А. А. Вознюк однією з підстав втрати чинності законом про кримінальну відповідальність називає і визнання кримінального закону КСУ таким, що не відповідає Конституції України [56, с. 30]. Подібним чином розмірковує і Н. О. Пустова, яка пише про те, що рішення органу конституційної юрисдикції України мають пряму дію, їхнє застосування не вимагає прийняття окремого закону; тому і декриміналізація діянь рішеннями КСУ не вимагає прийняття закону на виконання такого рішення [221, с. 87].

Зважаючи на наведені положення, ми дійшли висновку, що Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. необхідно визнавати таким, що призвело до декриміналізації діянь, передбачених ст. 366-1 КК України. При цьому варто пам'ятати застереження судді КСУ В. В. Лемака, який у своїй Окремій думці щодо згаданого рішення особливо акцентував увагу на тій принципово важливій обставині, що КСУ, визнавши окремі положення Закону та КК неконституційними, не надав парламенту часу для врегулювання цього питання з метою недопущення «законодавчої паузи» у цій сфері. Прикметно й те, що згаданий суддя сам чітко висловив позицію відносно того, що «судовий активізм» у цьому випадку не був доречним; у найбільш несприятливих зовнішніх обставинах Суд зобов'язаний ухвалювати зважені й вмотивовані рішення [197]. Подібні зауваження пролунали і з вуст іншого судді КСУ, який не повністю погодився з відповідним рішенням – Колісника В. П. Останній також звернув увагу саме на тому, що:

– по-перше, визнаючи неконституційними положення ст. 366-1 КК України, Суд мав би відтермінувати дату втрати чинності приписами, визнаними неконституційними (наприклад, на три – п'ять місяців);

– по-друге, крім того, у резолютивній частині Рішення варто було б рекомендувати ВРУ протягом зазначеного періоду уточнити відповідне законодавче регулювання у сфері запобігання корупції з урахуванням юридичних позицій, викладених у Рішенні. Такий підхід дав би змогу не заблокувати механізм здійснення державою контролю за дотриманням особами, які виконують функції держави і місцевого самоврядування, їх обов'язку щодо декларування майна та доходів,

перевірки поданих ними декларацій, а також врегулювання конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб [196].

До речі, до зробленого нами умовиводу схиляє як назва, так і текст Пояснювальної записки до законопроекту № 4460-д, який згодом набув статусу Закону від 4 грудня 2020 р. У цьому документі автори відповідної законодавчої ініціативи чітко вказують на те, що її (ініціативи) метою є **встановлення** кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування відповідної декларації, тим самим прямо визнаючи, що на момент розроблення цього законопроекту в Україні не було передбачено кримінальної відповідальності за вчинення цих діянь. При цьому, оперативно розробивши не лише законопроект № 4460-д, а й низку інших законопроектів, направлених на встановлення/відновлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації, вітчизняні парламентарії однозначно засвідчили, що, принаймні на їхню думку, фактично здійснена КСУ декриміналізація була безпідставною.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що головною підставою криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, стала помилка у проведеній раніше КСУ декриміналізації поведінки, яка була описана у визнаній неконституційною ст. 366-1 КК України [271, с. 174–177].

Водночас, навіть визнаючи провідну роль вказаної підстави, необхідно зауважити, що об'єктивна необхідність ухвалення Закону від 4 грудня 2020 р. була викликана і деякими іншими процесами, які у той час відбувались у суспільстві. Зокрема, зважаючи на, так би мовити, «історію» та передумови встановлення/відновлення кримінальної відповідальності за досліджувані діяння, вважаємо, що на найбільшу увагу заслуговують такі підстави криміналізації, як необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами та зміна: по-перше, точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності діянь, по-друге, його загальноприйнятої моральної оцінки.

Пристаючи до характеристики першої із зазначених підстав, варто зауважити, що ще в підписаній у 2014 р. Угоді про асоціацію між Україною та ЄС

прямо зазначалося, що «боротьба з корупцією є одним із головних принципів для посилення відносин між Сторонами» (ст. 3). А вже в 2022 р. ЄС хоча й прийняв історичне рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, однак поруч із цим прямо вказав, що він має право скасувати цей статус у разі, якщо Україна порушить свої зобов'язання у сфері судової реформи, деолігархізації та, що нас цікавить найбільше, боротьби з корупцією. Зокрема, ЄК у Висновку від 17 червня 2022 р. щодо заявок на членство в ЄС, поданих Україною, Грузією та Молдовою, зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте саме подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства. Подібні меседжі містяться і в опублікованих 8 листопада 2023 р. на сайті ЄК Основних висновках Звіту про розширення ЄС щодо України як країни-кандидатки за 2023 рік [50].

Водночас маємо відмітити, що, вимагаючи посилити боротьбу з корупцією, ЄС у жодному зі своїх рішень не вказує на необхідність криміналізації не лише умисного неподання декларації, а й навіть декларування недостовірної інформації, залишаючи питання ухвалення конкретних правових заходів «на відкуп» українського законодавця. Нагадаємо, що подібний підхід реалізований і в Конвенції ООН проти корупції, в якій вказується на те, що кожна Держава-учасниця:

– по-перше, прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами **свого внутрішнього права**, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації;

– по-друге, розглядає можливість здійснення контролю за своєю політикою і за практичними заходами боротьби з корупцією, а також проведення оцінки їхньої ефективності й дієвості [126].

«Отже, – на підставі цього резюмує К. В. Юртаєва, – Конвенція закріплює “м'які стандарти” за порушення вказаної норми, передбачаючи вжиття дисциплінарних та інших заходів, передбачених внутрішнім правом країни» [267, с. 186].

Як бачимо:

– з одного боку, ні в загальних міжнародних документах, які ратифіковані ВРУ, ні в рішеннях ЄС, що стосуються виключно України, немає прямих вказівок на необхідність криміналізації аналізованих порушень у сфері декларування;

– але, з іншого, можна зауважити, що, не встановлюючи відповідних зобов'язань, європейське співтовариство водночас вимагає від України запровадження **ефективних** заходів і систем, які зобов'язують державних посадових осіб надавати декларації. І не в останню чергу саме через своє переконання в тому, що в українських реаліях сподіватися на забезпечення згаданої ефективності можна лише за умови залучення специфічного кримінально-правового інструментарію, вітчизняні парламентарії і прийняли рішення про відновлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації.

Проте схильні вважати, що, поруч із помилкою у проведеній раніше декриміналізації, іншою визначальною підставою відновлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, все ж стала не попередня обставина (так би мовити, «міжнародний» фактор), а зміна точки зору українського суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності діяння та зміна його загальноприйнятої моральної оцінки. При цьому маємо зробити важливе уточнення: сказане вище стосується зміни позиції суспільства щодо ступеня суспільної небезпеки навіть не конкретно таких діянь, як «декларування недостовірної інформації» та «умисне неподання декларації», а все більшого несприйняття українським соціумом будь-яких корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень загалом. Зокрема, у цьому контексті пригадуються озвучені в Антикорупційній стратегії тези відносно того, що:

– по-перше, досягнутий за останні роки прогрес щодо протидії корупції не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним;

– по-друге, низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання;

– по-третє, опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій.

Ще більше збурило суспільство прийняте 27 жовтня 2020 р. резонансне⁵ Рішення КСУ № 13-р/2020, головним кримінально-правовим наслідком якого стало визнання неконституційною ст. 366-1 КК України. Маючи на меті, не боїмося про це прямо заявити, ледь не абсолютне знищення інституту декларування в Україні, насправді цей сумнозвісний акт призвів до прямо протилежного результату від того, на які очікували особи, котрі його приймали (відповідні судді КСУ) та ініціювали (група народних депутатів України) – до того, що, з-поміж усіх загальних питань протидії корупції, увага громадянського суспільства головним чином сфокусувалася на проблемі відповідальності службовців за порушення норм законодавства у сфері декларування. Крім того, не варто забувати й відмічений у літературі факт того, що це рішення КСУ викликало супротив не лише українців, а й негативну реакцію західних партнерів, які розглядали його як відкат назад у питаннях протидії корупції в сенсі функціонування цілісного інституційного механізму боротьби з нею [118].

На нашу думку (подібні твердження лунають і з вуст А. В. Агеєнко [1, с. 19]), саме ці суспільні процеси стали однією з вирішальних детермінант того, що в українському парламенті відбулася згадана А. А. Вознюком активізація законопроектної роботи щодо «реанімації» (зрозуміло, що дещо в іншій формі) ст. 366-1 КК України [54, с. 105], ідея чого врешті-решт і була втілена у Законі від 4 грудня 2020 р.

Як зазначає В. В. Костицький, якщо сутність поняття «підстави криміналізації» полягає у тому, що в ній відображається суспільна необхідність використовувати регулятивні та превентивні можливості кримінального права стосовно певних відносин, то привід до криміналізації – це одинична, а тому у певній мірі і випадкова подія, яка послугувала поштовхом для запуску механізму криміналізації [128, с. 94]. Зазвичай в якості таких подій виступають відверто

⁵ На думку К. П. Задої, це рішення стало не просто резонансним, а найбільш резонансним актом КСУ, яким він визнав положення КК неконституційним [114, с. 99].

аморальні вчинки, особливо резонансні злочини, публікації про рух злочинності тощо [171, с. 188].

Однак, якщо ми уважно проаналізуємо ситуацію з ухваленням Закону від 4 грудня 2020 р., то побачимо, що насправді в цьому випадку не було жодної згаданої вище одиничної, а тому випадкової події, яка б надала імпульс для запуску криміналізації досліджуваних діянь. Натомість мала місце низка окремих подій, кожна з яких сама по собі, тобто відособлено та без наявності інших, навряд чи могла привести в рух механізм криміналізації. Водночас у сукупності ці події вже не могли залишитися поза увагою влади (не лише парламентаріїв) та «змусили» її розпочати законопроектну роботу у відповідному напрямку. Зокрема, у цьому контексті передусім варто пригадати про такі конкретні одиничні події, як:

1) ухвалений усупереч власних традицій швидкий, але вельми однозначний висновок Венеційської комісії РЄ про наслідки рішення КСУ щодо електронного декларування, в якому експерти прямо – хоча це, знову-таки, не характерно для «Венеційки» – вказують на те, що:

- ухваливши відповідне рішення, КСУ фактично узурпував роль парламенту;
- рішенню КСУ бракує ясності та чіткості;

– конституційні судді цілком могли мати конфлікт інтересів і діяти під його впливом. У цьому розрізі варто навести інформацію Н. А. Никифорова про те, що у день постановлення відповідного рішення встановлено факт недекларування 3,6 млн грн суддею Головатим, який був обізнаний з цим фактом на час участі у засіданні [189, с. 198];

– закликають Україну якнайшвидше повернути кримінальну відповідальність, скасовану КСУ, та наголошують, що вважають обґрунтованим ув'язнення за брехню в деклараціях [143; 274].

Як слушно відмічає К. П. Задоя, це був саме той поодинокий випадок, коли Венеційська комісія висловила позицію щодо рішення національних конституційних судів, предметом яких були положення національного кримінального закону [113, с. 205];

2) низка неофіційних, але доволі чітких меседжів ЄС, який дав чітко зрозуміти, що Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. може мати наслідком початок запуску ЄК механізму тимчасового призупинення дії безвізового режиму [251];

3) неодноразові масові протести населення. Зокрема, 30 жовтня 2020 р. під будівлею КСУ кілька сотень людей протестували проти скасування кримінальної відповідальності за недостовірне декларування. Під час акції біля будівлі суду в Києві її закидали димовими шашками та презервативами [207];

4) різка критика, з якою на адресу Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. виступила низка народних депутатів України. Зокрема, Я. Р. Юрчишин оцінив відповідне рішення як фактично знищення руками конституційних суддів системи електронного декларування, а також будь-якої відповідальності за її порушення, включно із незаконним збагаченням (уже повторно!). «Спроби підірвати легітимність антикорупційної системи не припинялись ні на мить з моменту її запуску, але, – констатує народний депутат України, – саме останні пів року вони стали такими системними». Не стримував емоцій і Є. В. Чернів, який зауважив, що відповідне рішення йде врозріз з антикорупційною політикою держави, з нашим прагненням потрапити до когорти країн з розвиненою демократією та взагалі суперечить здоровому глузду. «Це, – різко висловлюється парламентарій, – антидержавний заколот у чистому вигляді в інтересах Коломойського та олігархів з ОПЗЖ, адже саме “За майбутнє” та ОПЗЖ зробили подання до КСУ. Вважаю, що Конституційний суд своїм рішенням втратив легітимність якщо не юридичну, то в очах народу фактичну, і це набагато важливіше. А тому його склад, – переконаний Є. В. Чернів, – має бути замінений, а антикорупційна реформа відновлена» [144].

Водночас, проаналізувавши відповідні події, ми можемо констатувати, що з точки зору теорії криміналізації називати їх приводами до встановлення кримінальної відповідальності буде навряд чи правильно, адже: по-перше, жодна з них і близько не нагадує собою згаданих вище відверто аморальних вчинків, особливо резонансних злочинів, публікацій про рух злочинності тощо чи інших подій, про які зазвичай згадується у контексті приводів криміналізації; по-друге, і головне, навіть у своїй сукупності (не кажучи вже поодиночі) всі ці події не слугували поштовхом до вже

запущеного механізму криміналізації. Для підтвердження сказаного наведемо хоча б інформацію про те, що:

а) вже увечері 27 жовтня 2020 р. Офіс Президента виступив із заявою про те, що Президент обов'язково використає своє право на законодавчу ініціативу, щоб відновити сталу та максимально ефективну роботу системи електронного декларування та **невідворотність відповідальності** за умисне порушення цих правил. Українські посадовці та депутати продовжать декларувати своє майно та доходи, а антикорупційні органи матимуть необхідні повноваження для їхньої перевірки та **притягнення порушників до відповідальності** [266];

б) а лише через два дні після цього – 29 жовтня 2020 р. – Указом Президента України № 477/2020 було уведено в дію рішення РНБО від 29 жовтня 2020 р. «Про вжиття заходів для відновлення нормативно-правового регулювання діяльності антикорупційних органів та довіри до конституційного судочинства», яким на КМУ покладено обов'язок невідкладно вжити заходів щодо ведення Єдиного державного реєстру декларацій, а також вирішити питання безпосереднього автоматизованого доступу НАЗК до інформаційно- телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у т. ч. тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, для отримання інформації, необхідної для виконання повноважень [219].

Водночас у зв'язку із усіма наведеними вище положеннями виникає логічне і головне у розрізі вирішуваних нами проблем питання: а яка ж одинична подія змусила Президента України так незвично оперативно – фактично менше ніж за пів доби після декриміналізації досліджуваних діянь – підняти питання про необхідність відновлення кримінальної відповідальності за вчинення фактично щойно декриміналізованих порушень у сфері декларування?

Видається, що відповідь на це питання лежить на поверхні, а щоб її отримати достатньо всього лише ознайомитись:

– як із вступною частиною згаданого Указу Президента України, в якій вказується: «Розглянувши ситуацію, що склалася в результаті **ухвалення КСУ Рішення від 27 жовтня 2020 р....**»;

– так і зі згаданою заявою Офісу Президента, назва якої була красномовно сформульована наступним чином: «Щодо рішення Конституційного Суду за поданням групи народних депутатів про систему декларування майна та доходів посадовців і депутатів».

При цьому варто нагадати, що ця ж сама первинна подія – все те ж Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. – виступила детермінантною і всіх інших згаданих вище, так би мовити, подальших подій, які лише підтвердили наявність підстав для криміналізації (але не були приводами до цього) поведінки, описаної у згодом прийнятих статтях 366-2 та 366-3 КК України – масових пікетів КСУ, обурення народних депутатів України, розгромного рішення Венеціанської комісії, а також відповідних публічних та непублічних загрозливих меседжів чиновників ЄС.

Отже, всі наведені вище положення дають підстави дійти до парадоксального та несподіваного висновку: єдиною резонансною та аморальною (зважаючи на всі супутні обставини) подією, тим відверто незаконним (аргументація на користь такої категоричної та радикальної позиції буде наведена при характеристиці відповідних принципів криміналізації) вчинком (якщо й не за формою, то за духом), який збурило суспільство і привів у рух механізм криміналізації таких діянь, як декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації, було... Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р., саме внаслідок ухвалення якого відповідні різновиди поведінки і були декриміналізовані. Саме це рішення, його зміст, обстановка та історія прийняття відразу призвели до зміни моральної оцінки та точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності діянь, які були декриміналізовані внаслідок його ухвалення, переконавши як владу, так і більшу частину суспільства в необхідності **негайної** рекриміналізації відповідної поведінки.

Іншими словами, в нашому випадку мала місце «ідеальна» з позиції наукового забезпечення нормотворчості у сфері законодавства про кримінальну відповідальність ситуація, коли відбулося сходження від криміналізаційного приводу до реальних підстав криміналізації [171, с. 188], коли криміналізаційний привід являє собою, так би мовити, портрет, образ криміналізації, а не видимість суспільної потреби, будучи тим самим джерелом помилкової думки чи рішення [14, с. 27].

1.2. Врахування принципів криміналізації при запровадженні кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації

Як ми пам'ятаємо, прибічники підтримуваного нами підходу щодо систематизації правил (вимог), які висуваються до криміналізації діянь, крім підстав та приводів, додатково виділяють ще й принципи криміналізації. Органічний взаємозв'язок та, водночас, змістовна відмінність між указаними поняттями полягає в тому, що якщо приводи криміналізації є вихідним пунктом для подальшої роботи з теоретичного мислення одиничними фактами, що приводять у рух процес криміналізації, а підстави – систему факторів суспільного побуту і свідомості, які утворюють взаємозв'язок явищ соціальної реальності, то принципи є ніщо інше, як система практично орієнтованих правил та умов, які повинні бути свідомо враховані при вирішенні питання про криміналізацію чи декриміналізацію діянь [171, с. 190]. Іншими словами, принципи криміналізації – це найбільш абстрактний і загальний рівень забезпечення і обґрунтування кримінально-правової законотворчості, тобто ті відправні позиції, урахування яких необхідне при будь-якій зміні кримінального законодавства [106, с. 13].

Підтримуємо О. О. Дудорова, на думку якого, всі принципи криміналізації варто розділити на дві великі групи:

- 1) соціальні і соціально-психологічні;
- 2) та системно-правові [23, с. 461].

Характеристику відповідних принципів криміналізації вважаємо за доцільне розпочати із дослідження **соціальних і соціально-психологічних принципів** – тобто принципів, які забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з позиції основних характеристик розвитку суспільства та відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості й стану суспільної думки. Зазвичай до цієї групи включають принципи суспільної небезпечності, відносної поширеності діяння, домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, а також принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації [177, с. 18–19].

На «першому місці» серед цих принципів криміналізації традиційно перебуває *принцип суспільної небезпеки*. Цей факт пояснюється аксіоматичним положенням про те, що правомірно криміналізованим може бути лише те діяння, суспільна небезпека якого достатньо (з погляду кримінального права) висока [117, с. 27]. Недотримання цього принципу може призвести до необґрунтованої (безпідставної) криміналізації, яка, за вдалим висловлюванням М. І. Мельника, полягає у визнанні злочином діяння, якому не притаманні достатні для криміналізації характер та ступінь шкідливості (небезпечності) [155, с. 94]. Видається, що наведені положення не залишають сумнівів відносно того, що при вирішенні проблеми криміналізації досліджуваних посягань передусім необхідно встановити, чи характеризуються вони таким рівнем суспільної небезпеки, який є достатнім для кримінальних правопорушень.

Обґрунтовуючи актуальність першочергового висвітлення саме принципу суспільної небезпеки, у нашому випадку безумовно необхідно нагадати й про те, що, приймаючи Рішення від 27 жовтня 2020 р., КСУ передусім апелював до того, що як декларування недостовірної інформації, так і умисне неподання декларації хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх **суспільно небезпечними** відповідно до вимог ст. 11 КК України.

Звісно, сам факт того, що КСУ «слідкує» не за тим, щоб конкретний акт криміналізації поведінки не порушував конституційні положення [114, с. 103], а розглядає належне до виключної компетенції ВРУ питання про суспільну небезпечність як критерій криміналізації діяння, не може не викликати занепокоєння та ставить під сумнів саму його правомірність. Повністю підтримуємо слова науковців, які переконані в тому, що намагання КСУ привласнити законодавчу функцію є порушенням Конституції, котрої він повинен неухильно дотримуватися [17, с. 100].

Звичайно, у цьому контексті ми не могли не пригадати Окрему думу щодо Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. судді В. В. Лемака. Як ми пам'ятаємо, не погоджуючись із аргументацією цього рішення, згаданий представник Феміди чітко

висловився відносно того, що електронна форма декларування чи письмова, обов'язкова вона для подання щорічно чи двічі на рік, що вважати зміною у майновому стані, а що не вважати, закласти в КК відповідальність з цих питань чи ні – усі ці питання не лише чітко належать до конституційних повноважень парламенту, а й у принципі не можуть бути встановлені за допомогою юридичних аргументів у судовому процесі. За доктриною «політичного питання» Суд повинен був відмовитися від їхнього розгляду [197].

Однак, якщо не брати до уваги суто процедурну частину, а враховувати лише змістовний аспект, то варто визнати, що при прийнятті Закону від 4 грудня 2020 р. автори відповідної законодавчої ініціативи так і не спромоглися належним чином аргументувати достатню суспільну небезпечність діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України. Потребою відповідного обґрунтування, тобто розроблення згаданої В. О. Гацелюком методологічної основи визначення характеру та ступеня суспільної небезпеки досліджуваних деліктів [61, с. 65; 63, с. 14], і викликана необхідність звернення до цієї проблематики на сторінках цієї роботи, присвяченої саме статтям 366-2 та 366-3 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України суспільна небезпека є обов'язковою ознакою будь-якого кримінального правопорушення, яка полягає в тому, що воно або завдає шкоду відносинам, які охороняються кримінальним законом, або створює реальну загрозу завдання такої шкоди. Наведена законодавча дефініція береться за основу і представниками вітчизняної кримінально-правової доктрини, які при трактуванні поняття «суспільна небезпека» так само роблять акцент на тому, що це властивість кримінального правопорушення, яка полягає у здатності ним або завдавати істотну шкоду об'єктові, який перебуває під кримінально-правовою охороною, або створювати реальну загрозу заподіяння такої шкоди [56, с. 45; 175; 230, с. 154].

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення обумовлена фактично всією сукупністю його об'єктивних і суб'єктивних ознак: об'єктом і предметом, діянням у вигляді дії чи бездіяльності, наслідками, способом, засобами і знаряддями, місцем, часом, обстановкою вчинення кримінального правопорушення,

формою вини, мотивом та метою діяння [138, с. 44]. Однак, навіть визнаючи значущість усіх перерахованих ознак, все ж необхідно пам'ятати, що соціальний аспект криміналізації насамперед і найкраще виражається саме в об'єкті посягання, що пояснюється тим, що об'єкт є, так би мовити, протилежністю кримінальному правопорушенню. Чим важливіші суспільні відносини – тим більшу суспільну небезпеку становить кримінальне правопорушення, яке на них посягає [171, с. 193].

Наведені положення спонукали нас до умовиводу про те, що для досягнення задекларованої вище мети передусім необхідно визначити важливість суспільних відносин, які порушуються в результаті вчинення аналізованих посягань.

У загальному вигляді⁶ об'єкт досліджуваних кримінальних правопорушень можна визначити як суспільні відносини, які забезпечують встановлений законом порядок декларування відповідних суб'єктів.

Та чи вимагає захист цих суспільних відносин залучення саме специфічного кримінально-правового інструментарію? Думки криміналістів із приводу цього надзвичайно складного питання, вирішення якого і є основною метою написання цього підрозділу дисертаційного дослідження, розділилися.

Частина науковців підтримує позицію КСУ і також вважає, що аналізованим діянням не притаманний той ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для визнання їх кримінально протиправними. Наприклад, В. П. Попович зауважує, що встановлення кримінальної відповідальності за такі діяння є надмірним, через що доцільно було б залишити лише ст. 172-6 КУпАП [211]. Подібну точку зору поділяють і О. В. Ободовський та І. О. Хомічов [193, с. 76–77; 260].

З послідовною критикою криміналізації розглядуваних деліктів виступали й фахівці ГНЕУ апарату ВРУ (див. Висновки від 6 жовтня 2014 р. та від 3 грудня 2020 р.). Свою позицію спеціалісти обґрунтовують тим, що наведення завідомо неправдивих відомостей у декларації без настання яких-небудь суспільно небезпечних наслідків само по собі не досягає рівня суспільної небезпеки, достатньої для визнання таких дій кримінальними правопорушеннями. Звільнення такої особи із

⁶ До детальної характеристики об'єкта складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, ми повернемося у підрозділі 2.1 цього дисертаційного дослідження.

займаної посади, яке може бути передбачене і без встановлення кримінальної відповідальності, є цілком достатньою мірою відповідальності за відповідні дії. Погляди парламентських експертів знайшли підтримку і були фактично дослівно відтворені й низкою вітчизняних криміналістів [193; 244; 249].

Водночас, навіть визнаючи резонансність наведених аргументів, все ж необхідно згадати і зауваження вчених, яка наголошують, що наразі Україна перебуває на відповідальному етапі формування незалежної правової держави з високорозвиненою економікою. При цьому корупція на сьогодні становить одну з центральних загроз національній безпеці України, що, як ми пам'ятаємо, відмічалось і у вступі до цієї дисертації. Пояснюється це серйозністю і багатоаспектністю шкоди, заподіюваної корупцією, адже остання загрожує конституційним правам людини і громадянина, верховенству праву й утвердженню демократії, підриває довіру до органів влади, ускладнює економічний розвиток країни, порушує соціальну справедливість, створює негативний імідж України на міжнародній арені тощо [103, с. 6].

Тут варто зазначити й те, що саме корупція була чи не головною у списку причин, які гальмували євроінтеграційні прагнення нашої держави. І необхідно буди чесним самим із собою – прийняте 26 червня 2022 р. історичне рішення про надання Україні статусу кандидата на членство ЄС не лише жодним чином не знімає проблему протидії корупції, а й, швидше за все, навпаки – лише посилює необхідність боротьби з цим негативним соціальним явищем.

За період незалежності України відбулося значне поширення корупційної поведінки, що, зокрема, підтверджується і звітами авторитетної міжнародної організації «Transparency International», за якими Україна традиційно оцінюється як держава зі значним рівнем корупції [178, с. 76]. І хоча останнім часом наша країна дещо поліпшила свої позиції в рейтингу «Індекс сприйняття корупції» – у період з 2013 р. по 2019 р. цей Індекс зріс із 25 до 30 балів, а вже в 2023 р. підвищився до 36 балів, що дозволило нашій державі посісти 104 місце поміж 180 країн [69] – однак результати цих досліджень свідчать, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. При цьому за інформацією Д. Г. Михайленка зниження оцінки цього показника лише на один пункт призводить

до відпливу з країни капіталу, що дорівнює 0,5 % ВВП. Для України ці цифри означають втрату щороку щонайменше 20 млрд. грн [161, с. 6].

Отже, вочевидь мають рацію розробники Антикорупційної стратегії, які резюмують, що, як і раніше, корупція залишається однією із найзлободенніших проблем сучасної України. Згідно з опитуванням, проведеним на початку 2020 р., важливість проблеми корупції залишалася на одному рівні з питанням розв'язання кризи на Сході України. Очевидно, що сьогодні, тобто станом на кінець 2024 р., значимість цієї проблеми поступається лише проблемі якнайшвидшого досягнення Миру та Перемоги над російським агресором.

Тут варто навести і результати опитування бізнесу, відповідно до якого саме поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій. Наприклад, опитування підприємств приватного сектору, проведене в межах спільного проекту Європейського банку реконструкції і розвитку, Європейського інвестиційного банку і Групи Всесвітнього банку в Україні у 2019 р., засвідчило, що 74 % керівників і менеджерів підприємств вважають корупцію найбільшою перешкодою для ділової активності [68, с. 347]. Суспільну небезпеку корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень наглядно демонструють і О. Г. Колб [124, с. 14–22] та О. В. Новіков [192, с. 65–71].

Що ж до відповідальності за згадані правопорушення, то вона, як і протидія їм за допомогою правоохоронної діяльності, продовжує залишатись одним із елементів системи запобігання корупції [6, с. 214]. При цьому, і про це вже теж писалося у вступі, важливою складовою зазначеного механізму виступають норми, які встановлюють відповідальність за вчинення не лише корупційних діянь, а й відмінних від останніх вчинків, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення корупції, а відтак протидія яким має здійснюватись як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях [239, с. 4–5]⁷. Адже добре відомо, що мета антикорупційної

⁷ Як відмічає П. Ю. Дем'як, фоновими для корупційної злочинності явищами можуть виступати адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені гл. 13-А КУпАП. Такий висновок науковець зробив на підставі загальнотеоретичного пізнання ознак поняття «фонові для злочинності явища», а також з огляду на те, що адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, та корупційні кримінальні правопорушення характеризуються тотожною правовою природою, що визначена у Законі, можливістю поширення гарантій, що стосуються кримінальних

реформи повинна бути досягнута, зокрема, за рахунок впровадження низки новітніх превентивних антикорупційних механізмів, серед яких, – і це особливо важливо у контексті предмета цього дослідження – **декларування майнового стану публічних службовців, перевірка їхньої доброчесності, моніторинг способу життя** [103, с. 7–8]. Діяльність зазначених інституцій дає певний превентивний ефект, головним чином, на рівні побутової корупції і бюрократичної корупції нижчої і середньої ланок [67, с. 254].

Зважаючи на наведені аргументи, вочевидь варто погодитись із Д. Ф. Волонцем, який зазначає, що сам факт наявності в нашій державі відповідного виду фінансового контролю вже є значним здобутком, який вкрай важливо не втратити та не перетворити на фікцію. Декларування ж недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування відповідної декларації руйнують роль цього заходу та створюють небезпеку у вигляді корупції в Україні, яка, у свою чергу, просочується у всі сфері життєдіяльності та несе одну з найбільших загроз суспільству та державі [59, с. 88].

У подібному руслі розмірковують і:

– Д. Г. Михайленко, який акцентує увагу на тому, що з урахуванням реальних можливостей контролюючих органів, без системи декларування, масштабний, всеохоплюючий (а не вибірковий) фінансовий контроль здійснювати фактично не можливо [160, с. 35];

– К. К. Полькін, який переконаний, що криміналізація аналізованих різновидів поведінки є способом захисту нової моделі фінансового контролю в рамках державної програми боротьби з корупцією; протидія зазначеним явищам без кримінально-правових заходів є неефективною [208, с. 152];

– А. В. Савченко, який називає кримінальну відповідальність впливовим засобом фінансового контролю за службовцями [232, с. 53–56], та інші [145; 264].

Як бачимо, обидві сторони наводять численні і в переважній своїй більшості доволі переконливі аргументи на користь обстоюваних ними і при цьому

проваджень, на судовий розгляд справ адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, через маркери, визначені у практиці ЄСПЛ (тест «Енгеля»), а також зважаючи на їх масовий характер [83, с. 61].

діаметрально протилежних позицій. Зважаючи на це, виникає питання: а чому ж, фактично однаково визначаючи антисуспільну спрямованість досліджуваних посягань, вітчизняні фахівці поруч із цим не можуть дійти до спільного знаменника з приводу того, чи є їхня суспільна небезпека такою, яка вимагає встановлення саме кримінальної відповідальності за їхнє вчинення?

Відповідаючи на поставлене питання, вважаємо за доцільне пригадати три базових теоретичних постулати щодо суспільної небезпечності діяння.

По-перше, незалежно від того, на якому рівні оцінюється суспільна небезпечність кримінального правопорушення – законодавчому (коли законодавець криміналізує діяння) чи правозастосовному (коли правозастосовними органами оцінюється небезпечність конкретного кримінального правопорушення) – ця ознака залишається **оцінною** і залежить від всієї сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак [137, с. 75].

По-друге, згадане вище пізнання суспільної небезпечності кримінального правопорушення невід'ємно пов'язане з оцінкою **кількісно-якісних** соціальних характеристик діянь уповноваженими суб'єктами законотворчої та правозастосовної діяльності як антицінності щодо фізичної чи юридичної особи, суспільства або держави [195, с. 134]. З цього випливає, що суспільна небезпека має два виміри:

– характер, який становить її якість і визначається властивостями та значущістю тих чи інших охоронюваних кримінальним законом явищ реальної дійсності, на які посягає кримінальне правопорушення [136, с. 56];

– та ступінь, який становить її кількість [130; 132, с. 120–121]. Як зазначає Д. С. Азаров, у підручниках подібна теза зазвичай супроводжується переліком ознак складу злочину, що обумовлюють характер і ступінь суспільної небезпеки певного посягання. «З огляду на наведене, – резюмує правник, – умисне вбивство за характером суспільної небезпеки завжди є значно небезпечнішим за крадіжку, що обумовлюється особливою цінністю об'єкта посягання та характером злочинних наслідків. Водночас різні злочини одного виду за ступенем суспільної небезпеки можуть істотно відрізнятись: крадіжка в особливо великих розмірах є набагато небезпечнішою, ніж проста крадіжка» [4, с. 7].

I, нарешті, *по-третє*, є низка діянь, лише сам характер суспільної небезпеки яких є недостатнім для встановлення кримінальної відповідальності за їхнє вчинення. Визнаючи такі прояви кримінально протиправними, необхідно враховувати не лише характер, а й згаданий раніше кількісний показник суспільної небезпеки – її ступінь, який залежить від форми вини, мотиву та мети, способу посягання, тяжкості наслідків тощо [14, с. 42–43; 136, с. 56].

На нашу думку, саме до когорти відмічених у попередньому абзаці діянь відносяться і пов'язані з корупцією правопорушення, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України⁸. Адже характер суспільної небезпеки останніх є таким, який свідчить про необхідність врахування при їхній криміналізації не лише характеру, але й ступеня суспільної небезпеки. Іншими словами, уважаємо, що декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації є своєрідними «межевими» деліктами, які перебувають на межі між «криміналом» та «некриміналом», відповідальність за вчинення яких має диференціюватися залежно від **ступеня** їхньої небезпеки:

а) якщо основний масив цих діянь (не наділений відповідним ступенем суспільної небезпеки, достатнім для визнання їх кримінально протиправними) має тягнути дисциплінарну, цивільну та, передусім, адміністративну відповідальність;

б) то кримінальна відповідальність має застосовуватися **лише** у випадку вчинення незначного відсотка найбільш небезпечних різновидів відповідної поведінки.

⁸ На думку В. М. Дубаса, формулювання назви відповідної групи правопорушень «кримінальні правопорушення, які пов'язані з корупцією» зовсім не відповідає змісту обов'язку, за порушення якого настає кримінальна відповідальність. Обґрунтовуючи свою позицію, науковець звертається до положень ч. 5 ст. 8 згаданої вище Конвенції ООН проти корупції, в якій йдеться про те, що «кожна Держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб». Відтак юрист переконаний, що в цій конвенційній нормі «декларування» розуміється як «захід чи система фінансового контролю» [88, с. 100].

Водночас зауважимо, що, висловлюючи таку позицію, згаданий криміналіст вочевидь забуває про цільове призначення відповідного заходу (системи) фінансового контролю, який покликаний «забезпечувати прозорість та відкритість у публічній службі, що, своєю чергою, є одним з ключових аспектів успішної протидії корупції, через що багато країн впроваджують системи декларування доходів та майна посадових осіб, що дає можливість громадськості перевіряти та контролювати можливі конфлікти інтересів» [184, с. 129–130].

А тому вважаємо, що формулювання «кримінальні правопорушення, які пов'язані з корупцією» цілком відповідає змісту цієї групи кримінальних правопорушень.

Маємо зауважити, що аналогічні за змістом міркування свого часу лунали й з вуст З. А. Загиней-Заболотенко. Зокрема, вчена теж писала про те, що за порушення всіх антикорупційних обмежень, заборон і вимог мають передбачатися механізми реагування держави, а встановлення **різних** видів юридичної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю має диференціювати відповідне реагування залежно не лише від характеру, а й від **ступеня** (виділено нами – *В. Я.*) суспільної небезпеки вчиненого [110, с. 14–31].

Пропонована градація відповідальності чітко простежується у випадку з декларуванням недостовірної інформації:

– якщо за ч. 4 ст. 172-6 КУпАП карається подання особою завідомо недостовірних відомостей у декларації, коли такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 **ДО 500 ПМ**;

– то за ст. 366-2 КК України відповідальність настає за діяння з аналогічним характером, але вищим ступенем суспільної небезпечності – подання особою завідомо недостовірних відомостей у декларації, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму вже **ВІД 500 ПМ**.

Натомість подібної диференціації відповідальності не спостерігається у ситуації з умисним неподанням декларації. Нагадаємо, що єдиним критерієм розмежування ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та ст. 366-3 КК України є те, що в першій із них адміністративну відповідальність встановлено за *несвоєчасне подання* декларації, натомість у другій – кримінальну відповідальність передбачено за *умисне неподання* відповідної декларації. Через це виникає одразу два взаємопов'язаних запитання:

1) яким чином на практиці можна відмежувати «несвоєчасне подання» від «умисного неподання» декларації?

2) чи набуває аналізована поведінка за наявності цього (поки що невідомого) критерію того ступеня суспільної небезпеки, який є притаманним саме для кримінальних правопорушень?

На цьому етапі дослідження ми поки що не вбачаємо потреби в глибокому аналізі проблематики відмежування ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП,

адже відповідне питання (перше) буде детально розкрито у присвяченому об'єктивній стороні відповідних складів кримінальних правопорушень підрозділі 2.2 роботи.

Тут же вважаємо достатнім зазначити лише те, що вітчизняні дослідники майже одноставні в тому, що чи не єдиним критерієм розмежування розглядуваних порушень вимог фінансового контролю є **10-ти денний проміжок**, який минув з дня отримання порушником письмового повідомлення від НАЗК про факт неподання декларації та вимогу усунути недолік протягом згаданого терміну: у разі подачі декларації в цих межах має бути застосована адміністративна відповідальність, а у разі протермінування – кримінальна [59, с. 2; 127, с. 229; 161, с. 32; 165, с. 119–120; 186, с. 310; 188, с. 1148–1149; 232, с. 55; 245, с. 94].

*Наприклад, враховуючи саме наведений критерій, Коростенський міськрайонний суд Житомирської області визнав Особу-1 винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. Мотивуючи своє рішення, суд вказав якраз таки на те, що Особа-1, **нехтуючи** отриманим 4 березня 2021 р. повідомленням з Коростенської виправної колонії № 71 та повідомленням 26 квітня 2021 р. з НАЗК про факт неподання декларації, **не дотримуючись 10-ти денного терміну подання декларації**, умисно не подав відповідну декларацію [39].*

Водночас маємо зазначити, що у практиці застосування ст. 366-3 КК України непоодинокими є й випадки, коли відповідна норма інкримінується навіть за відсутності згаданого повідомлення НАЗК, а достатньою підставою притягнення до кримінальної відповідальності визнається один лише факт несвоєчасного подання декларації.

Зокрема, прикладом такої ситуації є вирок Міжгірського районного суду Закарпатської області, яким Особа-2 був визнаний винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України, на підставі того, що у період з 1 січня до 1 квітня 2021 р. він не подав декларацію за звітний 2020 р. І це при тому, що, по-перше, НАЗК не надсилав Особі-2 повідомлення про факт неподання ним декларації, по-друге, Особа-2 все ж подав зазначену

декларацію 30 грудня 2021 р. о 13 год. 28 хв., що зафіксовано на сайті НАЗК в Єдиному державному реєстрі декларацій [42].

Утім, беручи за основу вказаний (адже він єдиний справді обґрунтований) критерій розмежування, хотілося б дещо детальніше висвітлити його зміст. Для цього скористаємося запропонованим К. П. Задоя трактуванням поняття «неподання декларації», яке, на думку вченого, являє собою бездіяльність суб'єкта декларування, яка полягає в послідовному невиконанні ним двох обов'язків:

1) обов'язку передати декларацію до НАЗК в установленому порядку в строк, визначений законом. Від себе ще раз нагадаємо, що невиконання саме цього обов'язку тягне адміністративну відповідальність за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП;

2) а після цього – обов'язку передати декларацію упродовж 10-ти днів з дня отримання повідомлення НАЗК про неподання декларації [127, с. 229; 186, с. 229].

При цьому, коментуючи свої рядки, сам К. П. Задоя додає, що ускладнений характер розглядуваного діяння обумовлений саме тим, що ч. 1 ст. 172-6 КУпАП установлює відповідальність за несвоєчасне подання зазначеної декларації. «Якщо ж, – резюмує фахівець, – обмежувати зміст неподання декларації лише вказівкою на неподання її в строк, визначений законодавством, це не дозволить відмежувати злочин, передбачений ст. 366-1, від адміністративного проступку, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП» [127, с. 229].

Зважаючи на це, можна погодитись із висновками Д. М. Міськіва, який констатував, що настання кримінальної відповідальності за неподання суб'єктом декларування декларації насправді зумовлено не стільки фактом неподання декларації, скільки фактом ігнорування повідомлення НАЗК [166, с. 119–120].

І саме тут ми маємо задатися ледь не найбільш принциповим для всього нашого дослідження питанням – а чи є підстави вести мову про те, що за наявності цього критерію – тобто ігнорування повідомлення НАЗК – відбувається якісний «стрибок» ступеня суспільної небезпеки такого адміністративного проступку, як несвоєчасне подання декларації, який є достатнім для його «переростання» з категорії адміністративних правопорушень до когорти кримінально протиправних?

На нашу думку, ігнорування особою відповідного повідомлення НАЗК є абсолютно самостійним діянням, яке жодним чином не має впливати на оцінюваний нами ступінь суспільної небезпечності іншого, первинного правопорушення, яким є несвоєчасне подання декларації.

Але найбільш парадоксальним у цій ситуації є те, що сам законодавець чітко визначив правові наслідки згаданого ігнорування особою відповідного повідомлення НАЗК, передбачивши у ст. 188-46 КУпАП **адміністративну відповідальність** якраз таки за «невиконання законних вимог (приписів) НАЗК щодо усунення порушень законодавства про запобігання і протидію корупції, ненадання інформації, документів, а також порушення встановлених законодавством строків їх надання».

Як бачимо, фактично на сьогодні склалась наступна ситуація:

– невиконання законних вимог НАЗК щодо усунення порушень законодавства про запобігання і протидію корупції за загальним правилом визнається адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 188-46 КУпАП;

– однак у випадку скоєння абсолютно ідентичних дій особою, яка не виконала законну вимогу НАЗК стосовно усунення саме такого різновиду порушення законодавства про запобігання і протидію корупції, як несвоєчасне подання декларації, вони мають кваліфікуватися вже не за ст. 188-46 КУпАП, а за ст. 366-3 КК України.

Якщо ж ураховувати зауваження М. І. Мельника стосовно того, що «у випадку виявлення факту неподання декларації НАЗК не лише надсилає суб'єкту відповідне повідомлення, а й одночасно з цим має скласти протокол про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, – крім випадків, коли будуть встановлені поважні причини несвоєчасного подання декларації» [188, с. 1149], то можна констатувати, що умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України є попереднє притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП особи, яка надалі вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 188-46 КУпАП. Отже, фактично тут має місце *адміністративна преюдиція*.

Нагадаємо, що в юридичній літературі сутність адміністративної преюдиції в кримінальному праві найчастіше визначається як «створення» з адміністративних

проступків кримінальних правопорушень, точніше, визнання неодноразово вчинених винною особою протягом певного проміжку часу адміністративних правопорушень після накладення за перше з них адміністративної відповідальності юридичним фактом, що породжує кримінально-правові наслідки. «Інакше кажучи, – резюмує С. М. Гусаров, – адміністративна преюдиція “перетворює” (після застосування до винного заходів адміністративного впливу за раніше вчинене адміністративне правопорушення) неодноразово вчинені адміністративні правопорушення у кримінальне правопорушення і вимагає застосування до винного вже не адміністративного, а кримінального покарання» [80, с. 29].

На нашу думку, доволі очевидно, що описане і характерне для адміністративної преюдиції «перетворення» якраз таки має місце і в розглядуваній нами ситуації, коли адміністративний проступок, передбачений ст. 188-46 КУпАП, «переростає» у кримінальне правопорушення, про яке йдеться у ст. 366-3 КК України, у випадку вчинення його особою, яка раніше скоїла делікт, передбачений ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. Чи не єдиною ж відмінністю аналізованого нами кейсу від «класичної» адміністративної преюдиції, для якої є характерним преюдиціальний зв'язок між кількома **аналогічними** деліктами⁹, є те, що умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України є попереднє притягнення особи, яка не виконала відповідні законні вимоги НАЗК, до адміністративної відповідальності не за тотожний делікт, передбачений ст. 188-46 КУпАП (якщо схематично: ст. 366-3 КК України = ч. 1 ст. 188-46 КУпАП + ч. 1 ст. 188-46 КУпАП), а за порушення вимог фінансового контролю, відповідальність за яке регламентована ч. 1 ст. 172-6 КУпАП (ст. 366-3 КК України = ч. 1 ст. 172-6 КУпАП + ч. 1 ст. 188-46 КУпАП).

Та чи є виправданим такий підхід?

Коментуючи існуючу ситуацію, маємо визнати, що, враховуючи продемонстрований вище «межовий» характер суспільної небезпеки умисного

⁹ Так, згідно з одним із висловлених в юридичній літературі підходів, адміністративною преюдицією в кримінальному праві вважається зафіксований особливою конструкцією складу кримінального правопорушення преюдиціальний зв'язок між кількома **аналогічними** деліктами, вчиненими протягом певного (визначеного законом) періоду після застосування до винного заходів адміністративного стягнення за одне із правопорушень, завдяки чому вчинене кваліфікується як злочин і до винної особи застосовуються засоби кримінально-правового впливу [157, с. 142].

неподання декларації, і серед тих небагатьох країн, в яких встановлена кримінальна відповідальність за подібні за змістом діяння, умовою її настання так само переважно визнається адміністративна преюдиція:

– або ж у «класичному» вигляді, коли умовою настання кримінальної відповідальності є **повторне** ненадання декларації особою, на яку раніше було накладено адміністративне стягнення **за таке ж саме діяння** (ст. 355 КК Грузії [275]);

– або ж, подібно до того варіанту, в якому вона знайшла своє відображення у ст. 366-3 КК України, коли кримінально протиправним фактично визнається відповідне **«нереагування»**, тобто **ухилення від обов'язку** подати ту саму декларацію протягом строку, який для цього надається особі після її попереднього притягнення до адміністративної відповідальності. В якості прикладу використання такого способу можна навести ст. 444 КК Вірменії, якою передбачено кримінальну відповідальність за неподання декларації протягом **30-ти днів** після притягнення особи, яка зобов'язана подавати декларацію, до встановленої законом відповідальності, визначеної законодавством Вірменії [223]).

Навіть більше: саме за допомогою застосування одного з двох указаних варіантів проблему відсутності чітких критеріїв розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, пропонують усувати і деякі вітчизняні науковці.

Зокрема, на думку А. А. Вознюка, адміністративна відповідальність має наставати за несвоєчасне подання декларації – подання її протягом місяця з дня отримання повідомлення НАЗК про факт неподання декларації, а кримінальна – за ухилення від такого обов'язку; в останньому випадку, переконаний фахівець, варто також передбачити обов'язкове звільнення з відповідної посади за неподання декларації [54, с. 114, 116]¹⁰. Як бачимо, фактично автор рекомендує використати ту модель кримінально-правової протидії відповідному порушенню вимог фінансового контролю, яка була реалізована у Вірменії. Аналогічним шляхом пропонує рухатись і В. С. Щирська [265, с. 60–61].

¹⁰ Подібний варіант підтримується і деякими іншими фахівцями [58; 265, с. 60–61].

Якщо А. А. Вознюк лише «завуальовано» підтримує підхід вірменських парламентаріїв, то Д. Ф. Волонець прямо вказує на необхідність удосконалення вітчизняного законодавства у спосіб, передбачений вже КК Грузії. Юрист зазначає, що досвід цієї країни в частині встановлення кримінальної відповідальності за неподання декларації є позитивним саме через вказівку на те, що виключно у випадках, коли винний попередньо притягався до адміністративної відповідальності за вчинення цього діяння, можливе притягнення до кримінальної відповідальності. «Впровадження подібного підходу, – продовжує правознавець, – дозволило б подолати складнощі, що існують в розмежуванні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України, від відповідного адміністративного правопорушення у вигляді порушення вимог фінансового контролю [59, с. 5].

З одного боку, вочевидь варто погодитись із тим, що пропоноване застосування адміністративної преюдиції справді дозволить вирішити проблему розмежування ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

Водночас хотілося б нагадати, що, на відміну від грузинських парламентаріїв, які часто використовують адміністративну преюдицію і при конструюванні багатьох інших складів злочинів, та представників Національного зібрання Вірменії, які хоча й значно рідше, однак інколи теж прямо вказують на відповідну підставу кримінальної відповідальності (наприклад, ст. 448 КК Вірменії), вітчизняні народні обранці при ухваленні в 2001 р. чинного КК України загалом (за винятком поодиноких винятків¹¹) відмовилися від адміністративної преюдиції, що, на думку В. І. Борисова та П. С. Берзіна, загалом стало однією з основних новел, які притаманні Особливій частині цього документу порівняно з його попередником (КК УРСР 1960 р.) [23, с. 475].

Однак, ураховуючи як мету цього дисертаційного дослідження загалом, так і цілі написання його розд. 1, зокрема (аналіз суспільної небезпечності такого діяння,

¹¹ Наприклад, оцінюючи криміналізацію передбаченого ст. 389-2 КК України злісного ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт (продовження ухилення від відбування суспільно корисних робіт особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі ст. 183-2 КУпАП), В. О. Гацелюк прямо вказує на те, що тут фактично застосовано адміністративну преюдицію всупереч ustalеній практиці криміналізації [61, с. 204].

як «умисне неподання декларації»), найбільш знаковим є навіть не сам по собі цей факт, а ті причини, які спонукали ВРУ до цього кроку. Як зазначає О. О. Дудоров, така позиція виходить з того, що:

1) наявність адміністративного стягнення за попередній проступок характеризує лише особу правопорушника, однак не посилює суспільну небезпечність скоєного, не змінює юридичну природу проступку і не перетворює його на злочин;

2) повторність вчинення правопорушень має тягнути за собою більш сувору юридичну відповідальність, однак у межах однієї галузі права;

3) застосування адміністративної преюдиції суперечить статтям 21 і 24 Конституції України щодо рівності громадян перед законом [80, с. 29; 92, с. 87].

Позицію О. О. Дудорова беззастережно підтримує і низка інших вітчизняних науковців [149, с. 57; 194, с. 109; 268, с. 130].

Зокрема, І. М. Гнатів зауважує, що повторне вчинення адміністративного правопорушення, навіть, якщо за попереднє особа піддавалася адміністративному стягненню, не повинно слугувати основою для визнання його злочином. Факт застосування адміністративного стягнення за попередній проступок відноситься тільки до особи порушника і не підвищує ступінь суспільної небезпеки другого діяння, а тому і не повинен бути основою для кваліфікації його як злочину, бо скільки б разів одна й та ж особа не вчиняла адміністративні правопорушення, кожне з них – всього лиш проступок і не може переходити в іншу якість. «Злочин, – висновує юристка, – це категорія, на яку характеристики особи порушника вплив не здійснюють» [66, с. 68–69].

У подібному руслі розмірковують й І. В. Берднік та М. І. Хавронюк, які переконані в тому, що повторне вчинення адміністративної або дисциплінарної провини не може перетворювати її в злочин, як і повторне вчинення злочину невеликої тяжкості не повинно перетворювати його в тяжкий або особливо тяжкий злочин [15; 259, с. 534].

У 2009 р. О. О. Кашкаровим була озвучена цікава думка, суть якої полягала в тому, що прийняття законодавчого акту, який передбачатиме¹² кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних проступків, дасть змогу повернутися до преюдиції, яка може мати назву кримінальна преюдиція або проступкова преюдиція [120, с. 239]. Однак, коментуючи цю ідею, М. Р. Рудковська, як і інші цитовані вище вчені, чітко висловила свою позицію стосовно недоцільності запровадження щодо кримінальних проступків інституту преюдиції саме через те, що кримінальний проступок, який не характеризується властивістю суспільної небезпеки, незалежно від кількості повторень, за жодних обставин не може визнаватися злочином (суспільно небезпечним діянням) [230, с. 145–146].

І саме зважаючи на ці загальнотеоретичні положення, вітчизняними дослідниками обґрунтовано:

– не лише (по-перше) ставиться питання про виключення зі статей КК України адміністративної преюдиції, а також переведення тих діянь, кримінальна відповідальність за які пов'язана з адміністративною преюдицією, в розряд адміністративних правопорушень [15; 66, с. 68–69; 259, с. 530–536];

– але й, крім того (по-друге), пропонується доповнити КК України відповідною правовою нормою, приписи якої унеможливили б раз і назавжди застосування у кримінальному праві (зокрема, у завуальованому вигляді) як адміністративної, так і дисциплінарної преюдиції [62, с. 41; 80, с. 29; 92, с. 87; 158, с. 99].

Екстраполюючи всі вищенаведені положення на предмет цього дослідження, зокрема, враховуючи підтримувану більшістю вітчизняних науковців позицію, згідно з якою наявність адміністративного стягнення за попередній проступок **не посилює суспільну небезпечність скоєного, не змінює юридичну природу проступку і не перетворює його на кримінальне правопорушення**, можна зробити загальний висновок про те, що у разі подальшого невиконання відповідного припису НАЗК особою, яка попередньо вчинила і була притягнута до адміністративної відповідальності за несвоєчасне подання декларації, **не відбувається якісного**

¹² Нагадаємо, що чинному на той час кримінальному законодавству України не було відоме поняття «кримінального проступку», адже в ньому вживалося єдине поняття «злочин».

«стрибку» ступеня суспільної небезпеки цього діяння, який є достатнім для його «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень [179, с. 138–139; 180, с. 137]. Не змінюючи суспільну небезпечність вчиненого, цей факт характеризує лише особу правопорушника – суб'єкта декларування, який, за висловом М. І. Мельника, отримуючи шанс виправити своє упущення, водночас не користується ним, не подаючи декларацію протягом 10 днів з дня отримання повідомлення-нагадування від НАЗК [188, с. 1149].

Власне, той факт, що «невиправлення» особи, яка своєчасно не подала декларацію, не змінює ступінь суспільної небезпечності скоєного, фактично прямо визнає і сам законодавець, який у ч. 3 ст. 172-6 КУпАП передбачив хоча й посилену, однак саме **адміністративну** відповідальність за несвоєчасне подання декларації особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення.

Тож виникає питання: чому поведінка особи, яка після накладення на неї адміністративного стягнення за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП не стала «на шлях виправлення» і повторно вчиняє такі самі дії, тягне лише адміністративну відповідальність за ч. 3 ст. 172-6 КУпАП, а натомість дії суб'єкта, стосовно якого НАЗК попередньо склало (мало скласти) протокол про все те ж адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, і який навіть повторно його не вчиняв, а, як про це писав М. І. Мельник, просто «не скористався шансом виправити своє упущення» щодо того ж самого факту – вже кримінальну відповідальність за ст. 366-3 КК України?

Як бачимо, в обох цих випадках особа, яка раніше скоїла адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, однаково продемонструвала своє небажання виправлятися, а тому жодних логічних пояснень продемонстрованому диференційованому підходу ми не знайшли.

У контексті розглядуваної проблематики не можемо не згадати і про ч. 4 ст. 45 Закону, приписи якої зобов'язують декларанта подати відповідну декларацію протягом 10-ти денного терміну не лише у випадку притягнення його до відповідальності за неподання декларації, а й подати виправлену декларацію з

достовірними відомостями у разі виявлення у ній недостовірних відомостей. Тож знову виникає риторичне і подібне до поставленого вище питання: чому у випадку, коли особа, яка після притягнення її до відповідальності за неподання декларації, не «виправилася» і в 10-ти денний термін все рівно не подала відповідну декларацію, відбувається «переростання» адміністративної відповідальності у кримінальну, а натомість у ситуації, коли особа, яка після притягнення її до відповідальності за декларування недостовірної інформації, так само не «виправилася» і знову подала декларацію, в якій містяться неправдиві відомості, подібного «переростання» не відбувається і особа все рівно притягується лише до адміністративної відповідальності?

Отже, зважаючи на всі вищенаведені аргументи, ми дійшли висновку, що, попри подібний характер антисуспільної спрямованості, ступінь суспільної небезпеки аналізованих діянь насправді суттєво відрізняється, адже:

– якщо у ст. 366-2 КК України були закріплені чіткі критерії (сума недостовірних відомостей), які переконують у тому, що передбачене цією нормою діяння – декларування недостовірної інформації – є істотно небезпечнішим за відповідний адміністративний проступок (ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) і тому має тягнути саме кримінальну відповідальність;

– то у ст. 366-3 КК України жодних подібних параметрів, які б засвідчували якісно вищий – тобто достатній для «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень – ступінь суспільної небезпеки передбаченої неї поведінки порівняно з тією, яка описана у ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, відсутні, а тому її (поведінки) криміналізація має визнаватися кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння.

Озвучену позицію щодо необхідності диференційованого вирішення питання про суспільну небезпеку, а, відповідно, і перспективи досліджуваних кримінально-правових заборон розділяє і низка інших вітчизняних науковців [110, с. 14–31; 129, с. 124; 166, с. 122; 246]. Зокрема, І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міськів також переконані в тому, що умисне неподання декларації не становить того рівня

суспільної небезпеки, який би давав підстави саме для криміналізації цього діяння [169, с. 126–127].

Водночас зауважимо, що наш висновок про різну суспільну небезпеку аналізованих посягань ґрунтується на вивченні не лише ступеня, але й характеру їхньої небезпечності. Зокрема, тут варто пригадати, що, крім описаного вище і подібного для обох розглядуваних правопорушень об'єкта, на характер суспільної небезпеки також суттєво впливає і низка інших факторів, серед яких і спосіб. І якщо ми проаналізуємо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-2 КК України, то побачимо, що воно, на відміну від діяння, описаного у ст. 366-3 КК України, фактично полягає в обмані, який традиційно визнається способом, який істотно підвищує небезпеку вчиненого [200]. Таку ж саму позицію висловлює і В. М. Дубас, зазначаючи, що передбачені ст. 366-2 КК України дії за своєю суттю являються обманом з певною метою чи без мети, і за своєю правовою суттю порушують вимоги фінансового контролю [88, с. 101].

Зважаючи на сказане, лише частково підтримуємо А. А. Вознюка, який, покликаючись на розгорнуту аргументацію, переконує у високій суспільній небезпечності, яка є достатньою для визнання їх кримінально протиправними, обох досліджуваних діянь. З одного боку, вчений вочевидь має рацію, коли відмічає, що суспільна небезпека подання суб'єктом декларації завідомо недостовірних відомостей у декларації полягає в тому, що це діяння:

1) є одним із способів приховування корупційної чи іншої протиправної діяльності, сприяє уникненню відповідними суб'єктами відповідальності за свої неправомірні вчинки;

2) посягає на конституційне право громадян обирати;

3) порушує вимоги прозорості до кандидатів під час проведення конкурсу з призначення їх на певну посаду;

4) порушує право особи на інформацію щодо публічної діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

5) обумовлює неправильну оцінку діяльності представників держави або місцевого самоврядування;

б) свідчить про неправомірну та неетичну поведінку цих суб'єктів [53, с. 27].

Однак, з іншого боку, дозволимо собі поставити під сумнів обґрунтованість гіпотези А. А. Вознюка відносно того, що умисне неподання декларації:

1) створює передумови для приховування майна, яким володіє, користується чи розпоряджається суб'єкт декларування, інших його активів, видатків, фінансових зобов'язань тощо;

2) ускладнює виявлення корупційного чи іншого правопорушення;

3) унеможлиблює ефективне досудове розслідування незаконного збагачення;

4) не дає можливості належним чином контролювати дотримання принципів етики, насамперед вимог доброчесності, особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [53, с. 27].

На нашу думку, всі перераховані наслідки можуть настати лише за умови використання обману, який, як про це вказувалося в одному з попередніх абзаців, є характерним не для умисного неподання декларації, а для декларування недостовірної інформації. Вчиняючи ж кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-3 КК України, тобто, не подаючи декларацію навіть після отримання відповідного повідомлення НАЗК, особа сама привертає до себе увагу, фактично визнаючи те, що їй є що приховувати, і тим спонукає контролюючі та правоохоронні органи до ретельної (повної) перевірки своїх майнових статків, скрупульозний моніторинг яких, зважаючи на обмеженні фізичні можливості відповідних органів щодо перевірки великої кількості декларацій, далеко не завжди мав би місце при неправдивому декларуванні.

Як бачимо, через згадане майже автоматичне привертання уваги до статків особи, яка вперто не бажає подавати декларацію, таке діяння (умисне неподання декларації) насправді:

– з одного боку, не сприяє, а, навпаки, значно ускладнює приховування особою своїх статків (наведений А. А. Вознюком п. 1);

– а, з іншого, не ускладнює, а, знову-таки навпаки, суттєво полегшує контроль за дотриманням принципів етики службовцями (п. 4) та подальше виявлення корупційного (наприклад, того, в результаті вчинення якого і бути отримані активи,

які не бажає розкривати декларант) чи іншого правопорушення (наприклад, незаконного збагачення) (п. 2 та п. 3).

З подібних аргументів не можемо повністю підтримати і тезу Д. Г. Михайленка про те, що різниця в небезпеці відповідних порушень фінансового контролю пов'язана з різним ступенем їх впливу на процес фінансового контролю: у разі неподання декларації взагалі унеможлиблюється фінансовий контроль, який може здійснюватися на основі декларації, а в разі несвоєчасного подання декларації можливість провести такий контроль не втрачається, проте у зв'язку із затримкою в поданні декларації цей контроль не може бути проведено вчасно [163, с. 402]. Ще раз повторимо: замість унеможливлення належного фінансового контролю, насправді неподання декларації лише додатково вказує на необхідність його ретельного проведення щодо відповідного декларанта.

Завершуючи розгляд принципу суспільної небезпеки, ми, звичайно ж, не могли не торкнутися питання можливості визнання аналізованих кримінальних правопорушень малозначними.

Зокрема, таку змогу щодо обох досліджуваних деліктів не відкидає Д. М. Міськів. На думку юриста, малозначним необхідно визнавати неподання в декларації відомостей про активи та доходи, одержані правомірним шляхом; не зазначення в декларації об'єктів декларування, що перебувають у користуванні суб'єкта декларування або членів його сім'ї, однак, фактично, є власністю іншої особи; умисне неподання декларації без умислу на приховування коштів, одержаних протиправним шляхом. Натомість визнання малозначним недекларування відомостей про видатки, а так само декларування майна, яке насправді відсутнє в особи на момент закінчення звітного періоду, не видається обґрунтованим з позиції не заподіяння та неможливості заподіяння шкоди. Винятками, припускає криміналіст, можуть бути лише ситуації, коли очевидною є відсутність умислу на легалізацію доходів, одержаних корупційним шляхом у минулому або легалізацію майбутніх корупційних доходів [166, с. 166–168; 167, с. 275]. Загалом озвучену думку підтримує і А. В. Агеєнко [1, с. 37].

Утім, позицію правників переважно ми підтримати не можемо.

Передусім зауважимо, що в науковій літературі було доведено, що рішення про малозначність не може прийматися щодо кримінального правопорушення з матеріальним складом¹³ (про формалізованому розмірі шкоди). Як з цього приводу зазначають О. О. Дудоров та Є. О. Письменський, поняття істотної шкоди, використане в редакції ч. 2 ст. 11 КК України, повинно отримувати системне тлумачення з урахуванням специфіки законодавчого описання певного виду злочинної поведінки. Істотність шкоди може знаходити своє чітке відбиття у визначенні об'єктивних ознак того чи іншого складу злочину. Типовий характер шкоди в таких випадках є фіксованим, і він не може оцінюватися на розсуд правозастосовувача, що виключає звернення до кримінально-правової норми про малозначність [90].

Уважаємо, що подібний висновок щодо неможливості застосування ч. 2 ст. 11 КК України має робитися не лише в разі вчинення кримінальних правопорушень з матеріальним складом, а й в інших випадках, коли законодавець встановлює чіткі критерії кримінальної протиправності діяння – зокрема, вартісні показники предмета, що й має місце у ст. 366-2 КК України.

Крім того, маємо зазначити й те, що більшість наведених Д. М. Міськівим аргументів швидше мають сприйматись як підстави хіба що індивідуалізації кримінальної відповідальності, але не визнання діяння малозначним. До речі, на цій самій обставині акцентувалась увага й в Узагальненні судової практики розгляду судами справ про корупційні адміністративні правопорушення за 2015 р. та перше півріччя 2016 р., підготовленому Апеляційним судом Київської області. У вказаному Узагальненні підкреслюється, що посилення суду на відсутність істотної шкоди інтересам суспільства та потерпілих, а також відсутність прямого умислу на вчинення правопорушення не є критерієм, за яким можна оцінити малозначність діяння, оскільки відповідно до принципу індивідуалізації дії, вчинені особами, які притягуються до відповідальності, в подальшому можуть слугувати негативним

¹³ З урахування сказаного відвертий подив викликають слова Д. М. Міськіва, який, покликаючись на відповідну практику ВСУ, констатує, що з неї випливає, що малозначність можлива лише у злочинах з матеріальним складом. Надалі ж науковець лише розглядає потенційну можливість застосування ч. 2 ст. 11 КК України і в кримінальних правопорушеннях із формальним складом [167, с. 273].

прикладом для інших суб'єктів адміністративних правопорушень за корупційні діяння [103, с. 219].

Співзвучним наведеним вище висловлюванням є твердження про те, що надання законодавцем суду повноваження звільняти особу від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого унеможливорює ефективну реалізацію НАЗК покладеної на нього превентивної функції. Адже сучасний стан рівня корупції в Україні свідчить про те, що таке явище потребує жорсткої боротьби з ним, тобто навіть «незначне» порушення антикорупційного законодавства повинне тягнути за собою відповідальність [258, с. 16].

Негативним наслідком визнання адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, малозначним є не лише те, що винний не притягується до відповідальності, а й те, що руйнується визначений законом механізм протидії корупції: особа, яка вчинила правопорушення, пов'язане з корупцією, що визнане малозначним, не підлягає обов'язковому звільненню; відомості про неї не вносяться до ЄДРОКП; усунення наслідків правопорушення (відшкодування завданих збитків, шкоди, вилучення незаконно одержаного майна) потребує додаткового звернення до суду в порядку цивільного судочинства [239, с. 282].

Зважаючи на це, низкою науковців була обґрунтована доктринальна пропозиція виключити в законодавчому порядку можливість застосування ст. 22 КУпАП до правопорушень, передбачених гл. 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» [65; 236, с. 37; 121, с. 97; 185, с. 178].

Окремо О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та В. Г. Сенік розглядають питання можливості визнання малозначним передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП несвоєчасного подання декларації, небезпека якого пов'язується з самим фактом несвоєчасного подання декларації. «Тому, – констатують криміналісти, – доволі сумнівними виглядають рішення тих судів, які закривають провадження у відповідних справах через малозначність діяння, аргументуючи наявність останньої відсутністю негативних наслідків» [103, с. 285].

Екстраполюючи сказане на проблематику цього дослідження, маємо зазначити, що, попри обґрунтований нами висновок щодо необхідності виключення з

КК України ст. 366-3, наразі законодавець доволі чітко сформулював свою позицію відносно того, що, на його думку, такі діяння є достатньо небезпечними самі по собі, а тому вести мову про згадану Д. М. Міськівим «відсутність шкоди та прямого умислу на приховування протиправної діяльності» вочевидь не варто.

Далі ми перейдемо до характеристики *принципу відносної поширеності криміналізованого діяння*, який означає, що останнє являє собою прояв деяких суспільних тенденцій і закономірностей. Іншими словами, діяння, яке криміналізується, має бути не випадковим, не одиничним проявом діяльності певного суб'єкта. Водночас необхідно пам'ятати, що кримінально протиправна поведінка є за своєю природою девіантною, тобто такою, яка відхиляється від реальних, об'єктивно наявних соціальних норм. І через це вона не може бути ні всезагальною, ні навіть надзвичайно розповсюдженою. Саме тому іншою складовою аналізованого принципу криміналізації є те, що надмірна розповсюдженість діяння, навіть якщо воно являється суспільно небезпечним, є аргументом не «за», а «проти» криміналізації [172, с. 39–40]. Адже реалізувати повною мірою принцип неминучості покарання у випадку криміналізації подібних діянь буде практично неможливо – причому саме через їхню надмірну поширеність [12, с. 195].

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора за 2015 р. було відкрито 22 кримінальних провадження за ст. 366-1 КК України, жодне з яких не завершилося врученням повідомлення про підозру та, відповідно, направленням справ до суду; в 2016 р. наведене співвідношення склало 37, 0, 0; в 2017 р. – 853, 157, 116; в 2018 р. – 1350, 594, 510; в 2019 р. – 870, 383, 350; в 2020 р. – 313, 199, 189; в 2021 р. – 1, 0, 0; в 2022 р.: ст. 366-2 КК України – 78, 7, 3, ст. 366-3 КК України – 138, 71, 68; в 2023 р.: ст. 366-2 КК України – 39, 8, 5, ст. 366-3 КК України – 31, 21, 20; в 2024 р. (станом на жовтень): ст. 366-2 КК України – 255, 20, 11, ст. 366-3 КК України – 198, 86, 82.

Як бачимо, за винятком періодів:

- 1) 2015–2016 рр., коли механізм фінансового контролю ще не запрацював на повну потужність;
- 2) та 2021 р., коли відповідний механізм «оговтувався» від наслідків ухвалення Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р.,

в усі інші роки аналізовані діяння, з одного боку, були явно непоодинокими, а, з іншого, – не були настільки поширеними, щоб перестати вважатися девіантними.

Отже, можна висновувати, що криміналізація поведінки, описаної у статтях 366-2 та 366-3 КК України, повністю відповідає принципу відносної поширеності діяння. Оперуючи подібною до наведеної нами статистикою, аналогічного висновку доходять і А. В. Агеєнко [1, с. 44] та В. В. Кузнецов [145].

За влучним висловом Є. Л. Стрельцова, кримінальна репресія являє собою надзвичайний захід протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки. Вона, продовжує свою думки вчений, завжди має розглядатись як *ultima ratio* (останній засіб) у державних можливостях впливу на значні негативні події в суспільстві [238, с. 81]. Необхідність ретельної оцінки обґрунтованості криміналізації полягає в тому, що кримінальна відповідальність при її реалізації породжує добре відомі та численні негативні соціальні наслідки [12, с. 200].

Зважаючи на сказане, до числа соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації фахівцями не випадково був включений і *принцип співмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації*, врахування в процесі криміналізації якого припускає з'ясування двох взаємозалежних питань:

1) чи можлива успішна протидія суспільно небезпечним діянням не кримінально-правовими засобами;

2) а якщо ні, то чи є здійсненням ефективний вплив на нього заходами кримінальної репресії [12, с. 198].

При цьому необхідно враховувати резонні зауваження Д. О. Балобанової, яка підкреслює, що з наведеного зовсім не випливає, що акт криміналізації стає неминучим, якщо інших соціальних норм недостатньо для надійної охорони суспільних відносин. Принцип економії репресії диктує необхідність всебічно вдосконалювати інші заходи, звертаючись до кримінального права як до останнього засобу (згадане *ultima ratio*) лише в крайніх випадках [13, с. 219].

У нашому ж випадку дослідження аналізованого принципу криміналізації стає ще більш актуальним через те, що розглядувані у цій роботі делікти відносяться до категорії правопорушень, пов'язаних з корупцією – тобто вчинених відповідними

суб'єктами діянь, що не містять ознак корупції, але порушують встановлені Законом вимоги, заборони та обмеження, за які законом встановлено – і це ключове – **не лише** кримінальну, **а й** адміністративну (ст. 172-6 КУпАП), дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність (ч. 1 ст. 1 Закону).

Однак, на думку В. В. Кузнецова, існування адміністративної та дисциплінарної відповідальності за відповідні правопорушення не дозволяє категорично говорити про неможливість кримінальної відповідальності за таке діяння. При цьому, обґрунтовуючи свою гіпотезу, науковець покликається на те, що законодавець має у своєму арсеналі достатні інструменти для визначення **різного** (виділено нами – *В. Я.*) ступеня суспільної небезпеки такого діяння в залежності від розміру коштів, які не були задекларовані (відповідальність за ст. 366-1 КК України наставала у випадку, якщо відомості відрізнялися від достовірних на суму понад 250 ПМ). Також в якості прикладу вчений звертається до існування адміністративної (ст. 51 КУпАП) та кримінальної відповідальності (ст. 185 КК України) за крадіжку майна. «Тому, – висновує фахівець, – не правильно було б говорити про скасування кримінальної відповідальності за крадіжку – і це не викликає сумнівів» [145].

Загалом погоджуючись із достатньо аргументованою позицією юриста, водночас хотіли б звернути увагу на ту принципово важливу для нас обставину, що слова вченого стосуються виключно такого діяння, як декларування недостовірної інформації, щодо якого ВРУ справді були встановлені достатньо чіткі критерії для визначення його **різного** ступеня суспільної небезпеки, залежно від якого (вартість активів, які не були задекларовані) настає або ж адміністративна (ч. 4 ст. 172-6 КУпАП), або ж кримінальна відповідальність (ст. 366-2 КК України). При цьому, мабуть, не випадково, що В. В. Кузнецов жодного слова не говорить про таке правопорушення, як умисне неподання декларації, підстав для диференційованої відповідальності за вчинення якого (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та ст. 366-3 КК України, відповідно), як це було доведено вище, якраз таки й не має.

Але ще більш показово те, що, як і В. В. Кузнецов, про умисне неподання декларації у своїй Розбіжній думці щодо Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. взагалі не згадує і один із тодішніх суддів КСУ С. П. Головатий. Зокрема, вважаючи

відповідне рішення необґрунтованим, представник Феміди зазначає, що за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей встановлено як кримінальну, так і адміністративну відповідальність. «Тобто, – висновує С. П. Головатий, – відповідальність за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей розмежовується залежно від суми, на яку відрізняється вартість недостовірно задекларованого майна, у порівнянні з його достовірною вартістю» [224].

Із розглядуваного питання ще більш чітко висловилися І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міськів, які у своїх працях послідовно наполягають на тому, що, на відміну від недостовірного декларування інформації, відповідальність за таке діяння, як умисне неподання декларації, має бути не кримінальною, а адміністративною, що, поряд із існуючою на той час вказівкою в Законі на те, що складання адміністративного протоколу за правопорушення, пов'язане з корупцією, тягне за собою звільнення із займаної посади, буде достатнім засобом реагування держави на подібні факти. На думку правників, така пропозиція: по-перше, забезпечить гуманізацію відповідальності за відповідні діяння; по-друге, усуне проблему в розмежуванні умисного неподання декларації від її несвоєчасного подання, оскільки потреба в останній формі відпаде [169, с. 126–127].

Аналізуючи доцільність запровадження кримінальної відповідальності за діяння, передбачені раніше чинною ст. 366-1 КК України, той-таки В. В. Кузнецов припускає, що важливим аргументом існування саме кримінальної відповідальності за відповідні дії є те, що це, іноді, єдиний інструмент для правоохоронних органів для того, щоб розпочати більш ґрунтовне розслідування щодо законності походження статків суб'єкта декларування. Це, на думку криміналіста, можна порівняти зі ст. 263 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Адже, як відомо, у судовій практиці наявні випадки, коли правоохоронці у потенційних правопорушників спочатку виявляють незаконні боєприпаси, що достатньо для складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, а вже потім починали розслідувати та документувати більш суспільно небезпечні діяння таких осіб [145].

Однак, коментуючи висловлену позицію, маємо зазначити, що ґрунтовне розслідування щодо законності походження статків суб'єкта декларування так само має розпочинатись і у випадку неподання декларації навіть після отримання декларантом відповідного повідомлення НАЗК. До речі, вважаємо, що це положення могло б бути закріплено і на законодавчому рівні, зокрема, шляхом внесення змін до ст. 51-4 («Моніторинг способу життя суб'єктів декларування») Закону.

Продовжуючи розгляд відповідної проблематики, хотілося б нагадати, що окремі вітчизняні науковці вважають недоречним запровадження кримінальної відповідальності не лише за умисне неподання декларації, а за обидва аналізовані діяння. При цьому маємо визнати, що, окрім дозволеної собі не лише багатьма правознавцями, а й КСУ, виключно суб'єктивної оцінки того, що декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації безпосередньо не досягають того рівня суспільної небезпечності, який є достатнім для визнання їх кримінальними правопорушеннями, деякі фахівці наводять і інші причини, які, на їхнє переконання, вказують на недоцільність криміналізації досліджуваних посягань.

Наприклад, В. П. Попович акцентує увагу на тому, що метою внесення до декларації завідомо неправдивих відомостей стосовно майна, доходів, цінних паперів та інших матеріальних чи нематеріальних благ, які належать суб'єктові декларування та членам його сім'ї, здебільшого буде приховування інших протиправних діянь, за вчинення яких передбачена доволі сувора відповідальність. Зважаючи на це, юристка висновує, що додаткова криміналізація ще й фактично «способу» приховування раніше вчинених протиправних діянь буде надмірною [211].

Утім, вагомі та обґрунтовані контраргументи щодо такої думки наводить К. П. Рубан. Фахівець слушно наголошує, що норма про декларування недостовірної інформації не випадково розміщена одразу після ст. 366 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за службове підроблення, яке також використовують у сфері службової діяльності для вчинення або приховання посадовцями інших злочинів, пов'язаних чи із розкраданнями, чи зі зловживаннями тощо [228]. До речі, у цьому контексті варто пригадати не лише ст. 366, а й ст. 209 КК України, в якій так само передбачається відповідальність за посягання, що виступають лише як спосіб

приховування раніше вчинених протиправних діянь, однак про безпідставність криміналізації яких чомусь ніхто мову не веде.

Наступним є принцип *кримінально-політичної адекватності криміналізації*, який вказує на те, що кримінально-правова політика є складовою частиною політики держави у сфері протидії злочинності. Вона полягає у виробленні стратегії, головних завдань, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність [106, с. 15].

Коментуючи розглядуваний принцип криміналізації, з одного боку, необхідно пам'ятати про зауваження вітчизняних фахівців, які з прикрістю констатують, що на сьогодні в нашій державі відсутні програми на кшталт існуючих раніше Державної програми боротьби зі злочинністю (1993 р.), Концепції комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр. тощо [171, с. 221].

Водночас варто визнати, що в нашому випадку відсутність згаданих вище документів не має вважатися критичною, адже замість них ми маємо два інших добре видимих «маяка», на які і повинні орієнтуватися дослідники вирішуваної у цій роботі антикорупційної (у широкому сенсі цього поняття) проблематики – це Антикорупційна стратегія та Антикорупційна програма, в яких і була відображена сучасна концепція формування державної антикорупційної політики.

В обох цих документах, які, що важливо, носять нормативний характер:

– по-перше, достатньо аргументовано доводиться важливість запровадження дієвих антикорупційних механізмів;

– по-друге, прямо визнається проблема недостатньої дієвості заходів фінансового контролю, зокрема, і що найважливіше для цього дослідження, низька ефективність заходів із запобігання невчасному поданню чи неподанню декларацій суб'єктами декларування (п. 2.4.3 Антикорупційної стратегії та п. 1.4.3 Антикорупційної програми).

Видається, що наявність наведених правових приписів є доволі чітким індикатором того, що криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, повністю відповідає як загальним, так і спеціальним напрямкам антикорупційної політики нашої держави.

Далі ми перейдемо до характеристики другої (відповідно до наведеної на початку підрозділу класифікації) групи принципів криміналізації – **системно-правових** принципів, які визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечливості системи кримінально-правових норм [106, с. 14]. Ці принципи, своєю чергою, у юридичній літературі традиційно діляться ще на дві підгрупи:

а) *загальноправові* системні принципи (принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості, міжнародно-правової необхідності і допустимості, процесуальної здійсненності переслідування);

б) та *кримінально-правові* системні принципи (принципи відсутності прогалин у законі і ненадмірності заборони, визначеності та єдності термінології, повноти складу кримінального правопорушення, співмірності санкції та економії репресії) [171, с. 222–223].

Відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 8 Основного Закону нашої держави Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії. Зважаючи на ці положення закону, який має найвищу юридичну силу, дослідження загальноправових системних принципів криміналізації традиційно розпочинається із з'ясування того, чи не суперечить криміналізація певного діяння приписам Конституції України (*принцип конституційної адекватності криміналізації*).

У Конституції України відсутні окремі норми, присвячені декларуванню. Водночас варто враховувати наявність правила конституційного походження про те, що:

– по-перше, кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України;

– по-друге, незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (ст. 68 Основного Закону України).

Враховуючи ці загальні положення, а також пам'ятаючи про закріплений Законом обов'язок відповідних суб'єктів подавати декларації, можна констатувати,

що криміналізація досліджуваних у цій роботі різновидів поведінки не суперечить приписам Конституції України.

Зміст наступного принципу – *принципу системно-правової несуперечливості криміналізації діяння* – полягає в необхідності усвідомлення того: 1) чи не суперечить кримінально-правова норма положенням інших галузей законодавства, а також чи не оголошує вона кримінально протиправним таке діяння, яке дозволено як правомірне іншим чинним законом; 2) чи не суперечить криміналізація діяння іншим положенням вітчизняного кримінального законодавства [106, с. 16].

У пошуках відповідей на поставлені питання ми передусім звернули свою увагу на два нормативно-правові акти, які входять у систему національного законодавства:

а) Закон України «Про запобігання корупції», ст. 45 якого закріплює обов'язок кожного декларанта подавати відповідний різновид декларації та зазначати у ній достовірні відомості;

б) та багаторазово згадана в цій роботі ст. 172-6 КУпАП, ч. 1 якої передбачає відповідальність за несвоєчасне подання декларації, а ч. 4 – за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації.

Зважаючи на ці законодавчі приписи, є підстави висновувати, що:

– по-перше, запровадження кримінальної відповідальності за діяння, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України, покликане забезпечити неухильне виконання положень Закону за допомогою використання специфічного кримінально-правового інструментарію;

– по-друге, аналізовані діяння визнаються протиправними не лише кримінальним, а й іншими галузями права (передусім адміністративно-деліктним), нормами яких встановлена відповідальність за їхнє вчинення.

Водночас укотре маємо звернути увагу на проблему відсутності чітких критеріїв розмежування поведінки, передбаченої ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та ст. 366-3 КК України, відповідно. Як наслідок – і про це вже писалося раніше – у практиці застосування ст. 366-3 КК України перманентно зустрічаються випадки, коли ця норма інкримінується навіть за відсутності відповідного повідомлення НАЗК, а достатньою підставою притягнення до кримінальної відповідальності визнається сам

лише факт несвоєчасного подання декларації – тобто вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

Наприклад, в одній зі справ було встановлено, що Особа-1, являючись депутатом Глазівської сільської ради Шосткинського району Сумської області, будучи суб'єктом декларування, повноваження якої закінчилися в день відкриття I сесії VIII скликання Шосткинської міської ради Сумської області, тобто 14 грудня 2020 р., умисно не подав декларацію за 2020 р. [49].

Попри те, що у вирозі суду відсутні будь-які докази того, що мало місце саме **умисне неподання, а не несвоєчасне подання** декларації, Особа-1 була визнана винною не у вчиненні адміністративного проступку, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України.

Через це стає очевидним, що за умови непідтримуваного нами залишення кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації у ст. 366-3 КК України негайно мають бути внесені зміни, направлені на усунення окресленої системно-правової суперечливості (фактично – колізійності її приписів та положень ч. 1 ст. 172-6 КУпАП).

Як зазначає Р. О. Бундз, продовження процесу інтеграції України до світового співтовариства вимагає, щоб наша держава при розробці та прийнятті нормативних актів у всіх сферах керувалася не лише внутрішнім (національним) правом, але й міжнародними правовими актами. Прагнення до членства в ЄС, вступ до РЄ, участь в ООН, інших міжнародних організаціях, а також супутні зовнішньополітичні процеси в сукупності з рішучими намірами подальшої розбудови в Україні правової держави й розвитку громадянського суспільства визначили вектор розвитку національної правової системи згідно із загальновизнаними міжнародними стандартами охорони прав і свобод людини [21, с. 316]. У зв'язку з цим перед владою країни та фахівцями, на знання й досвід яких спирається вітчизняний законодавець, постає складне завдання: забезпечити відповідність цим стандартам законодавства України, не зруйнувавши при цьому існуючі національні механізми регулювання

правовідносин [80, с. 9], що і є змістом *принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації*.

Уважно вивчивши відповідний, так би мовити, міжнародно-правовий аспект, К. П. Рубан дійшов висновку, що актуальність декларування доходів і витрат службовців останнім часом не викликає сумнівів, адже в такий спосіб реалізується державна антикорупційна політика України відповідно до рекомендацій країн ЄС. Водночас, продовжує фахівець, міжнародні стандарти у зазначеній сфері суттєво відрізняються від прийнятих норм вітчизняного законодавства. Фактично всі міжнародні стандарти у сфері декларування майна посадових осіб зосереджені в декількох документах, з-поміж яких: Рекомендація № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам РЄ щодо кодексів поведінки державних службовців, Конвенція ООН проти корупції (2003), технічний коментар до конвенції 2003 р. (2009) і Декларація активів для державних службовців: інструмент для попередження корупції ОЕСР (2011) [228].

Виділяючи декілька перерахованих вище міжнародних документів, одночасно К. П. Рубан зауважує, що найважливіша норма в цьому напрямі наявна в одному з них – у ратифікованій Україною Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), у ст. 8 якої «Кодекси поведінки державних посадових осіб», як ми пам'ятаємо (див. підрозділ 1.1), зазначено, що кожна держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб [228].

Зважаючи на цитовані положення Конвенції ООН проти корупції, а також зміст інших документів у відповідній сфері¹⁴, можна сміливо стверджувати, що встановлення кримінальної відповідальності за аналізовані діяння повністю

¹⁴ Більш ніж деталізований перелік таких документів у своєму дисертаційному дослідженні наводить А. В. Агеєнко [1, с. 24–26].

узгоджується з принципом міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації.

Водночас укотре хотілося б звернути увагу на те, що:

– по-перше, у згаданій Конвенції не випадково міститься застереження відносно того, що кожна держава запроваджує відповідні заходи й системи лише у належних випадках і лише **згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права;**

– по-друге, перманентно вимагаючи посилити боротьбу з корупцією, навіть ЄС у жодному зі своїх рішень не вказує на необхідність криміналізації не лише умисного неподання декларації, а й навіть декларування недостовірної інформації, залишаючи питання ухвалення конкретних правових заходів «на відкуп» українського законодавця. Єдиною ж вимогою ЄС є обов'язкове подання суб'єктом декларування відповідної декларації та здійснення ефективного контролю за цим [123, с. 97].

Враховуючи це, стає очевидним, що остаточна відповідь на питання про виправданість криміналізації діянь, описаних у статтях 366-2 та 366-3 КК України, може бути отримана лише за результатом комплексного дослідження наявності підстав та приводів, а також врахування і всіх інших (крім принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації) принципів криміналізації. Зокрема, повною мірою сказане стосується і останнього, але від цього не менш важливого, загальноправового системного принципу криміналізації – *принципу можливості здійснення процесуального переслідування*, який означає, що передбачені у кримінально-правовій нормі ознаки криміналізованого діяння повинні бути сформульовані таким чином, щоб факт їх існування міг бути:

– по-перше, виявленим;

– по-друге, доведеним процесуальним шляхом [106, с. 16].

Водночас маємо констатувати, що на практиці як виявлення, так і доведення наявності ознак складів аналізованих кримінальних правопорушень викликає чималі проблеми. Особливо це стосується передбаченого ст. 366-2 КК України декларування недостовірної інформації.

Зокрема, у цьому контексті варто пригадати, що при ухваленні Антикорупційної стратегії розробники зазначеного документу безпосередньо у цьому акті визнали проблему того, що попередня діяльність із проведення контролю та перевірки декларацій, моніторингу способу життя – тобто все те, що дозволяє **виявляти** факти декларування недостовірної інформації – була недостатньо дієвою (п. 2.4.3). Причини ж цього негативного явища були детально розкриті вже в Антикорупційній програмі, у п. 1.4.3 якої зазначається, що вказана проблема складається з таких основних елементів:

- порівняно невелика кількість проведених повних перевірок;
- низька ефективність заходів із запобігання невчасному поданню чи неподанню декларацій суб'єктами декларування;
- недостатня результативність моніторингу способу життя;
- низька кількість опрацьованих декларацій.

А вже далі відмічається, що наведена проблематика обумовлюється насамперед такими причинами:

- недостатнім рівнем автоматизації контрольних заходів;
- необхідністю удосконалення системи пріоритезації розподілу ресурсів;
- відсутністю системи накопичення і автоматизованого аналізу даних;
- обмеженими можливостями доступу до інформації іноземних реєстрів і баз даних.

Як наслідок, резюмується, що за відсутності ресурсної можливості охопити заходами фінансового контролю значно більшу кількість декларацій, діяльність з їх перевірки не є всеохоплюючою. Це сприяє уникненню відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства.

Утім, визнаючи наявність окреслених проблем, водночас ми бачимо, що всі вони носять швидше не правовий (зокрема, кримінально-правовий), а технічний характер, пов'язаний з недостатніми технічними можливостями антикорупційних інституцій (передусім НАЗК) щодо перевірки відповідних декларацій. Власне, цей факт визнають і розробники Антикорупційної стратегії, які переконані, що для усунення проблеми низької ефективності виявлення проявів декларування

недостовірної інформації та умисного неподання декларації насамперед необхідно вживати заходи саме технічного (умовно), а не правового характеру. Зокрема, йдеться про такі описані у п. 2.4.3 Стратегії заходи, як:

1) *оптимізація процесів перевірки та оцінки ризиків*, завдяки чому має бути забезпечено збільшення кількості декларацій, щодо яких протягом року проведено повну перевірку;

2) – *використання ефективної системи логічного та арифметичного контролю, інших програмних засобів та аналітичних інструментів;*

– *запровадження автоматизованої системи моніторингу інформації;*

– *оптимізація отримання доступу НАЗК до відомостей, необхідних для належного виконання ним своїх функцій з фінансового контролю;*

– *міжнародне співробітництво НАЗК з компетентними органами іноземних держав;*

– *активне використання НАЗК іноземних реєстрів та баз даних,*

що в комплексі має забезпечити підвищення результативності заходів контролю та перевірки;

3) *запровадження автоматизованого контролю за своєчасністю подання декларацій*, завдяки чому має бути досягнуто оперативне виявлення несвоєчасно поданих декларацій;

4) *удосконалення нормативно-правового регулювання порядку проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування.*

Певні проблеми можуть виникнути і в аспекті **доведення** факту наявності ознак досліджуваних складів, зокрема, доказування такої суб'єктивної ознаки аналізованих діянь, як їхня «умисність». При цьому в контексті умисного неподання декларації маємо акцентувати увагу на тому, що, на відміну від розглянутої вище і не пов'язаної з якістю кримінальної правотворчості проблеми «виявлення», ця проблема носить виключно правовий характер, адже зумовлена саме недоліками відповідної заборони, зокрема, відсутністю у ній чітких критеріїв того, яке саме неподання декларації має вважатись **умисним** і, відповідно, повинно каратися саме за ст. 366-3 КК України, а не за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

Утім, ще раз підкреслимо, що за умови реалізації наших пропозицій щодо декриміналізації такого діяння, як умисне неподання декларації, відповідна проблема буде автоматично усунута. В іншому випадку ст. 366-3 КК України має зазнати невідкладного законодавчого редагування, за результатом якого у відповідній нормі мають з'явитися чіткі критерії, які допоможуть правозастосовним органам законно доводити таку ознаку, як «умисність» неподання декларації¹⁵.

Розглянувши загальноправові, далі ми перейдемо до характеристики **кримінально-правових системних принципів криміналізації** – тобто тих правил, які визначені внутрішніми закономірностями самої системи чинного кримінального законодавства, ті обмеження, які ця система покладає на включення до неї певних елементів [171, с. 230]. Зокрема, чи не найважливішим із зазначеної підгрупи є *принцип відсутності прогалин у законі і ненадмірності заборони*, зміст якого полягає в отриманні відповіді на два таких питання:

- чи не створює відповідна кримінально-правова новела нормативної прогалини;
- або, навпаки, надмірності в системі чинного кримінального законодавства та дублювання тих чи інших його положень [106, с. 16].

Враховуючи те, що Законом від 4 грудня 2020 р. фактично передбачалося відновлення скасованої КСУ кримінальної відповідальності за діяння, передбачені раніше чинною ст. 366-1 КК України, стає очевидним, що розглядувана новелізація законодавства не могла призвести до створення нормативної прогалини. А тому маємо констатувати, що при аналізі відповідного принципу криміналізації увага має бути сфокусована на вирішенні питання про те, чи не призвело ухвалення згаданого закону до надмірності в системі чинного кримінального законодавства.

Зважаючи на відсутність у КК України інших норм, присвячених регламентації відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, на перший погляд може скластися враження, що проблеми тут взагалі не існує і на відповідне питання має бути надана негативна відповідь. Водночас маємо зауважити, що така відповідь могла

¹⁵ Відповідні пропозиції вже були озвучені раніше, через що вважаємо недоцільним їхнє дублювання ще й тут.

б уважатись однозначною лише за умови залишення поза увагою підтримуваної низкою вітчизняних дослідників наукової позиції, відповідно до якої декларація визнається різновидом офіційного документа, а ст. 366-2 – є спеціальною щодо статей 358 та 366 КК України [1, с. 29–30; 7; 18, с. 127; 84; 169, с. 88–89; 182, с. 90; 187, с. 869; 202; 232]. При цьому адепти озвученої думки, зокрема І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міськів, підкреслюють, що ст. 366 КК України, на відміну від ст. 366-2 КК України та ст. 172-6 КУпАП, не визначає жодних мінімальних меж для настання відповідальності. І саме через це згадані фахівці визнають недоцільним встановлення в КК України відповідальності за декларування недостовірної інформації в окремій нормі, стверджуючи, що таке діяння підпадає під ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366 КК України (у формі внесення в офіційний документ завідомо недостовірних відомостей), а, відповідно, таку форму об'єктивної сторони зі складів правопорушень, передбачених ст. 172-6 КУпАП та ст. 366-2 КК України, необхідно виключити [169, с. 108–109].

Утім, навіть визнаючи наявність очевидного раціонального зерна та частково підтримуючи відповідну наукову позицію, все ж зазначимо, що:

– по-перше, вона поки що не знайшла одностайної підтримки ні в доктрині, ні, головне, на практиці;

– по-друге, викладені аргументи переконали нас не в доцільності виключення ст. 366-2 КК України, а лише у виправданості її редагування (зменшення криміноутворюючих показників предмета) з урахуванням специфіки передбачених нею діянь (залишення згаданого вище мінімального порогу кримінальної відповідальності, який би дозволяв відмежувати відповідне кримінальне правопорушення від суміжного адміністративного проступку).

Зважаючи на вищевикладені положення, схильні вважати, що при ухваленні Закону від 4 грудня 2020 р. не було допущено порушень жодного з аспектів принципу відсутності прогалин у законі і ненадмірності заборони¹⁶.

¹⁶ До більш детального висвітлення цього питання ми повернемося в наступному підрозділі дисертаційного дослідження, під час написання якого, зокрема, будуть викладені наші рекомендації щодо удосконалення законодавства у відповідній частині.

Як зазначає Д. О. Балобанова, одна з головних вимог, яка ставиться до мови кримінального закону, стосується її ясності, стислості й точності. Кримінальні закони розраховані на широке коло громадян, і аж ніяк не тільки на юристів-професіоналів. Ясність кримінального закону досягається переважно за рахунок неухильного дотримання норм літературної мови (правил лексики, синтаксису, пунктуації, стилістики) у процесі законотворчості, вживання слів і виразів у їх прямому, буквальному значенні, роз'яснення спеціальної термінології, використання переважно простих, нерозгорнутих фраз. Стислість кримінального закону припускає граничну стислість, компактність викладу тексту кримінального закону, надання йому якості видимості. Точність кримінального закону вимагає єдності застосовуваної термінології (одне поняття має позначатися тим самим терміном і навпаки, зокрема і при використанні нормами регуляторного і кримінального права [81, с. 35]), застосування однозначних термінів, які виключають двозначність і багатозначність їх тлумачення, єдності способів викладу однотипних формулювань, відмови від синонімії [13, с. 304–305].

Зважаючи на наведені положення, дослідники проблематики криміналізації діянь фактично однастайні в необхідності включення до системи принципів криміналізації і *принципу визначеності та єдності термінології*, який полягає в тому, що кримінальне законодавство повинне містити лише такі терміни, які однаковим чином визначені та однозначно розуміються у всіх статтях закону [106, с. 16].

Особливої ваги дослідження аналізованого принципу набуває саме в контексті розглядуваних у цій роботі діянь. Пояснюється це тим, що, визнаючи неконституційною ст. 366-1 КК України, КСУ як на один із своїх головних аргументів покликався на те, що конструювання відповідної норми, яке було майже відтворено і в статтях 366-2 та 366-3 КК України, не відповідає саме вимогам юридичної визначеності та передбачуваності закону. Зокрема, на думку представників єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, використання у ст. 366-1 КК України юридичних конструкцій, у яких відсутній чіткий перелік законів, унеможливило однозначне визначення кола суб'єктів злочину, а відсилочні норми унеможливили встановлення кола їх адресатів. «Як наслідок, – констатується у

Рішенні КСУ від 27 жовтня 2020 р., – до відповідальності за умисне неподання декларації може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, а тому свідомо не виконали такого обов’язку. Зазначене не узгоджується з поняттям правової держави та принципом верховенства права, закріпленим у ч. 1 ст. 8 Основного Закону України, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність і передбачуваність закону»¹⁷.

Утім, одразу маємо зазначити, що у фаховому середовищі відповідне обґрунтування КСУ зазнало ще більш нищівної критики, навіть ніж його покликання на недостатню суспільну небезпечність аналізованих діянь.

Зокрема, найперше пригадуються зауваження К. П. Задоя, який зазначає, що аргументація тези про невідповідність ст. 366-1 КК України вимозі юридичної визначеності виглядає вкрай дивною через те, що у диспозиції цього положення чітко зазначалося, що заборона подання завідомо недостовірних відомостей у декларації, передбаченої Законом, або умисного неподання зазначеної декларації поширюється на суб’єкта декларування, а в примітці спеціально пояснювалося, що суб’єктами декларування є особи, які відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 45 цього ж Закону зобов’язані подавати декларацію. Отже, всупереч сказаному КСУ в абз. 13 п. 17 мотивувальної частини Рішення № 13-р/2020 у ст. 366-1 КК України *prima facie* коло адресатів норми-заборони визначалося вичерпно за допомогою відсилання до конкретних положень конкретного законодавчого акту, що визначає засади регулювання тієї сфери антикорупційної діяльності держави, яку була покликана підкріплювати зі свого боку ст. 366-1 КК України. «Принаймні, – резюмує К. П. Задоя, – КСУ не навів жодного конкретного аргументу на користь того, чому відсилання до положень Закону України “Про запобігання корупції” не відповідає критерію “чіткого переліку законів”, яким він же сам і керувався, чи яким чином таке відсилання дозволяє визнавати відповідальними за недостовірне декларування чи умисне недекларування осіб, не зазначених у примітці ст. 366-1 КК. Отже, КСУ просто задекларував певні

¹⁷ Зазначену сумнівну аргументацію здебільшого підтримує і Л. Ю. Тимофеева [247, с. 64–65].

конституційні “вади” ст. 366-1 КК, хоча навіть буквальний зміст цього положення не свідчить про них» [114, с. 100–101].

Подібні закиди на адресу відповідного рішення КСУ лунають і з вуст А. А. Вознюка. Однак названий криміналіст також звертає увагу і на те, що якщо навіть припустити, що існують сумніви щодо віднесення певних категорій осіб до суб'єктів декларування, то вони можуть звернутися за роз'ясненням до НАЗК. Окрім того, у законодавстві передбачено відповідні механізми повідомлення кожного суб'єкта про необхідність подання ним декларації, що також виключає незнання ним про обов'язок подати декларацію. Відповідно до ч. 2 ст. 49 Закону (наразі це ч. 1 ст. 51-2 – *В. Я.*) державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, а також юридичні особи публічного права зобов'язані перевіряти факт подання суб'єктами декларування, які в них працюють (працювали або входять чи входили до складу утвореної в органі конкурсної комісії, до складу Громадської ради доброчесності), декларацій та повідомляти НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного їх подання. Відповідно до ч. 3 цієї статті (наразі ч. 2 ст. 51-2), якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, НАЗК письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації. «Тому, – констатує А. А. Вознюк, – до відповідальності за умисне неподання декларації не може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, або осіб, які не знають, що вони є суб'єктами декларування» [53, с. 25; 277].

У тому, що колишня ст. 366-1 КК України достатньо чітко визначала коло суб'єктів кримінального правопорушення, оскільки була примітка до неї, що відсилала до конкретних норм Закону, де був вичерпний перелік суб'єктів декларування, переконана й Н. О. Пустова. «До того ж, – додає юристка, – притягнення до кримінальної відповідальності особи, що не є спеціальним суб'єктом конкретного кримінального правопорушення, є неможливим» [221, с. 81].

До речі, варто пригадати, що у своїй Розбіжній думці щодо Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. С. П. Головатий теж відмітив, що ст. 366-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність за подання суб'єктом декларування

завідомо недостовірних відомостей або **умисне** неподання ним декларації. На підставі цього суддя обґрунтовано висноував, що юридична конструкція цієї статті насправді і всупереч прийнятому Рішенню КСУ чітко вказує на те, що суб'єкт декларування нестиме відповідальність виключно за умови, якщо на момент подання декларації він знав про недостовірний характер внесених до неї відомостей [224]. Водночас доволі дивно читати Окрему думку судді О. О. Первомайського, який хоч і не повністю підтримує Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. (зокрема, через очевидне перебирання КСУ виключних повноважень ВРУ щодо формування кримінально-правової політики у сфері протидії корупції), проте вважає, що наведені у ньому мотиви щодо невідповідності ст. 366-1 КК України вимогам ч. 1 ст. 8 Конституції України у зв'язку з невідповідністю цієї норми кримінального закону таким складникам принципу верховенства права, як *юридична визначеність* та *передбачуваність закону*, є релевантними для цього конституційного провадження [198].

Окрім зазначеного вище, у К. П. Задої викликає занепокоєння сам концептуальний підхід КСУ до визнання ст. 366-1 КК України такою, що не відповідає вимозі юридичної визначеності, особливо ж, якщо КСУ й надалі буде спиратися на нього. Свої побоювання вчений пояснює наступними вагомими аргументами.

По-перше, виглядає методологічно неправильним те, як у цьому Рішенні КСУ підійшов до перевірки положення кримінального закону на відповідність вимозі юридичної визначеності. Замість того, щоб проаналізувати всі можливі інтерпретації положення кримінального закону (ст. 366-1 КК України) та переконатися, що жодне з них не відповідає вимозі юридичної визначеності, КСУ просто задекларував те, що положенню, яке оспорювалося, були притаманні певні «вади», які хоча й нібито і свідчили на користь невизначеності згаданого положення, однак були вкрай неочевидними. У зв'язку з цим юрист резонно відмічає, що такий стиль аргументації відкриває можливість для довільного визнання КСУ «невизначеними» будь-яких положень кримінального законодавства [114, с. 101]. До слова, подібні застереження озвучуються і А. А. Вознюком, який також побоюється, що за такою логікою значну

частину заборонних кримінально-правових норм КК України можна визнати неконституційними [53, с. 25–26]. Тож, не дивно, що у своєму Спільному терміновому висновку Венеційська комісія та Генеральний директорат з прав людини та верховенства права РЄ (CDL-AD(2020)038), даючи власну оцінку відповідному Рішенню, дорікнули КСУ невизначеністю його власних правових позицій: «Венеційська комісія передусім змушена із жалем констатувати, що в Рішенні № 13-p/2020 КСУ також відсутня ясність: КСУ не зміг визначити, які конкретні частини статті 366-1 він вважав недостатньо зрозумілими» [114, с. 101; 237].

По-друге, К. П. Задоя переконаний і в тому, що в більш широкій перспективі так само проблемною виглядає теза КСУ стосовно несумісності з вимогою юридичної визначеності «використання юридичних конструкцій, у яких відсутній чіткий перелік законів». Послідовне впровадження цієї тези в життя вимагає не просто докорінного переосмислення усталених в українському кримінальному законодавстві підходів щодо так званих бланкетних диспозицій кримінального закону, а впровадження замість них таких техніко-юридичних прийомів, які, з одного боку, ризикують зробити кримінальний закон не виправдано розлогим, а, з іншого, – породжують небезпеку виникнення численних «прогалів» у криміналізації за відсутності гармонізованих змін до кримінального та іншого законодавства. В якості прикладу описаної ситуації фахівець зазначає, що з огляду на критерій «відсутності чіткого переліку законів» у ч. 1 ст. 271 КК України бланкетне формулювання «порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці», вочевидь, має бути замінене відсиланням до всіх чинних нині численних законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці із конкретним зазначенням кожного із них [114, с. 101].

Додамо, що якщо сприйняти хибну логіку КСУ, який юридичну визначеність норми із бланкетною диспозицією фактично ототожнює з наявністю у ній «чіткого переліку законів», то неконституційними в нас мали б бути визнані і майже всі статті, які консолідовані у розд. VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», розд. VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», розд. XIII «Кримінальні правопорушення у сфері

обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення», розд. XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» тощо.

Аналізуючи відповідний принцип криміналізації, ми не могли не звернути увагу і на зауваження правників відносно використання у ст. 366-2 КК України (як і раніше чинній ст. 366-1) – а саме при визначенні вартісних характеристик цього кримінального правопорушення – такої розрахункової одиниці, як «прожитковий мінімум для працездатних осіб». Зокрема, у низки вітчизняних науковців виникають резонні питання з приводу доцільності застосування подібного прийому, який на момент опублікування їхніх робіт був апробований, якщо не брати до уваги досліджувану заборону, лише у ст. 160, а сьогодні – тільки у ч. 3 ст. 369-3 КК України [116, с. 64; 265, с. 61]. Відверто кажучи, мотиви такого кроку, тобто відмови від вживання хоча й не найвдалішої, однак такої традиційної для вітчизняного кримінального законодавства розрахункової одиниці, як НМДГ, залишаються незрозумілими і для нас. Адже хоча подібне рішення і не може прямо вплинути на ефективність розглядуваних заборон, однак є таким, яке суперечить (причому без жодних видимих причин, які б могли пояснити потенційну «вимушеність» такого кроку) саме принципу визначеності та єдності термінології, зміст якого, як ми пам'ятаємо, серед іншого полягає в тому, що кримінальне законодавство повинне містити лише такі терміни, які є **однаковими** для всіх статей закону. А тому вважаємо, що під час удосконалення КК України термін «прожитковий мінімум для працездатних осіб» мав би бути замінений на поняття «НМДГ».

Із принципом визначеності та єдності термінології тісно пов'язаний і наступний принцип криміналізації – *принцип повноти складу діяння, яке криміналізується*. Його зміст полягає в тому, що в законі мають бути вказані всі ознаки кримінально протиправного діяння, які є необхідними для визнання винним у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, тобто для конструювання конкретного складу останнього. При цьому варто пам'ятати й те, що завдяки приписам Загальної частини у парламентаріїв при конструюванні новели відпадає необхідність

перераховувати у ній всі елементи складу кримінального правопорушення. Тому зазвичай закон, який встановлює кримінальну відповідальність за вчинення певного діяння, називає лише об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення, вказує на особливості інших елементів складу та кваліфікуючі ознаки діяння [97, с. 69; 171, с. 247].

Зазначені вимоги були неухильно дотримані і при конструюванні статей 366-2 та 366-3 КК України, в яких міститься не лише вказівка на об'єктивну сторону, але й чітко визначені предмет, суб'єкт (примітка ст. 366-2 КК України) та суб'єктивна сторона (виключно умисел) аналізованих складів кримінальних правопорушень.

У структурі системно-правових принципів криміналізації особливе місце займає *принцип співмірності санкції та економії репресії*, який, на відміну від більшості інших принципів розглядуваної групи, стосується не диспозицій, а санкцій відповідних кримінально-правових норм. Крім іншого, неабияке значення ретельного дослідження цього принципу саме в нашому випадку пояснюється тим, що:

– структура цього дисертаційного дослідження не передбачає виділення окремого елементу, присвяченого висвітленню проблем покарання (як у «статистиці», так і в «динаміці») за вчинення аналізованих кримінальних правопорушень;

– вітчизняні науковці демонструють плюралізм поглядів відносно питання про те, які ж саме покарання є співмірними ступеню та характеру суспільної небезпеки відповідних правопорушень;

– обґрунтовуючи своє Рішення від 27 жовтня 2020 р. про визнання неконституційною ст. 366-1 КК України, КСУ в якості одного із своїх основних аргументів (поруч із деякими аналізованими вище) покликався на те, що положення відповідної заборони не відповідають саме принципу пропорційності.

Зважаючи на надзвичайно серйозні правові наслідки ухвалення згаданого рішення КСУ, дослідження розглядуваного принципу криміналізації ми вирішили розпочати і надалі основну увагу приділити саме аналізу відповідної аргументації КСУ. Так, спочатку навівши низку загальних положень щодо змісту принципу пропорційності у кримінальному праві, далі КСУ в абз. 14 п. 17 мотивувальної частини Рішення від 27 жовтня 2020 р. вказав наступне: «Негативні наслідки, яких

зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366-1 КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь».

Однак, провівши скрупульозний аналіз наведеного судження КСУ, К. П. Задоя небезпідставно висноував, що воно є вкрай неоднозначним як саме по собі, так і в контексті його попередньої позиції щодо принципу пропорційності.

По-перше, учений звертає увагу на те, що складно зрозуміти, яким чином зазначене вище судження взагалі пов'язане з конституційною площиною, в якій власне й має діяти КСУ. В абз. 14 п. 17 мотивувальної частини Рішення № 13-р/2020 йдеться про абстрактні «негативні наслідки, яких зазнає особа». «Залишається лише здогадуватися, – резюмує правник, – чи має КСУ на увазі під цим терміном наслідки для конституційних прав особи, чи він вживає цей термін у більш широкому розумінні. Якщо вірним є друге припущення, тоді не зрозуміло, яке значення це має для перевірки закону на конституційність» [114, с. 102].

По-друге, якщо навіть виходити з того, що під «негативними наслідками» КСУ має на увазі виключно наслідки для конституційних прав особи, то все одно, переконаний К. П. Задоя, складно зрозуміти про пропорційність чого та про пропорційність чому веде мову КСУ. З огляду на те, як у правовій системі України розуміється поняття «притягнення до кримінальної відповідальності», виявляється, що в абз. 14 п. 17 мотивувальної частини Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. йдеться про обмеження конституційних прав особи, якій лише повідомлено про підозру про вчинення кримінального правопорушення. У такому випадку не зрозуміло, як пропорційність чи непропорційність таких обмежень взагалі пов'язані з розглядом питання про пропорційність чи непропорційність кримінально-правової заборони як такої. Зрештою, залишається лише здогадуватися про те, який конкретний перелік обмежених конституційних прав особи прихований, на думку КСУ, під обтічним формулюванням «негативні наслідки»: право на справедливий суд, право на фізичну свободу та особисту недоторканність тощо?!

По-третьє, й, на думку все того ж таки К. П. Задоя, можливо, найголовніше, в абз. 14 п. 17 мотивувальної частини Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р. взагалі веде

мову про пропорційність у геть іншому розумінні, ніж в процитованому ним же абз. 3 підп. 2.1 п. 2 мотивувальної частини Рішення № 2-рп/2016. Якщо в останньому випадку йшлося про пропорційність обмежень конституційних прав і свобод легітимній меті, яку переслідує їх обмеження, то в Рішенні № 13-р/2020 вже ідеться про пропорційність між «негативними наслідками для особи» та шкодою, яке завдало чи могло завдати діяння, за яке особу «притягнуто до кримінальної відповідальності». Таке розуміння принципу пропорційності значно ближче до позицій КСУ щодо того, як виявляється в площині кримінального права принцип справедливості (див. витяги з Рішення № 1-рп/2004), ніж до того, як пропорційність розуміється в Рішенні № 2-рп/2016.

Як наслідок, К. П. Задоя робить загальний і абсолютно обґрунтований висновок, визнаючи позицію КСУ щодо невідповідності ст. 366-1 КК України таким складовим принципу верховенства права, як принципи справедливості та пропорційності, винятково суперечливою та непослідовною [114, с. 103].

Про те, що КСУ не наводить реальні факти щодо непропорційності шкоди, яка настала чи могла настати внаслідок вчинення кримінального правопорушення, до наслідків, що зазнає особа, яка притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, пише й Н. О. Пустова. При цьому юристка підкреслює, що суд навіть не згадує, яка шкода від вчинення цих діянь настала чи може настати [221, с. 81].

Не менш жвава полеміка розгорнулася і з приводу питання щодо доцільності передбачення в санкціях відповідних кримінально-правових норм покарання у виді позбавлення волі.

Наприклад, покликаючись на те, що в нашій державі на сьогоднішній день явище корупції є доволі поширеним, Д. Ф. Волонець висловлює своє переконання в тому, що покарання у виді обмеження та позбавлення волі на певний строк мають бути включені до санкції статей 366-2 та 366-3 КК України [59, с. 72]. Подібну думку висловлює і А. А. Вознюк, який вважає, що відсутність відповідного покарання обумовлене виключно необхідністю усунення зауважень, висловлених у Рішенні КСУ від 27 жовтня 2020 р., яке, нагадує правник, було абсолютно

необґрунтованим. При цьому в якості додаткової аргументації науковець звертається до релевантного досвіду іноземних країн щодо передбачення позбавлення волі як одного з видів покарань за порушення вимог фінансового контролю [54, с. 109–110]. Невдоволення з приводу того, що чинна ч. 1 ст. 366-2 КК України не передбачає покарання у виді позбавлення волі, висловлюють і деякі інші фахівці, які вважають, що це призводить до ситуації «плати штраф і брешти далі» [233, с. 35–36].

Іншу думку щодо цього питання висловлює Д. М. Міськів. Зокрема, криміналіст висуває три наступних і взаємопов'язаних одна з одною гіпотези, відповідно до яких:

– по-перше, санкції аналізованих статей, здебільшого, узгоджуються із санкціями за вчинення кримінальних правопорушень, подібних за характером і ступенем суспільної небезпеки;

– по-друге, передбачення в них покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років, що пропонується одним із законопроектів, який перебував на розгляді у ВРУ, суперечитиме правилам побудови санкцій;

– по-третє, найбільш оптимальним варіантом найсуворішого покарання в аналізованій санкції є арешт на строк від одного до шести місяців [166, с. 203].

Як бачимо, обидві сторони висувають доволі переконливі аргументи на користь обстоюваних ними позицій. Та все ж вважаємо, що позиція Д. М. Міського є більш переконливою. При цьому, крім суджень згаданого правознавця, хотілося б звернути увагу і на ще дві принципово важливі обставини:

1) за результатами проведеного іншими науковцями дослідження питання притягнення до кримінальної відповідальності за чинною раніше ст. 366-1 КК України (проаналізовано 50 вироків) з'ясовано, що судами було застосовано наступні форми кримінальної відповідальності за вчинення відповідних діянь: а) громадські роботи – 62 % випадків; б) штраф – 18 % випадків; в) позбавлення волі на певний строк із подальшим звільненням від відбування покарання з випробуванням – 20 % випадків [7, с. 135]. Що важливо, ця інформація повністю корелюється і з даними щодо покарань, які були призначені за новою редакцією ст. 366-3 КК України, у санкції якої, як відомо, так само, на відміну від ч. 1 ст. 366-2

КК України, передбачено (поруч з іншими) покарання у виді позбавлення волі строком на 1 рік. Так, з 50 рандомно обраних для аналізу вироків за ст. 366-3 КК України було виявлено лише один, в якому суд призначив винній особі покарання у виді позбавлення волі, від реального відбування якого вона надалі все рівно була звільнена на підставі статей 75–76 КК України [46]; ще в трьох справах засудженому призначався штраф [36; 37], а в усіх інших випадках – покарання у виді громадських робіт строком на 150 год.

Видається, що ці статистичні дані промовисто демонструють ставлення вітчизняних суддів щодо виправданості, а точніше – невинуватості призначення реального покарання у виді позбавлення волі особам, які допустили розглядувані у цій роботі порушення вимог фінансового контролю;

2) покликаючись на приклад країн, законодавці яких передбачають позбавлення волі як єдиний чи альтернативний вид покарання за вчинення відповідних правопорушень, А. А. Вознюк насправді переважно згадує про досвід кримінально-правової протидії, так би мовити, «загальному» недостовірному недекларуванню як податковому делікту або посяганню на правосуддя. Що ж до тих небагатьох країн, у яких було криміналізовано саме відповідні порушення службовцями вимог фінансового контролю, то в їхньому законодавстві за вчинення релевантних некваліфікованих діянь або ж взагалі не передбачається покарання у виді позбавлення волі (ст. 355 КК Грузії), або ж воно передбачається в якості одного з альтернативних покарань поруч із чотирма іншими більш м'якими різновидами покарань (ст. 444 КК Вірменії). А тому можна констатувати, що в іноземному кримінальному законодавстві відсутній уніфікований підхід щодо цього питання.

Отже, зважаючи на представлені доводи, ми дійшли висновку, що наявність серед санкцій досліджуваних норм покарання у виді позбавлення волі не є фактором, який здатен істотно вплинути на ефективність відповідних заборон. А тому видається, що відбитий при конструюванні ст. 366-2 КК України підхід, коли відповідне покарання передбачається лише за кваліфіковані різновиди досліджуваного діяння, загалом є доволі вдалим і, крім іншого, таким, що відповідає кращим (хоча й відверто поодиноким) іноземним практикам.

Не вважаючи відповідне питання принциповим, ми, здавалося б, не маємо підстав стверджувати, що очевидно помилковим є і конструювання санкції ст. 366-3 КК України, яка, на противагу нормі про декларування недостовірної інформації, містить покарання у виді позбавлення волі на 1 рік¹⁸. Водночас переконані, що аналізоване рішення все ж не може вважатися взірцем системності, адже воно не враховує того, що:

– по-перше, навіть при подібному характері ступінь суспільної небезпеки умисного неподання декларації за жодних умов не може вважатися вищим за аналогічний показник декларування недостовірної інформації;

– по-друге, інші покарання, передбачені у ст. 366-3 КК України, є або ж ідентичні тим, про які йдеться у ч. 1 ст. 366-2 (громадські роботи на строк від 150 до 240 годин, обмеження волі на строк до 2 років, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років (додаткове покарання)), або ж, у випадку зі штрафом, навіть істотно менш суворими (у ч. 1 ст. 366-2 КК України – від 3 тис. до 4 тис. НМДГ, у ст. 366-3 КК України – від 2,5 тис. до 3 тис. НМДГ). Тож виникає питання: чому при визначенні конкретних розмірів усіх інших покарань законодавець виходить із того, що відповідні діяння є або рівними за ступенем суспільної небезпеки, або ж небезпечнішим є декларування недостовірної інформації, а вже при встановленні покарання у виді позбавлення волі на певний строк – навпаки, що небезпечнішим є саме умисне неподання декларації?

Враховуючи сказане, висновуємо, що за умови збереження кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації (хоча саме проти цього ми й виступаємо) із санкції відповідної норми має бути вилучено покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Завершуючи розгляд відповідного питання, звернемо увагу на те, що, крім згаданого вище доповнення санкції ст. 366-3 КК України покараннями у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк, іншим наслідком ухвалення Закону від 29 червня 2021 р. стало підвищення розмірів штрафів, передбачених ч. 1

¹⁸ Нагадаємо, що відповідне покарання не було передбачено первинною редакцією ст. 366-3 КК України, а з'явилося в ній у результаті набрання чинності Законом від 29 червня 2021 р.

(з «від 2,5 тис. НМДГ до 3 тис. НМДГ» до «від 3 тис. НМДГ до 4 тис. НМДГ») та ч. 2 ст. 366-2 КК України (з «від 3 тис. НМДГ до 5 тис. НМДГ» до «від 4 тис. НМДГ до 5 тис. НМДГ»).

Як і значна частина інших науковців та суспільства загалом ми підтримуємо таке рішення вітчизняних парламентаріїв, адже вважаємо, що саме призначення високих сум штрафів і є найбільш адекватною кримінально-правовою реакцією держави на вчинення декларування недостовірної інформації.

Водночас маємо визнати, що з приводу розглядуваного питання існує й інша позиція. Зокрема, вважаючи, що межі розмірів штрафу, передбачені у санкціях статей 366-2 та 366-3 КК України, є занадто вузькими і не дають можливості призначення справедливого покарання, Д. М. Міськів висловлював переконання в тому, що зниженою в декілька разів має бути мінімальна межа цього виду покарання, передбачена ще первинними редакціями відповідних норм (нагадаємо, що вона була меншою). При цьому, обґрунтовуючи свою думку, правник апелює до того, що відповідне покарання не має бути надто суворим для осіб із невеликим рівнем доходів та активів [166, с. 204].

Утім, повністю підтримати Д. М. Міськіва ми не можемо. Зокрема, хотілося б нагадати, що відповідно до чинної ст. 366-2 КК України кримінально караним, яке і має тягнути призначення наведених вище справді доволі високих сум штрафів, є лише те декларування недостовірної інформації, коли надані відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2 тис. ПМ, що станом на 2023 р. у гривневому еквіваленті дорівнювало сумі від 1 млн 342 тис. грн до 5 млн 368 тис. грн, а в 2024 р. вже сягає показника від 1 млн 514 тис. грн до 6 млн 056 тис. грн. Тож виникає питання, яке вочевидь є підстави визнавати риторичним: чи може вважатися надто суворим для осіб, які **свідомо** надають недостовірні відомості щодо своїх статків на такі величезні суми, штраф у розмірі від 51 тис. грн до 68 тис. грн?

Крім того, навіть якщо гіпотетично уявити, що відповідне покарання справді є надто суворим для особи, що в неї справді невисокі доходи, то хотілося б нагадати, що саме для уникнення подібних ситуацій у досліджуваних нормах передбачаються й інші, альтернативні штрафу види покарання, зокрема, громадські роботи. Як

показує аналіз практики, таке конструювання санкції ст. 366-2 КК України абсолютно забезпечує належну диференціацію кримінальної відповідальності, дозволяючи судам (зокрема, ВАКС) обирати необхідне з урахуванням майнового стану винного та обставин справи покарання: або ж штраф (наприклад, 2 тис. НМДГ [29], 2,6 тис. НМДГ [31], 3 тис. НМДГ [32; 45], або ж – громадські роботи [40; 41]¹⁹.

У сукупності представлені аргументи переконують нас у недоцільності зменшення передбачених санкціями ст. 366-2 КК України розмірів штрафів.

Висновки до розділу 1

1. Головною підставою криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, стала помилка у проведеній раніше КСУ – а саме його Рішенням від 27 жовтня 2022 р. – декриміналізації поведінки, яка була описана у визнаній неконституційною ст. 366-1 КК України. Іншими підставами, які викликали об'єктивну потребу в ухваленні Закону від 4 грудня 2020 р., стали необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами та одночасна зміна поглядів суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності та загальноприйнятої моральної оцінки відповідних порушень вимог фінансового контролю.

2. Єдиною резонансною та аморальною подією, тим відверто незаконним (якщо й не за формою, то за духом) вчинком, який збурило суспільство і привів у рух механізм криміналізації таких діянь, як декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації, – тобто приводом криміналізації – знову-таки було Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р., саме внаслідок ухвалення якого відповідні різновиди поведінки (передбачені раніше чинною ст. 366-1 КК України) і були декриміналізовані.

3. Встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації загалом відповідає абсолютній більшості (за винятком принципу єдності термінології) розробленим у кримінально-правовій доктрині принципам криміналізації. Що ж до такого діяння, як умисне неподання декларації, то при його

¹⁹ Аналогічна ситуація загалом має місце і у ст. 366-3 КК України, яку ми, проте, не аналізуємо через наші пропозиції щодо її виключення з системи Особливої частини КК України.

криміналізації вітчизняними парламентаріями було допущено порушення низки таких засадничих (крім принципу єдності термінології) принципів криміналізації, як співмірність позитивних та негативних наслідків криміналізації, системно-правова несуперечливість криміналізації, а головне – принцип суспільної небезпечності діянь.

Зокрема, попри подібний характер антисуспільної спрямованості, ступінь суспільної небезпеки аналізованих порушень вимог фінансового контролю насправді суттєво відрізняється, адже: якщо у ст. 366-2 КК України були закріплені чіткі критерії (сума недостовірних відомостей), які переконують у тому, що передбачене цією нормою діяння – декларування недостовірної інформації – є істотно небезпечнішим за відповідний адміністративний проступок (ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) і тому має тягнути саме кримінальну відповідальність, то у ст. 366-3 КК України жодних подібних параметрів, які б засвідчували якісно вищий – тобто достатній для «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень – ступінь суспільної небезпеки передбаченої неї поведінки порівняно з тією, яка описана у ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, відсутні, а тому її (поведінки) криміналізація має визнаватися кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння. Фактично сьогодні умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України є попереднє притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП особи, яка надалі вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 188-46 КУпАП, – тобто своєрідна адміністративна преюдиція, недоцільність застосування якої визнається як українськими парламентаріями, так і більшістю представників вітчизняної правової (при чому не лише кримінально-правової) доктрини.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 та 366-3 КК УКРАЇНИ

2.1. Об'єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить *склад* кримінального правопорушення – тобто сукупність встановлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення [56, с. 53].

Функції складу кримінального правопорушення багатогранні:

- це і фундаментальна – він є підставою кримінальної відповідальності;
- і процесуальна – визначає межі кримінального провадження;
- і розмежувальна – адже саме за допомогою нього кримінально протиправна поведінка відмежовується від діянь, які не є такими;
- і, врешті-решт, гарантійна – гарантує забезпечення законності та дотримання прав і свобод людини [56, с. 53].

У кримінально-правовій літературі аксіоматичним вважається положення про те, що склад будь-якого кримінального правопорушення можна розглядати з позиції чотирьох обов'язкових та взаємопов'язаних елементів: об'єкт, об'єктивна сторона (об'єктивні ознаки), суб'єкт, суб'єктивна сторона (суб'єктивні ознаки). Відповідні положення були враховані і нами при обранні структури цієї дисертаційної роботи, розд. 2 якої буде присвячений об'єктивним, тоді як розд. 3 – виключно суб'єктивним ознакам досліджуваних складів кримінальних правопорушень.

У своїй єдності згадані вище об'єктивні та суб'єктивні ознаки утворюють юридичний склад кримінального правопорушення, а отже, відсутність хоча б одного

з обов'язкових елементів дає підстави вважати, що в діянні особи відсутній такий склад. Тому в кожному випадку кримінально-правової кваліфікації потребує встановлення сукупності всіх чотирьох елементів складу кримінального правопорушення [104, с. 21–22].

Утім, визнаючи необхідність встановлення кожного з елементів складу кримінального правопорушення, водночас необхідно пам'ятати, що кримінальний закон покликаний забезпечувати охорону певних, найбільш важливих відносин. Тому варто погодитись із думкою, що першочерговому дослідженню насамперед має підлягати об'єкт посягання, лише коректно визначивши який, можна правильно оцінити соціально-політичний зміст і суспільну небезпеку діяння, безпомилково його кваліфікувати, відмежувати від суміжних складів кримінальних правопорушень і від суспільно небезпечних посягань, що не є кримінально протиправними [241, с. 63], а також знайти межі дії правової норми [124, с. 196]. Беручи це до уваги, ми теж вирішили дотримуватися загалом усталеного та традиційного для більшості кримінально-правових досліджень методологічного підходу²⁰, згідно з яким такий аналіз варто розпочинати зі встановлення об'єкта кримінального правопорушення [104, с. 22].

Враховуючи неабияку теоретичну і практичну значимість правильного визначення об'єкта кримінального правопорушення, позначена тематика завжди була (і залишається й донині) активно досліджуваною. Утім, паралельно маємо зазначити й те, що, навіть попри продемонстровану розробленість та загальне визнання того, що об'єкт кримінального правопорушення – це те, на що воно посягає, питання про те, а що ж саме необхідно розуміти під ним, вже тривалий час справедливо вважається одним із найбільш дискусійних у кримінально-правовій науці.

Зокрема, ретельно вивчивши відповідну проблематику, А. А. Вознюк констатував, що під об'єктом злочину в теорії сучасного кримінального права паралельно розуміють:

– суспільні відносини;

²⁰ Див., зокрема [199, с. 14].

- права особи;
- норми права;
- матеріальні, нематеріальні чи суспільні цінності;
- життєві та суспільні інтереси;
- соціальні блага тощо [56, с. 60].

На сторінках вітчизняної юридичної літератури було детально висвітлено та проаналізовано аргументи adeptів кожної із перерахованих позицій [9, с. 118–119; 10, с. 58–111; 52; 55, с. 279–280; 77, 77–78; 82; 94, с. 15–25; 147; 130, с. 280–289; 138, с. 68–69; 150; 177, с. 44–46]. Зважаючи на це, ми не бачимо особливого практичного чи принаймні теоретичного сенсу в дублюванні відповідних положень і в цій роботі. Замість цього вважаємо за доцільне обмежитись (водночас свідомо не вступаючи в полеміку з цього приводу) підтримкою та покликанням на праці тих українських авторів, які найбільш переконливо називають позицію «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини». На користь цієї думки наводяться такі переконливі, на наш погляд, аргументи:

- по-перше, дослідники, які визнають об'єктом кримінального правопорушення цінності або блага, не розробили чіткого критерію, як саме їм заподіюється шкода при кримінально протиправному діянні, тоді як за допомогою концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» можна чітко зрозуміти, на який елемент суспільних відносин відбувається посягання; отже, ця концепція дає змогу відстежити механізм заподіяння шкоди об'єкту;

- по-друге, реальні противаги концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» її противники змогли висунути фактично лише щодо кримінальних правопорушень проти особи, її здоров'я, волі тощо;

- по-третє, деякі супротивники концепції «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» самі визнають, що у певних випадках саме суспільні відносини є об'єктом кримінального правопорушення [104, с. 25–26].

Як слушно зазначає колектив авторів на чолі з Н. А. Мирошніченко та Є. Л. Стрельцовим, суспільні відносини, які є об'єктами кримінальних правопорушень, досить різноманітні. А тому вкрай необхідним є з'ясування всіх

видів об'єктів і їхня наукова класифікація, що має сприяти більш повному розкриттю сутності, а також соціально-правової значимості об'єктів, дозволить визначити їхній вплив на розвиток кримінального законодавства й удосконалення практики його застосування [140, с. 73].

У вітчизняній кримінально-правовій літературі усталеною вважається класифікація об'єктів кримінальних правопорушень за двома критеріями:

1) залежно від ступеня узагальненості (за «вертикаллю») найбільш поширеною є чотиричленна класифікація об'єктів, відповідно до якої їх поділяють на загальний, родовий, видовий та безпосередній;

2) залежно від важливості безпосереднього об'єкта (за «горизонталлю») такі об'єкти поділяють на основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний [106, с. 90; 140, с. 73].

Загальний об'єкт утворює сукупність суспільних відносин, які поставлені під охорону чинного кримінального законодавства, куди входять багатогранні відносини (національна безпека держави, власність, життя й здоров'я людей та ін.). Таким чином, загальний об'єкт охоплює собою різноманітні суспільні відносини, які значною мірою різняться між собою за своєю соціальною значимістю, сферою дії й інше; він важливий для визначення природи й сутності кримінальних правопорушень, ступеня їхньої суспільної небезпеки, відмежування від непротиправних діянь [140, с. 74].

Родовим (груповим) об'єктом є об'єкт, що охоплює певне коло однорідних за своєю соціально-політичною економічною сутністю суспільних відносин, які внаслідок цього мають охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. Значення родового об'єкта кримінального правопорушення насамперед полягає в тому, що він дозволяє провести класифікацію всіх кримінальних правопорушень і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їхнє вчинення. Саме ця його властивість була покладена в основу побудови Особливої частини КК, що дозволило законодавцеві в цілому правильно об'єднати в межах одного розділу КК норми, в яких передбачається відповідальність за посягання на тотожні або однорідні суспільні відносини [140, с. 74].

Пристаючи до характеристики родового об'єкта розглядуваних посягань, передусім варто нагадати, що зазвичай найбільш точне уявлення про зміст такого об'єкту нам надає назва розділу Особливої частини КК, до якого були поміщені відповідні норми [136, с. 95]. У випадку зі статтями 366-2 та 366-3 КК України такою структурною ланкою Особливої частини є розд. XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (далі – розд. XVII).

Попередньо проаналізувавши висловлені на сторінках юридичної літератури доктринальні позиції, Є. Ю. Драчевський свого часу резюмував, що серед вітчизняних правознавців відсутні концептуальні протиріччя щодо розуміння родового об'єкту консолідованих у межах розд. XVII кримінальних правопорушень. Зокрема, за наслідком всебічного аналізу відповідних наукових позицій, юрист констатував, що, не враховуючи наявності деяких (більших чи менших) редакційних розбіжностей, переважно такий об'єкт характеризується за допомогою формулювань на кшталт «встановлений (регламентований) законом (правовими нормами, нормативно-правовими актами)» [7, с. 111; 79, с. 95; 188, с. 1123; 231, с. 66] або ж «правильний (нормальний, належний)» [5; 107, с. 69; 122, с. 39; 141, с. 783; 153, с. 110; 162; 205, с. 110; 222, с. 86; 234, с. 88; 235, с. 7; 250; 273, с. 64] порядок (робота) здійснення (реалізації) службової діяльності або професійної діяльності з надання публічних послуг [86, с. 109]. Від себе додамо, що інколи дослідники обмежуються простішою та банальнішою вказівкою лише на те, що родовим об'єктом розглядуваної групи деліктів є суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [119, с. 405; 181, с. 304].

Водночас, навіть визнаючи змістовну подібність продемонстрованих вище поглядів, все ж уважаємо, що найбільш повним є визначення, яке було надано В. І. Тютюгіном та Ю. В. Гродецьким. На думку вчених, родовим об'єктом відповідної групи кримінальних правопорушень являються суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст і порядок здійснення якої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів

місцевого самоврядування, громадських об'єднань, інших юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також суспільні відносини, які забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [250, с. 278].

Аналізуючи відповідну проблематику, Д. Г. Михайленко відмічає, що сутність злочинного результату виражається в тих змінах у суспільних відносинах, які здійснив своєю поведінкою злочинець, і розкривається через «механізм» злочинного впливу за допомогою одного з трьох різновидів: 1) шляхом впливу на річ, предмет, з приводу якого виникло, склалося та існує відношення; 2) через вплив на іншого учасника суспільного відношення чи на його психіку; 3) шляхом розриву соціального зв'язку, який склався між суб'єктами відносин. Для злочинів у сфері службової діяльності характерним є те, що при їхньому вчиненні, як правило, не відбувається впливу на предмет відносин, відсутнім є також прямий вплив на суб'єктів таких відносин. «У зв'язку з цим, – констатує правник, – предметом злочинного впливу при вчиненні службового злочину є в першу чергу соціальний зв'язок». При цьому юрист додає, що такий розрив соціального зв'язку може відбуватись у різні способи: 1) виключенням суб'єктом себе із суспільного відношення; 2) невиконанням покладеного обов'язку; 3) шляхом видання неправомірного акта [162, с. 527–528].

Хоча деякі науковці обмежуються виділенням лише родового, інші, поряд із останнім, виокремлюють ще й видовий об'єкт, яким є більш дрібні за обсягом і специфічні за змістом групи суспільних відносин. Водночас варто погодитись із зауваженням відносно того, що така додаткова структуризація є доцільною лише тоді, коли існує видове розмаїття навіть умовно однорідних суспільних відносин, які згруповані в одному розділі Особливої частини КК України [136, с. 96].

Як ми пам'ятаємо, у назві розд. XVII самим законодавцем було виділено дві сфери, в яких вчиняються консолідовані в його межах делікти: сфера службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Враховуючи описаний нормативний підхід, без подиву сприймається те, що при характеристиці видових об'єктів розглядуваних посягань переважна частина дослідників за критерій класифікації також бере саме **сферу** скоєння посягання, яка,

своєю чергою, залежить від **суб'єкта кримінального правопорушення**. Відповідно до цього виділяється:

– або ж лише *два* видових об'єкти, про які, власне, і згадується в назві розд. XVII: 1) суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність державного та громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності (у деяких авторів – просто службової діяльності); 2) суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [76, с. 58; 131, с. 393–394; 234, с. 88];

– або ж, дещо розширюючи та видозмінюючи відповідний законодавчий підхід, одразу *три*: 1) суспільні відносини щодо правильного здійснення влади; 2) суспільні відносини щодо правильного здійснення організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у: а) публічному секторі; б) приватному секторі; 3) суспільні відносини щодо правильного надання публічних послуг [273, с. 66–67];

– та навіть *чотири* видових об'єкти, виокремлюючи суспільні відносини, які забезпечують нормальну: 1) службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших юридичних особах публічного права; 2) службову діяльність в юридичних особах приватного права; 3) службову діяльність в юридичних особах як публічного, так і приватного права; 4) професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [137, с. 511; 70, с. 48].

Характеризуючи видові об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених розд. XVII, А. В. Агеєнко так само бере за основу²¹ критерії «сфери» діяльності та «суб'єкта», який її здійснює. Утім, поруч із суспільними відносинами у сфері:

²¹ Водночас необхідно зазначити, що паралельно фахівчиня виділяє такі підстави класифікації передбачених у розд. XVII діянь, як:

1) *мета* їхнього вчинення, залежно від якої поділяє їх на ті, що: а) вчиняються з метою отримання неправомірної вигоди (наприклад, статті 364, 364-1, 365-2 КК України); б) ті, що не пов'язані з такою метою (наприклад, статті 366, 367, 370 КК України);

2) *форма вини*: умисні (наприклад, статті 364, 364-1, 365-2 КК України); б) та необережні (ст. 367 КК України), відповідно;

3) *суб'єкт*: а) ті, які вчиняються спеціальним суб'єктом (наприклад, статті 364–365-2, 366 КК України); б) та загальним суб'єктом (наприклад, статті 368-3, 368-4, 369 КК України), відповідно [1, с. 55].

- 1) діяльності службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування та в інших юридичних особах публічного права;
 - 2) діяльності службових осіб в юридичних особах приватного права та;
 - 3) професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг,
- юристка також виділяє і четверту та невідому попереднім класифікаціям групу *«суспільних відносин у сфері діяльності спеціальних суб'єктів»*, які і визнає видовим об'єктом делікту, передбаченого ст. 366-2 КК України [2, с. 466].

Не заперечуючи того, що кожна з наведених класифікацій має раціональне підґрунтя і охоплює всі зосереджені у розд. XVII кримінальні правопорушення, водночас маємо констатувати, що жодна з них достатньою мірою не відображає і не враховує специфіки суспільних відносин, які охороняються саме статтями 366-2 та 366-3 КК України. І якщо в контексті класифікацій, які пропонувалися раніше, коли в КК України існувала одна лише ст. 366-1, до цього факту можна було ставитись із розумінням, то стосовно класифікацій, що наводились починаючи з моменту набрання чинності Законом від 4 грудня 2020 р. і до сьогодні, коли наявні одразу дві окремі норми, присвячені кримінально-правовій охороні порядку декларування, – навряд.

Наприклад, озвучена вище позиція А. В. Агеєнко хоча й була викладена, поперше, вже в 2023 р., по-друге, у межах спеціального дослідження, присвяченого виключно об'єкту декларування недостовірної інформації, однак при цьому вона все рівно фактично жодним чином не враховує специфіку розглядуваних у цій роботі посягань, адже:

– з одного боку, до виділеною авторкою групи *«суспільних відносин у сфері діяльності спеціальних суб'єктів»* однаково можуть бути включені й інші кримінально протиправні діяння, зокрема, передбачені статтями 365, 365-3, 370, покликаним яких є охорона принципово відмінних за змістом суспільних відносин;

– а, з іншого, – ст. 366-2 (як і ст. 366-3) КК України так само могла б бути включена принаймні і до групи кримінальних правопорушень у сфері діяльності службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування та в інших юридичних особах публічного права та діяльності службових осіб в юридичних

особах приватного права, які не меншою мірою (порівняно з попередньою) відображають (хоча насправді майже не відображають) специфіку аналізованих посягань.

Зважаючи на всі вищевикладені аргументи, як найбільш обґрунтованою, так і такою, яка найкраще відображає особливості досліджуваних кримінальних правопорушень, уважаємо позицію розробників проекту КК, які, враховуючи відповідну специфіку, виділили:

– по-перше, єдині кримінальні правопорушення *проти доброчесності у публічній сфері* (розд. 9.5), до яких були включені діяння, які з точки зору чинного КК України могли б уважатися такими, що порушують як суспільні відносини, які забезпечують нормальну службову діяльність, так і суспільні відносини, які забезпечують нормальну професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг;

– по-друге, кримінальні правопорушення *проти доброчесності у приватній та спортивній сферах* (розд. 7.9), до яких включили діяння, які можуть вважатися наступниками передбачених чинним КК України деліктів у сфері діяльності службових осіб юридичних осіб приватного права та посягання, передбаченого ст. 369-3 «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»;

– нарешті, по-третє, і найважливіше для нашої роботи – кримінальні правопорушення *проти порядку декларування* (розд. 9.6), до яких були включені діяння (статті 9.6.3–9.6.5) [220], які сміливо можна вважати аналогами тих, що передбачені розглядуваними в цьому дослідженні статтями 366-2 та 366-3 КК України. До речі, відносини у сфері декларування об'єктом недостовірного декларування (попередня ст. 366-1 КК України) у своїх рішеннях неодноразово визнавав і ВАКС [26], і ККС ВС [214; 212].

Водночас зауважимо, що за умови реалізації підтримуваної автором цієї роботи декриміналізації такого діяння, як «умисне неподання декларації», доцільність виділення відповідної групи кримінально протиправних посягань може бути надалі поставлена під сумнів.

Зазначений вище спільний видовий об'єкт (суспільні відносини, які

забезпечують дотримання встановленого порядку декларування) конкретизується у тих суспільних відносинах, яким безпосередньо заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння шкоди в результаті вчинення досліджуваних у цій роботі деліктів. Йдеться про безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, який, на чому резонно акцентує увагу Ю. О. Данилевська, дозволяє найбільш повно розкрити природу кримінального правопорушення, його специфічні ознаки, з'ясувати його характер і ступінь суспільної небезпеки, є необхідним елементом для відмежування кримінальних правопорушень одне від одного [138, с. 72–73].

При цьому маємо зауважити, що саме безпосередній об'єкт кримінального правопорушення слугує основою для згаданої на початку цього підрозділу роботи класифікації об'єктів «по горизонталі», зміст якої полягає в тому, що на його рівні виокремлюють:

– основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – тобто ті суспільні відносини, які передусім намагається захистити законодавець, ставлячи їх під кримінально-правову охорону;

– і додатковий об'єкт – ті суспільні відносини, яким поряд із основним об'єктом завдається або виникає загроза заподіяння шкоди. Своєю чергою додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: а) обов'язковий, що у відповідному складі кримінального правопорушення «страждає» завжди, у будь-якому випадку його вчинення, і б) факультативний, який при скоєнні певного кримінального правопорушення може існувати поряд з основним, а може бути відсутнім [137, с. 108].

Як відомо, раніше кримінально-правову охорону встановленого порядку декларування забезпечувала єдина ст. 366-1 КК України. За таких умов цілком природним було те, що, попри регламентацію цією нормою відповідальності одразу за два діяння, дослідники відповідної проблематики обмежувалися наведенням єдиного визначення основного безпосереднього об'єкту кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею. При цьому таким безпосереднім об'єктом називався:

– або ж встановлений законом порядок декларування – тобто ті відносини, які нині нами визнаються видовим об'єктом обох розглядуваних правопорушень.

Водночас далі уточнювалося, що покликанням цього порядку було забезпечення доброчесності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, інших суб'єктів декларування і зрештою – правильної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування (М. І. Мельник) [188, с. 1148];

– або ж встановлені законом вимоги, заборони та обмеження з фінансового контролю, порушення порядку подання декларацій (В. В. Гордієнко) [71, с. 141];

– або ж правильна (належна) діяльність відповідних суб'єктів декларування у частині подання декларації (А. В. Савченко) [232, с. 54]. Згодом таке трактування фактично відтворили спочатку Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин [169, с. 69], а дещо пізніше – й А. М. Козачина [123, с. 77];

– або ж суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю в частині встановленого порядку подання декларацій (В. В. Андрієшин) [7, с. 129]. Про фінансовий контроль (об'єкт у широкому розумінні) та порядок декларування відповідних осіб (об'єкт у вузькому розумінні) веде мову і Д. Ф. Волонець [59, с. 194].

Вже після ухвалення Закону від 4 грудня 2020 р. комплексне дослідження об'єкту кримінального правопорушення, передбаченого лише ст. 366-2 КК України, здійснила А. В. Агеєнко. Результатом напрацювань авторки став зроблений нею висновок про те, що таким об'єктом є суспільні відносини, які виникають з приводу подання декларації суб'єктом декларування [2, с. 468].

Загалом ми не маємо заперечень щодо подібного тлумачення антисуспільної спрямованості відповідного діяння. Та водночас маємо зауважити, що, на нашу думку, таке визначення не повною мірою передає специфіку саме кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, і є радше придатним для характеристики видового об'єкту обох досліджуваних деліктів. З аналогічних міркувань не можемо повністю підтримати і позиції тих науковців, які вже після набрання чинності Законом від 4 грудня 2020 р. надають єдине універсальне визначення, яке одночасно стосується і тому повною мірою не відображає особливості основного безпосереднього об'єкту складів кримінальних правопорушень, передбачених як ст. 366-2, так і ст. 366-3 КК України. Зокрема,

визначаючи основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, як встановлений законом порядок декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, спрямований забезпечити їхню добросовісність через прозорість діяльності та запобігання зловживань у сфері державної влади та місцевого самоврядування, І. М. Ясінь далі зазначає, що таким самим чином має визначатись і об'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України [272, с. 378].

Зважаючи на сказане, ми дійшли висновку, що запропонований названими авторами підхід потребує певного удосконалення, яке має бути забезпечено за рахунок відображення у відповідних визначеннях специфіки обох посягань. З урахуванням цього вважаємо, що при трактуванні основних безпосередніх об'єктів розглядуваних кримінальних правопорушень необхідно виходити з того, що ними є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю, які забезпечують:

– з одного боку, подання суб'єктом декларування відповідної декларації (ст. 366-3 КК України), адже, за справедливими зауваженням науковців, «зазначена норма була тим інструментом, який забезпечував саме подання декларації» [105, с. 86];

– а, з іншого, – відображення у такій декларації достовірних відомостей (ст. 366-2 КК України) [270, с. 237].

Що ж до додаткового безпосереднього об'єкту досліджуваних деліктів, то не викликає заперечень підтримувана більшістю юристів позиція, відповідно до якої ним варто визнавати авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому такий додатковий безпосередній об'єкт небезпідставно визнається саме факультативним, адже у багатьох випадках відповідні суспільні відносини можуть і не порушуватися.

Водночас варто погодитись із правниками, які акцентують увагу на тому, що особливість додаткового факультативного об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України (те саме стосується і посягання, про яке йдеться у ст. 366-3 КК України – *В. Я.*), полягає в тому, що його не конкретизовано. Враховуючи це, робиться логічний висновок відносно того, що ним можуть

виступати суспільні відносини, посягання на які пов'язано з декларуванням недостовірної інформації, а саме суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти, загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти правосуддя [1, с. 61–62; 57; 263, с. 58].

Чи не єдиним же спірним питанням у цьому контексті є питання, пов'язане із «відносинами у сфері протидії корупції», а саме тим:

1) чи є підстави для визнання таких відносин додатковим об'єктом розглядуваних складів кримінальних правопорушень?

Це питання, своєю чергою, породжує інше, ще більш важливе з позиції застосування кримінального закону питання про доцільність віднесення відповідних посягань до числа корупційних;

2) і якщо є, то яким: обов'язковим, про що пише В. В. Андрієшин [7, с. 129], чи факультативним, у чому переконана А. В. Агеєнко [2, с. 468]?

Розглядаючи перше з поставлених вище питань, А. В. Савченко йменує незрозумілими причини, з яких законодавець не відніс аналізований злочин (йдеться про раніше чинну ст. 366-1 КК України) до категорії корупційних у примітці до ст. 45 КК України. «І це при тому, – підкреслює фахівець, – що вказана стаття була запроваджена до КК на підставі саме Закону України “Про запобігання корупції” та в умовах сьогодення є одним з ключових засобів контролю корупційних проявів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [232, с. 54]. Таку позицію повністю розділили і К. П. Рубан [228] та В. С. Щирська, яка називала слушним здійснене свого часу віднесення декларування недостовірної інформації до корупційних злочинів на підставі відповідних змін примітки до ст. 45 КК України [265].

Та на противагу висловленій позиції не менш вагомі контраргументи наводять І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міських. Правники зазначають, що обов'язковою ознакою корупційного правопорушення є те, що воно має містити ознаки корупції, а корупція, як відомо, обумовлена метою одержання неправомірної вигоди. Через це вчені називають необґрунтованим належність складу декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації до категорії корупційних

правопорушень, адже ці склади правопорушень пов'язані радше з приховуванням раніше одержаної неправомірної вигоди в результаті вчинення іншого протиправного діяння [169, с. 67].

Саме останню думку, яку так само підтримує і А. В. Агеєнко [1, с. 61–62], більш переконливою вважаємо і ми.

Погодившись із попередніми висновками І. Б. Газдайки-Василишиної та Д. М. Міськіва, водночас не можемо підтримати їхній наступний умовивід. Йдеться про переконання криміналістів у тому, що той факт, що аналізовані склади не відповідають усім необхідним ознакам корупційного правопорушення, є прямим свідченням того, що особа, яка вчиняє таке діяння, не може посягати на суспільні відносини у сфері запобігання корупції, які, виходить, додатковим об'єктом цих правопорушень бути не можуть [169, с. 68].

На нашу думку, така позиція є вкрай уразливою з огляду на низку наступних аргументів.

По-перше, якщо слідувати такій логіці, то ми так само маємо констатувати, що, наприклад, розміщене не в розд. I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» розголошення державної таємниці (ст. 328) не може спричинити шкоду національній безпеці; хуліганство (ст. 296) – здоров'ю людей чи власності; доведення до банкрутства (ст. 219) чи зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) – власності тощо. Але ж очевидно, що насправді це не так, через що у всіх названих складах відповідні відносини визнаються додатковими безпосередніми об'єктами.

По-друге, тут знову хотілося б процитувати вже наведені у підрозділі 1.2 роботи слова вчених, які зазначають, що важливою складовою механізму запобігання корупції виступають норми, які встановлюють відповідальність за вчинення не лише корупційних діянь, а й відмінних від останніх вчинків, які є фоновими явищами, що зумовлюють виникнення корупції [239, с. 4–5], а мета антикорупційної реформи повинна бути досягнута, зокрема за рахунок впровадження низки новітніх превентивних антикорупційних механізмів, серед яких і декларування майнового стану публічних службовців, перевірка їхньої доброчесності, моніторинг способу

життя [103, с. 7–8].

По-третє, так само як не зовсім доречно розцінюємо і здійснене для обґрунтування своєї гіпотези покликання згаданих науковців на:

а) те, що розглядувані склади правопорушень пов'язані радше з приховуванням раніше одержаної неправомірної вигоди в результаті вчинення іншого протиправного діяння. Невже ж учені справді вважають, що таке, здійснене за допомогою порушень вимог фінансового контролю, «приховування раніше одержаної неправомірної вигоди в результаті вчинення іншого протиправного діяння» не спричиняє шкоду відносинам у сфері протидії корупції?

б) приписи Закону (як і те, що відповідний склад адміністративного правопорушення, який передбачає відповідальність за декларування недостовірної інформації, законодавцем також віднесено до тих, яке лише пов'язане з корупцією). Відповідно до ст. 1 Закону, правопорушення, пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але **порушує** встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження. Зважаючи на це, виникає логічне питання: а яким саме чином порушення Закону України «Про запобігання корупції» може не заподіювати шкоду відносинам у сфері протидії корупції? Переконані, що, навпаки, порушуючи відповідні нормативні вимоги, кожний прояв аналізованих діянь хоча б опосередковано і, можливо, віддалено, але все ж завдає шкоду відносинам у сфері протидії корупції, а тому згадані відносини необхідно вважати не просто додатковим, а саме **обов'язковим додатковим** безпосереднім об'єктом складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.

Характеризуючи об'єкт досліджуваних правопорушень, пов'язаних із корупцією, ми не можемо залишити поза увагою і цікаву позицію П. Ю. Дем'яка, який об'єктом корупційних кримінальних та пов'язаних з корупцією кримінальних й адміністративних правопорушень називає «антикорупційну безпеку», яку фахівець трактує як: 1) частину національної безпеки держави; 2) включає корупцію та антипорядок, пов'язаний з корупцією; 3) корупцію та антипорядок, пов'язаний з корупцією, визнано суспільними ризиками, які деструктивно впливають на антикорупційну, а отже на національну безпеку України, однак мають різну

інтенсивність такого впливу, з огляду на що корупцію пропонується відносити до загроз, а антипорядок – до викликів для антикорупційної безпеки; 4) відповідні види правопорушень є близькими за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, що дає підстави розглядати їх як єдине ціле, частинами якого є негативні явища, що посягають на антикорупційну безпеку [83, с. 63]. Водночас, навіть визнаючи цікавість та непересічність такої позиції, все ж вважаємо, що вона є радше придатною для загальної характеристики корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а не для визначення антисуспільної спрямованості конкретних їхніх різновидів, зокрема й тих, які передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України.

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення може бути конкретизований за допомогою таких факультативних ознак, як предмет і потерпілий, які (як і будь-які інші факультативні ознаки), за умови передбачення їх у диспозиції кримінально-правової норми, для такого складу кримінального правопорушення перетворюються на обов'язкові.

Зважаючи на те, що в обох розглядуваних у цій роботі нормах прямо вказується на **предмет** відповідних посягань, далі ми зупинимося на характеристиці саме цього елемента складу.

Як і в ситуації з об'єктом, попри тривали розробку відповідної проблематики, представники вітчизняної кримінально-правової доктрини і досі не можуть дійти до єдиного знаменника у питанні про те, що є предметом кримінального правопорушення. Наприклад, провівши відповідне дослідження, А. В. Агеєнко виявила щонайменше сім різних точок зору з цього приводу [1, с. 63–64].

Знову свідомо не вступаючи в полеміку з цього приводу, що навряд чи допоможе вирішенню хоча б якогось із перерахованих у вступі завдань цього дослідження, лише зазначимо, що у нас не викликає заперечень розуміння предмету кримінального правопорушення як факультативної ознаки об'єкта, яка виявляється в матеріальних цінностях (які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), щодо яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється кримінально протиправне діяння [183, с. 167]. Підтримуємо і тезу про те, що предмет кримінального правопорушення, який

належить до сфери об'єкта, вказує на зв'язок об'єкта з об'єктивною стороною та іншими обов'язковими елементами юридичного складу кримінального правопорушення, визначає ознаки, які їх характеризують [139, с. 98–107].

Незважаючи на активне дослідження відповідної проблематики, чимало питань, пов'язаних із предметом розглядуваних посягань, і досі залишаються невирішеними. При цьому маємо зазначити, що якщо деякі з таких питань носять суто теоретичний характер, то, на противагу цьому, більшість інших – мають безпосереднє відношення до процесу кримінально-правової кваліфікації. Зважаючи на таку багатогранність, керуючись мотивами зручності викладення і сприйняття матеріалу, далі ми вирішили виділити декілька умовних блоків питань, кожен із яких стосується окремих аспектів предметів складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України.

Питання № 1. Що є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України?

При дослідженні предметів обох аналізованих деліктів (як і раніше існуючої ст. 366-1 КК України) деякі науковці беззастережно заявляють, що ним є декларація [7, с. 130; 169, с. 85; 142, с. 298; 182; 188, с. 1148]. Натомість, характеризуючи склад декларування недостовірної інформації, К. П. Задоя так само безапеляційно писав не про декларацію, а про «відомості в декларації» [127, с. 226]. Водночас третя група дослідників хоча й розглядає можливість визнання предметом відповідного кримінального правопорушення «недостовірних відомостей» (якщо точніше – «інформації»), однак все ж висновує, що вони не можуть виступати предметом декларування недостовірної інформації [19, с. 33].

Умовно компромісну позицію з приводу аналізованого питання займає Д. Ф. Волонець. Правник зазначає, що інформація (себто відомості) виступає складовою частиною декларації, а, відтак, декларація та інформація у ній співвідносяться між собою як форма та зміст. Зважаючи на це, резюмується, що кожен із варіантів (предмет злочину – декларація та предмет злочину – декларація та інформація, що в ній міститься) є правильним і може використовуватися в процесі відповідних досліджень [60, с. 119–120]. При цьому для додаткового обґрунтування

свої думки правознавець цитує одне з рішень ВАКС, в якому вказується, що предметом декларування недостовірної інформації є 1) декларація та 2) інформація, що її зазначає суб'єкт декларування [26].

Дещо під іншим кутом зору досліджувану проблематику розглядає В. В. Гордієнко, для якого головним питанням є те, чи являються відповідні відомості предметом, чи засобом вчинення кримінального правопорушення [72, с. 133–135]. До розв'язання цього питання вирішили залучитись і ми. Для цього було здійснено звернення до напрацювань учених, які досліджували співвідношення, з одного боку, предмета, а, з іншого, – знарядь та засобів кримінальних правопорушень.

Зокрема, здійснивши відповідний аналіз, Є. В. Лащук та А. А. Музика запропоновували низку критеріїв для розмежування згаданих ознак, серед яких ми б хотіли виділити наступні:

1) предмет злочину завжди вказує на ті суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом; знаряддя і засоби полегшують вчинення суспільно небезпечної дії, з їх допомогою вчиняється злочин;

2) знаряддя і засоби є «активними» матеріальними цінностями, тобто вони відіграють «активну» роль у вчиненні злочину і завжди використовуються злочинцем для досягнення певного результату; предмет злочину є «пасивним» у цьому процесі – саме на нього спрямовані діяння злочинця. «Предметом злочину, – у схожому руслі висловлюється й З. Є. Романівка, – є утворення, яке зазнає певного злочинного впливу, або щодо якого має місце незаконне поводження; натомість знаряддя і засоби вчинення злочину – це матеріальні чи інші утворення, якими безпосередньо заподіюється чи створюється загроза заподіяння істотної шкоди об'єктові кримінально-правової охорони, або які створили чи могли створити відповідні умови для вчинення злочину» [227, с. 12];

3) властивості предмета, як правило, використовуються у більш-менш віддаленому майбутньому, а властивості знарядь завжди використовуються злочинцем безпосередньо при вчиненні злочину. Водночас засоби вчинення злочину можуть використовуватися на будь-якій стадії вчинення злочину;

4) існування знарядь залежить від наявності у складі злочину предмета або

потерпілого від злочину – без предмета посягання або потерпілого від злочину немає і знарядь його вчинення. І навпаки, існування предмета злочину не залежить від наявності у складі конкретного злочину тих чи інших знарядь, а також засобів вчинення злочину [183, с. 174]²².

Екстраполюючи наведені положення на розглядувану проблематику, маємо зазначити, що:

– по-перше, на об'єкт кримінального правопорушення – відносини, які забезпечують дотримання встановленого порядку декларування – у нашому випадку вказує саме декларація, яка або ж зазнає впливу через внесення до неї безпосередньо під час вчинення посягання неправдивих відомостей, існування яких є можливим лише за наявності відповідної декларації, або ж не подається;

– по-друге, і головне, у процесі скоєння аналізованих деліктів саме декларація відіграє згадану вище «пасивну» роль; досягнення ж відповідного кримінально протиправного результату досягається за допомогою «активного» використання (внесення до декларації) неправдивих відомостей, які спрямовані на декларацію, або її неподання. Іншими словами, саме декларація є тим утворенням, яке зазнає кримінально протиправного впливу за допомогою внесення до неї неправдивих відомостей (у випадку лише зі ст. 366-2 КК України).

Викладене не залишає сумнівів у тому, що і предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України (у ст. 366-3 КК України відповідне положення виглядає безспірним), також має визнаватися відповідна декларація.

Аналогічного висновку дійшла й А. В. Агеєнко. Щоправда, для його обґрунтування дослідниця вказала на те, що декларація відповідає всім виділеним у доктрині ознакам предмета кримінального правопорушення, а саме:

– фізичній (декларація фіксується на матеріальному носії інформації – на серверах НАЗК);

²² Подібні критерії наводяться й іншими правниками, зокрема, А. В. Макодзьобом [151] та М. В. Тельпісом [243, с. 11].

- соціальній (декларація виступає елементом впровадження та розвитку доброчесності службовців не тільки на держслужбі, але й на рівні всього суспільства);
- економічній (декларація підтверджує факт відсутності розбіжностей між інформацією про майновий стан суб'єкта декларування та реальним способом його життя);
- юридичній (декларація, яка подається, містить інформацію, що підтверджує чи посвідчує певні події, явищі або факти, які спричинили або можуть спричинити наслідки правового характеру, а саме засвідчує факт відповідності способу життя суб'єкта декларування одержаним ним доходам) [1, с. 70].

При цьому ще раз зауважимо, що за умови сприйняття озвученої Д. Ф. Волонцем «компромісної» позиції підтримуваний нами підхід означатиме те, що декларація та інформація у ній співвідносяться між собою як форма та зміст, а отже – все одно не можуть протиставлятися одне одному і тому далі будуть аналізуватися разом.

Відповідно до Порядку формування, ведення та оприлюднення (надання) інформації Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (затв. Наказом НАЗК від 23 липня 2021 р. № 448/21) (далі – Порядку формування, ведення та оприлюднення декларацій), декларація – це декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачена Законом.

Зважаючи на приписи ст. 45 Закону та згаданого вище Порядку, можна виділити чотири різновиди декларацій:

- загальна щорічна декларація;
- декларація особи, яка припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- декларація особи, яка припинила діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

– декларація особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 45, абз. 1 та абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону)²³.

Водночас необхідно враховувати, що згідно з приміткою ст. 366-2 КК України суб'єктами аналізованих кримінальних правопорушень визнаються лише особи, про яких йдеться в ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону; натомість про осіб, які претендують на зайняття відповідних посад (ч. 3 ст. 45 Закону), у цій примітці не згадується (про це саме пише й Д. Ф. Волонець) [60, с. 120]. Зважаючи на це, можна констатувати, що декларації таких осіб, які являються лише кандидатами на відповідні посади, предметом розглядуваних деліктів визнаватися не повинні. Такий самий висновок деякі інші науковці обґрунтовують ще й тим, що: а) відповідні суб'єкти взагалі можуть не зайняти посади, у зв'язку з якими подається декларація [1, с. 74–75; 203, с. 269]; б) відсутністю суспільної небезпеки у таких діях [73, с. 215].

Дослідивши судову практику за 2017–2020 рр. щодо раніше чинної і єдиної на той час ст. 366-1 КК України, Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин наводять інформацію про те, що у 147 вироках предметом кримінального правопорушення були: а) щорічна декларація – у 80 вироках; б) декларація суб'єкта декларування, який припиняє відповідну діяльність (декларація перед звільненням), – у 20 вироках; в) декларація після звільнення – в 19 вироках; г) щорічна і декларація суб'єкта декларування, який припиняє відповідну діяльність (декларація перед звільненням), – у 14 вироках; г) щорічна і декларація після звільнення – в 1 вироку; д) декларація суб'єкта декларування, який припиняє відповідну діяльність, і декларація після звільнення – у 10 вироках; е) всі три вищезазвані види декларації – у 2 вироках; є) декларація кандидата на посаду (водночас пам'ятаємо про висловлені вище застереження), щорічна і декларація суб'єкта декларування, який припиняє відповідну діяльність, – в 1 вироку [169, с. 90].

Щодо змістовної складової декларації, то детальний опис відомостей, які необхідно зазначити при її заповненні, закріплений у ст. 46 Закону та інформаційних

²³ Строки подачі кожної з цих декларацій будуть описані у наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

роз'ясненнях НАЗК, останні з яких на момент написання цих рядків, на скільки відомо автору, датовані 13 листопада 2023 р. (із змінами, які були внесені 29 листопада 2023 р. та 10 січня 2024 р.) [225]. Проаналізувавши відповідні відомості, О. С. Бондаренко надалі систематизувала та на підставі цього об'єднала їх у чотири великі групи, які ми дещо доповнимо з урахуванням тих численних змін, які були внесені до Закону з 2016 р., коли авторка і виклала свою позицію:

1) загальні дані (базові персональні дані суб'єкта декларування та членів його сім'ї, а також відомості про місце роботи (основне, сумісництво та суміщення) та місце проживання) (елементи декларації 1, 11);

2) відомості про майно та доходи, тобто інформація про нерухоме майно, зокрема об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку, інформація про цінне рухоме майно, цінні папери, нематеріальні активи, заробітну плату, пенсію, гонорари, роялті, дивіденди, страхові виплати, благодійну допомогу, подарунки, грошові активи, банківські рахунки тощо (елементи декларації 2, 2-1, 3, 4, 6, 7, 8, 8-1);

3) відомості про витрати та зобов'язання фінансового характеру (елементи декларації 9, 10);

4) відомості про корпоративні права, юридичні особи, трасти або інші подібні правові утворення, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї, входження до керівних, ревізійних чи наглядових органів певних організацій та об'єднань (елементи декларації 5, 5-1, 12) [18, с. 145].

Утім, варто пам'ятати про слушні зауваження вчених, які звертають увагу на те, що не будь-які відомості із перерахованих можуть утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України (очевидно, що всі ці положення не стосуються делікту, описаного у ст. 366-3 КК України, в якому декларація взагалі не подається). Це обумовлено тим, що настання відповідальності за це діяння законодавець пов'язує з визначеною сумою, яка вже аналізувалася в попередньому підрозділі роботи. Відповідно, предметом цього складу кримінального правопорушення можуть бути лише ті відомості, які мають грошовий вираз. Відтак,

якщо суб'єкт декларування зазначить, наприклад, неправдиві відомості про місце роботи, посаду, участь у громадських організаціях тощо, такі дії не зумовлюватимуть настання кримінальної і навіть адміністративної відповідальності [18, с. 145]. Натомість склад цього кримінального правопорушення може утворювати інформація, яка вказується у розділах 2–8-1 (у разі, якщо нематеріальні активи можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті), 11–14 декларації [59, с. 150; 169, с. 99; 255, с. 58].

На сторінках юридичної літератури зазначається, що інформація щодо об'єктів декларування, зазначених у ст. 46 Закону, зокрема, може полягати у внесенні недостовірних даних щодо: 1) місця фактичного проживання; 2) об'єктів нерухомості, якими користується декларант, або які перебувають у власності членів його сім'ї; 3) місцезнаходження, власника (користувача) земельної ділянки, на якій перебуває об'єкт незавершеного будівництва; 4) транспортних засобів, що належать членам його сім'ї, або іншим особам, зокрема й ті, якими він особисто користується; ювелірних виробів, антикваріату, творів мистецтва; 5) інших доходів, крім заробітної плати; 6) реальних активів, наявних у декларанта; 7) видатків у значних розмірах, бо вони можуть значно перевищувати його реальні доходи [263, с. 80–84²⁴].

Зокрема, за інформацією дослідників, у справах про подання недостовірних відомостей особа підлягала кримінальній відповідальності за неправдиве подання відомостей (з урахуванням того, що в окремих вироках особа повідомляла декілька різних видів неправдивої інформації) про: а) об'єкти нерухомості – у 4 вироках; б) наявні транспортні засоби – у 2; в) наявні фінансові зобов'язання – у 2; г) наявні корпоративні права – у 4; г) юридичних осіб, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї – у 3; д) отримані доходи – у 2; е) наявні видатки та правочини – в 1 вироді [169, с. 99–100].

Наприклад, в одному з рішень суду зазначається, що підставою для інкримінування засудженому ст. 366-2 КК України стало те, що він не зазначив у декларації відомості про квартири (на загальну суму 4 730 807,6 грн) та доходи в розмірі 1 114 119,05 грн [41].

²⁴ Подібну інформацію наводять і інші дослідники [73, с. 213].

Ну а вже в 2024 р. ВАКС винним у вчиненні аналогічного делікту визнав Особу-1. Як було з'ясовано представниками Феміди, останній, будучи суддею Васильківського міськрайонного суду Київської області, подав щорічну декларацію, у якій не зазначив відомості про об'єкти декларування, а саме:

– квартиру, вартістю 4 629 163 грн, яка перебувала у його та членів його сім'ї користуванні понад 183 дні у звітному періоді;

– машиномісце № 1, вартістю 215 394,54 грн, та машиномісце № 2, вартістю 212 958,83 грн.

Загалом подані Особою-1 відомості відрізнялися від достовірних на загальну суму 5 057 516,37 грн [33].

Деякі інші аспекти, які стосуються «недостовірних відомостей», будуть розглянуті у наступному підрозділі дисертаційного дослідження, присвяченому характеристиці об'єктивної сторони відповідних складів кримінальних правопорушень.

З позиції визначення перспектив розвитку вітчизняного кримінального законодавства у відповідній царині чи не найбільше значення має вирішення питання про те, **чи є декларація офіційним документом (питання № 2).**

Більшість дослідників розглядуваної проблематики на поставлене питання відповідають ствердно. При цьому базисом для такого умовиводу виступає те, що декларація відповідає абсолютно всім ознакам офіційного документа, які впливають з визначення цього поняття, що наведене у примітці до ст. 358 КК України. Нагадаємо, що такими ознаками є: 1) зміст документа, тобто певна юридично значима інформація; 2) форма офіційного документа, яка може бути і традиційною, наприклад, письмовою або друкованою, і нетрадиційною – електронною; 3) наявність певних обов'язкових реквізитів, зокрема, назви організації; назви виду документа; реєстраційного індексу документа; заголовку до тексту документа; тексту документа та підпису; 4) наявність матеріального носія, на якому цей документ зафіксований; 5) певна роль: матеріальна – здатен виконувати посвідчувальну функцію, або процесуальна – здатен бути джерелом доказової інформації; 6) суб'єкти, які уповноважені складати, видавати чи посвідчувати певні види документів [18, с. 144].

Порівнявши відповідні ознаки, Д. М. Міськів:

– спочатку констатував, що декларація: а) містить юридично значущу інформацію; б) має відповідну електронну форму; в) визначені реквізити; г) зафіксована на матеріальному носіїв інформації (серверах НАЗК); д) має відповідну роль – здатна бути джерелом доказової інформації; е) складати такий документ мають право лише уповноважені суб'єкти;

– а вже далі на підставі попереднього зробив загальний висновок про те, що декларація є офіційним документом [166, с. 86].

Подібним чином розмірковує і В. В. Андрієшин, зазначаючи, що декларація є офіційним електронним документом через те, що вона:

– підтверджує певні юридичні факти;

– складається за встановленою НАЗК формою;

– подається суб'єктом декларування;

– містить передбачені Законом зафіксовані за допомогою технічних засобів на офіційному веб-сайті НАЗК відомості щодо суб'єкта декларування та членів його сім'ї [7, с. 130].

Загалом (якщо не враховувати незначних редакційних розбіжностей щодо конкретних формулювань) такий висновок підтримують й інші науковці [18, с. 11; 84, с. 117; 182, с. 87–90].

Зважаючи на цей теоретичний висновок, Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин задаються й питанням, яке має суто прикладне значення: а чи є ст. 366-2 спеціальною щодо статей 358 та 366 КК України? На думку криміналістів, відповідь і на це питання (як і стосовно визнання декларації офіційним документом) має бути ствердною. «Спеціальною, – аргументують свою позицію юристи, – така норма буде з урахуванням звуження предмета кримінального правопорушення, оскільки ним буде не будь-який офіційний документ, а лише декларація ... , а також обов'язкова умова для такої форми, як подання завідомо недостовірних відомостей, за якою реальна вартість майна не відповідає задекларованій на суму, яка перевищує 500 ПМ» [169, с. 108–109].

Водночас з погляду потенційного правозастосування найбільше значення має висловлене на підставі озвученого висновку інше твердження вчених про те, що:

– по-перше, у разі внесення до декларації неправдивих відомостей, які відрізняються від достовірних на суму меншу 500 ПМ, діяння не містить ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, проте містить ознаки службового підроблення (ст. 366 КК України), оскільки у цьому складі жодної мінімальної суми для настання кримінальної відповідальності не визначено;

– по-друге, відповідно, виникає конкуренція й між ст. 366 КК України та ст. 172-6 КУпАП, яка згідно з положеннями адміністративного законодавства вирішується на користь першого із зазначених деліктів [169, с. 108–109].

Утім, на відміну від попередніх, із цими умовиводами фахівців ми погодитися не можемо.

Справа в тому, що співвідношення між ст. 366 КК України та ч. 4 ст. 172-6 КУпАП лише на перший погляд є конкуренцією між загальною та спеціальною нормою. Насправді ж тут місце ситуація, подібна до тієї, яку О. К. Марін описав у контексті співвідношення ст. 191 та ст. 201-2 КК України. Розглядаючи відповідну проблему²⁵, фахівець зазначає, що в ст. 201-2 КК України кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги пов'язується з формами протиправної поведінки, які описані й у ст. 191 КК України, однак стосовно майна не будь-якої вартості, а у «значному розмірі». Примітка до аналізованої статті встановлює вартість такого розміру в сумі, що у 350 і більше разів перевищує НМДГ. «Таким чином, – резюмує науковець, – виникає ситуація, коли спеціальна норма не передбачає всіх ознак загальної, більше того відповідальність у спеціальній нормі пов'язана із вартістю предмета кримінального правопорушення, який не є обов'язковою ознакою основного складу правопорушення, закріпленого у загальній нормі» [152, с. 336].

На підставі попереднього О. К. Марін зазначає, що норма, закріплена у ст. 201-2 КК України, **не є спеціальною** (виділено нами – *В. Я.*) відносно норми, визначеної

²⁵ Детальніше про неї див. [99; 102; 174; 191].

у ст. 191 КК України, а отже між цими нормами не виникає конкуренції загальної та спеціальної норми у класичному її вигляді. Натомість у таких випадках є підстави говорити про інше співвідношення між нормами: **загальної та специфічної** (виділено нами – *В. Я.*), суть якого полягає у наступному: законодавець із загальної норми про відповідальність за якесь достатньо абстрактне кримінальне правопорушення, виділяє, виокремлює у самостійний склад, передбачений самостійною нормою, певну форму поведінки, встановлюючи саме для цієї форми поведінки іншу, відмінну від складу у загальній нормі, криміноутворюючу ознаку. «Іншими словами, – робить загальний висновок учений, – кримінальну відповідальність за специфічну форму поведінки, виокремлену із загальної норми, законодавець пов'язує з іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у загальній нормі... А тому вчинення посягання із предметом меншої вартості не становить не тільки складу, передбаченого у ст. 201-2 КК, а й складу, передбаченого загальною нормою у ст. 191 КК» [152, с. 336].

Екстраполюючи та адаптуючи наведені положення до нашої ситуації, маємо зауважити, що з подібних до озвучених О. К. Маріном міркувань і ст. 366-2 КК України та ч. 4 ст. 172-6 КУпАП так само не можуть уважатися спеціальними відносно ст. 366 КК України, адже кримінальну (адміністративну) відповідальність за передбачені ними специфічні форми поведінки, виокремлені з, так би мовити, умовно загальної норми, законодавець пов'язав з іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у цій «загальній» нормі – сума, на яку недостовірні відомості відрізняються від достовірних. Іншими словами, свідомо чи несвідомо, але законодавець фактично визнав, що, на його думку, порівняно із «загальною» підробкою документів, специфіка недостовірного декларування є такою, яка свідчить про недоцільність визнання кримінально протиправними тих його проявів, що стосуються недостовірних відомостей на суму меншу за ту, яка вказана у ст. 366-2 КК України.

До речі, оцінюючи аргументи Д. М. Міськіва та І. Б. Газдайки-Василишиної, хотілося б дізнатись і їхню думку відносно того, як мають кваліфікуватися випадки, коли відомості у декларації відрізняються від достовірних на суму навіть меншу за

мінімально вказані в ч. 4 ст. 172-6 КУпАП 100 ПМ (так би мовити, адміністративноутворюючий поріг). Якщо керуватися логікою криміналістів, то необхідно резюмувати, що такі прояви знову-таки мають отримувати правову оцінку з покликанням саме на ст. 366 КК України, оскільки, нагадаємо, «у цьому складі жодної мінімальної суми для настання кримінальної відповідальності не визначено». Але ж очевидно, що такий підхід є хибним і загалом неприпустимим, адже не може визнаватися кримінально протиправним те діяння, ступінь суспільної небезпеки якого відповідно до прямої вказівки самих парламентаріїв (ч. 4 та п. 3 примітки до ст. 172-6 КУпАП) є недостатнім навіть для настання адміністративної відповідальності. І саме тому резонними виглядають викладені НАЗК і підтримані абсолютною більшістю вітчизняних науковців [103, с. 195–311; 163, с. 395] рекомендації, відповідно до яких у разі декларування недостовірних відомостей на суму до 100 ПМ до суб'єкта можуть бути застосовані заходи **дисциплінарного** впливу (п. 192 розд. XXII «Відповідальність за порушення вимог фінансового контролю» Роз'яснень НАЗК № 1) – у разі, уточнює М. І. Мельник, коли вони передбачені для відповідних осіб дисциплінарним статутом чи іншим законом про дисципліну (для інших осіб дисциплінарна відповідальність не настає) [188, с. 1149].

Зважаючи на доведену «специфічність», а не «спеціальність» норми про декларування недостовірної інформації, вважаємо вирішеним і поставлене (з урахуванням підтримуваної ними позиції) Д. М. Міськівом та І. Б. Газдайкою-Василишиною питання про доцільність (точніше – недоцільність) встановлення в КК України відповідальності за декларування недостовірної інформації в окремій нормі [169, с. 108–109].

Водночас у цьому аспекті виникає інше, не менш, а, швидше за все, навіть більше важливе питання (№ 3): **а чи є обґрунтованим (соціально обумовленим) передбачений ст. 366-2 КК України криміноутворюючий показник внесених суб'єктом недостовірних відомостей (500 ПМ), який і дозволяє відмежувати це кримінально протиправне діяння від адміністративного правопорушення, про яке йдеться в ч. 4 ст. 172-6 КУпАП (дискусійною такою межу називають і А. А. Вознюк [54, с. 110] та О. Ф. Пасєка [201, с. 186])?**

Необхідність вирішення цього складного питання ще більше актуалізується у світлі попереднього доведеного положення про те, що декларація є офіційним документом. Через це виникає питання вже іншого штибу: а чому у випадку зі «звичайним» офіційним документом кримінальна відповідальність настає за будь-яке його підроблення, а у випадку із декларацією, яку, нагадаємо, переважне число дослідників відповідної проблематики визнає різновидом офіційного документу, – лише (хоча й всупереч позиції Д. М. Міськіва та І. Б. Газдайки-Василишиної) у випадку повідомлення неправдивих відомостей на ту величезну суму, яка вказана у ст. 366-2 КК України?

Через призму сказаного пригадуються і слушні зауваги Д. Г. Михайленка, який відмічає, що встановлення адміністративної відповідальності за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації суперечить підходу щодо встановлення відповідальності за різного роду підроблення документів саме в КК України й не може адекватно відобразити небезпеку такого діяння. І саме цією обставиною була обумовлена пропозиція вченого виключити адміністративну відповідальність за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації²⁶ з одночасним установленням за це діяння кримінальної відповідальності, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 20 ПМ. «Зазначений мінімальний поріг, – досить резонно зазначає фахівець, – фактично буде слугувати для формалізації в тексті КК України ознак малозначності декларування недостовірної інформації за критерієм різниці між недостовірними та достовірними відомостями» [163, с. 395–396].

Визнаючи у відповідних пропозиціях наявність неабиякого раціонального зерна, водночас висловимо власне переконання відносно того, що їхня повна реалізація могла б уважатися виправданою лише за умови врахування виключно принципу суспільної безпеки. Зважаючи на оцінність цієї кримінально-правової категорії, а також згаданого Д. Г. Михайленком підходу щодо встановлення відповідальності за різного роду підроблення документів саме в КК України, справді

²⁶ Вище вже писалося про те, що, зважаючи на обґрунтовану ним позицію, Д. М. Міськів пропонує виключити не лише ст. 172-6 КУпАП, але й ст. 366-2 КК України [166, с. 115].

немає підстав визнавати відповідні пропозиції такими, які не є аргументованими і позбавлені сенсу.

Разом з тим варто пригадати, що у підрозділі 1.2 цього дисертаційного дослідження поруч із визначальним принципом суспільної небезпеки було виділено й багато інших принципів криміналізації, неврахування яких є підставою для визнання криміналізації помилковою навіть у тих випадках, коли те чи інше діяння є достатньо суспільно небезпечним. Зокрема, тут передусім хотілося б пригадати принцип процесуальної здійсненності переслідування, зміст якого, як ми пам'ятаємо, полягає в тому, що передбачені у кримінально-правовій нормі ознаки криміналізованого діяння необхідно сформулювати таким чином, щоб факт їхнього існування міг бути:

- по-перше, виявленим;
- по-друге, доведеним процесуальним шляхом.

І саме через це, зважаючи на специфіку декларування недостовірної інформації, виникають два впливаючих із попереднього питання про те, а чи здатна вітчизняна система кримінальної юстиції:

1) виявляти не те що більший, а хоча б просто значний відсоток проявів недостовірного декларування, коли неправдиві відомості відрізняються від достовірних на суму лише понад 20 ПМ?

2) і, що не менш актуально, довести процесуальним шляхом всі ознаки описаного у ст. 366-2 КК України діяння, зокрема і передусім, його «умисність» і «завідомість»?

На нашу думку, відповідь на обидва поставлених питання є швидше негативною. Враховуючи це, а також пам'ятаючи про висловлену З. А. Загинею-Заболотенко і підтримувану нами в підрозділі 1.2 роботи наукову позицію відносно того, що «за порушення всіх антикорупційних обмежень, заборон і вимог мають передбачатися механізми реагування держави, а встановлення **різних** видів юридичної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю має диференціювати відповідне реагування залежно не лише від характеру, а й від

ступеня (виділено нами – *В. Я.*) суспільної небезпеки вчиненого» [110], ми схилиємося до думки, що під час удосконалення вітчизняного законодавства:

– по-перше, має бути збережена як градація відповідальності за декларування недостовірної інформації залежно від того, наскільки відповідні неправдиві відомості відрізняються від достовірних, так і закріплений у КУпАП мінімальний показник, коли таке діяння не має тягнути навіть адміністративної відповідальності;

– по-друге, водночас всі три таких показника (зокрема, це стосується і параметрів відповідних кваліфікуючих ознак (ч. 2 ст. 366-2 КК України)) мають зазнати корегування в бік їхнього істотного зменшення.

При цьому ми цілком усвідомлюємо і погоджуємося з О. О. Дудоровим та Р. О. Мовчаном, які переконані, що для того, щоб такі та інші подібні до них вартісні критерії могли вважатися справді обґрунтованими, необхідним є проведення серйозних наукових досліджень – кримінологічних, емпіричних – подібних до того, яке свого часу здійснив В. Л. Чубарєв, з'ясовуючи розміри заподіяної матеріальної шкоди як фактору тяжкості злочинного діяння, а так само досліджень матеріалів правозастосовної практики²⁷. Утім, зважаючи на встановлені обмеження щодо обсягу, доволі очевидно, що в рамках написання цієї дисертації провести відповідне (зокрема, кримінологічне) дослідження не виявляється можливим. А за таких умов ми можемо запропонувати лише такі критерії, які спираються на:

- нашу суб'єктивну оцінку;
- та, головне, чинний нормативний підхід, який відбитий у Законі.

Зважаючи на сукупність цих двох критеріїв, ми пропонуємо:

1) у ст. 366-2 КК України – встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 50 до 500 ПМ (ч. 1, криміноутворюючий показник), а посилити – на суму понад 500 ПМ (ч. 2, кваліфікуючий показник). Наша ініціатива щодо встановлення саме таких криміноутворюючих параметрів ґрунтується на передбаченому Законом:

²⁷ Детальніше про це див. наступні праці О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана [95; 96; 98; 100; 101].

а) показнику «суттєвості» змін у майновому стані, яким є саме 50 ПМ;

б) положенні про те, що не підлягають декларуванню наявні грошові активи, якщо сукупна вартість всіх грошових активів не перевищує 50 ПМ;

в) підлягають декларуванню видатки, розмір яких, знову-таки, перевищує саме 50 ПМ (ч. 4 ст. 52, п. 8 ч. 1 ст. 46 та абз. 1 п. 9 ч. 1 ст. 46, відповідно);

2) у ст. 172-6 КУпАП – встановити адміністративну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 5 до 50 ПМ (ч. 4, адміністративноутворюючий показник), і, відповідно, виключити відповідальність за цією статтею у випадку декларування недостовірної інформації, коли відповідна сума є меншою за 5 ПМ (п. 3 примітки). Як і у випадку із попередніми криміноутворюючими параметрами (у контексті удосконалення ст. 366-2 КК України), наша «прив'язка» саме до 5 ПМ так само пояснюється зверненням і намаганням врахувати релевантні (хоча б наближено) положення Закону, зокрема те, що відомості щодо подарунків включаються у декларацію лише у разі, якщо його вартість перевищує 5 ПМ (абз. 2 п. 7 ч. 1 ст. 46).

Останньою проблемою, яку ми хочемо розглянути в контексті предмета аналізованих складів кримінальних правопорушень, є **питання (№ 4) про виправданість запровадження у статтях 366-2 та 366-3 КК України такого критерію визначення майнових ознак правопорушення, як «прожитковий мінімум для працездатних осіб».**

Зокрема, в цьому контексті пригадуються зауваження ГНЕУ ВРУ, фахівці якого ще під час аналізу законопроекту № 4460-д звернули увагу на те, що хоча цей критерій і нині вживається у ст. 172-6 КУпАП, яка змістовно пов'язана з новими статтями 366-2 та 366-3 КК України, однак у переважній більшості інших статей КУпАП та практично у всіх статтях Особливої частини КК у схожих випадках вживається інший критерій, а саме «НМДГ». Тому з метою уніфікації норм КК України і КУпАП та уникнення застосування у них різних критеріїв для визначення однакових чи схожих величин парламентські експерти пропонували у

відповідних статтях проєкту замінити «ПМ» на «НМДГ» з відповідним корегуванням цифрових величин.

Фактично аналогічні за змістом критичні висловлювання лунають і з вуст багатьох вітчизняних криміналістів, які також вважають необґрунтованою позицію законодавця щодо прив'язки недостовірної інформації про розмір предмета декларування до категорії Бюджетного кодексу України «ПМ», тоді як у КК України застосовується категорія «НМДГ» [7, с. 130]. Адже, окрім ст. 366-2 КК України, законодавець лише в одній нормі (ч. 3 ст. 369-3 КК України) використав дефініцію «ПМ». Тому, покликаючись на необхідність дотримання засад системності та пов'язаного цим принципу «визначеності та єдності термінології», робиться обґрунтований висновок про доцільність заміни у ст. 366-2 КК України терміну «ПМ» на «НМДГ» [1, с. 83–84; 79, с. 209; 169, с. 106; 265, с. 62].

До речі, розділяємо позицію А. В. Агеєнко, яка зазначає, що ще одним аргументом на користь зміни критерію обрахування розміру предмета декларування є дискусійність питання щодо того, станом на яку дату необхідно брати до уваги ПМ. Дослідниця не випадково звертає увагу на те, що в Законі України «Про державний бюджет» ця сума, як правило, змінюється кілька разів на рік. Водночас, згідно з положеннями ПК України НМДГ вираховується станом на 1 січня поточного року і незалежно від зміни протягом року суми прожиткового мінімуму на працездатну особу його розмір не змінюється. «Якщо ж використовувати в якості умовної одиниці ПМ, – констатує юристка, – то у законодавстві не врегульоване питання про те, його розмір станом на який момент, а саме початок чи на кінець звітного року, потрібно брати до уваги» [1, с. 83].

Закінчуючи написання цього підрозділу дисертаційного дослідження, декілька слів скажемо і про потерпілих. Зокрема, на думку А. М. Козачини, потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, є держава та суспільство [123, с. 89]. Водночас хотілося б процитувати вчених, які звертають увагу на те, що лише в тих випадках, коли потерпілого прямо вказано у диспозиції статті Особливої частини КК України, він набуває значення обов'язкової об'єктивної ознаки складу злочину; в інших випадках ця ознака є факультативною [136, с. 94]. Зважаючи

на це, а також відсутність у ст. 366-2 КК України (як і в ст. 366-3) прямої вказівки на потерпілого, вважаємо, що для відповідних складів ця ознака є факультативною.

2.2. Об'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України

Будучи зовнішнім проявом суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає, у чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє, за яких умов місця, часу та обстановки протікає діяння, в який спосіб і за допомогою яких засобів чи знарядь воно вчиняється [104, с. 162].

При цьому об'єктивну сторону кримінального правопорушення як зовнішній акт протиправної поведінки людини потрібно відрізнити від об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – сукупності встановлених кримінальним законом ознак кримінального правопорушення, які характеризують зовнішній процес кримінально протиправного посягання [140, с. 85].

Як відмічає Є. О. Гладкова, значення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення передусім полягає в тому, що, використовуючи законодавчий опис її ознак, у системі з об'єктом, а також суб'єктивною стороною й суб'єктом кримінального правопорушення стає можливо здійснити правильну юридичну кваліфікацію. Аналіз об'єктивної сторони дозволяє встановити, в чому саме полягає кримінальне правопорушення, у чому воно виражається, в яких умовах вчиняється, що, які наслідки (якщо такі передбачено кримінальним правопорушенням), зрештою, спричиняє [136, с. 101–102]. Інші ж дослідники окремо підкреслюють, що ознакам об'єктивної сторони належить особлива роль також і в розмежуванні складів кримінальних правопорушень, що закладається ще на етапі нормотворення в процесі диференціації кримінальної чи юридичної відповідальності за посягання на певний об'єкт кримінально-правової охорони [20, с. 414].

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення характеризується низкою ознак, єдиною обов'язковою серед яких є суспільно небезпечне діяння.

Натомість факультативними ознаками об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок (обидві ознаки вважаються обов'язковими лише для матеріального складу кримінального правопорушення), місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення. Ці ознаки набувають значення обов'язкових лише в тих випадках, коли прямо передбачаються в диспозиції статті Особливої частини КК України або з необхідністю впливають із неї, враховуючи семантику й техніко-юридичний спосіб опису умов учинення суспільно небезпечного діяння [136, с. 101].

Як зазначає О. О. Дудоров, залежно від того, обов'язковими чи необов'язковими ознаками об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, тобто залежно від законодавчої конструкції, усі кримінальні правопорушення поділяються на:

– кримінальні правопорушення з *формальним складом*, для визнання яких закінченими достатньо самого факту вчинення суспільно небезпечного діяння (державна зрада, підміна чужої дитини, одержання неправомірної вигоди тощо). Наслідки у цьому разі в об'єктивну сторону не включені; вони можуть враховуватися при призначенні покарання як обтяжуюча обставина або (за наявності підстав) отримувати самостійну кримінально-правову оцінку за іншими нормами Особливої частини КК;

– кримінальні правопорушення з *матеріальним складом*, у яких суспільно небезпечні наслідки, навпаки, передбачені як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (основного або кваліфікованого). Такі наслідки зафіксовані у диспозиції норми Особливої частини КК або впливають з неї і становлять собою заподіяну об'єкту кримінально-правової охорони шкоду, визначену у кількісному та/або якісному відношенні [133, с. 170–172].

Проаналізувавши диспозиції розглядуваних у цьому дисертаційному дослідженні норм, можемо констатувати, що передбачені ними склади кримінальних правопорушень є формальними, адже ознаки їхньої об'єктивної сторони закріплені в законі за допомогою вказівки виключно на суспільно небезпечне діяння:

а) внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації у ст. 366-2 КК України;

б) та неподання суб'єктом декларування декларації у ст. 366-3 КК України.

Саме на характеристиці цих діянь ми надалі і сконцентруємо свою увагу в цьому підрозділі роботи.

Внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації – це передача у встановленому законодавством порядку до НАЗК декларації, яка містить недостовірні відомості. Згідно з ч. 1 ст. 45 Закону такі декларації подаються шляхом заповнення на офіційному веб-сайті НАЗК; відповідно ж до Розд. II Порядку заповнення та подання декларації [218] остання заповнюється та подається особисто суб'єктом декларування шляхом заповнення відповідної електронної форми після автентифікації у власному персональному електронному кабінеті у Реєстрі. Зважаючи на це, вочевидь варто погодитись із К. П. Задоею, який зазначає, що передача до НАЗК недостовірних відомостей в не обумовлений законодавством спосіб (за допомогою кур'єра, пошти чи засобів зв'язку тощо) не може кваліфікуватися як подання недостовірних відомостей у декларації: така дія в принципі не може вважатися виконанням обов'язку, передбаченого ст. 45 Закону, а тому особа у таких випадках (за наявності всіх підстав) може підлягати кримінальній відповідальності за умисне неподання декларації [127, с. 227]²⁸.

Аналізуючи об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого раніше чинною ст. 366-1 КК України, К. П. Задоя дійшов і іншого досить цікавого висновку. На думку вченого, попри той факт, що декларування недостовірної інформації справляє враження активної поведінки (дії), насправді це не так, оскільки за відповідним законодавчим формулюванням приховане неналежне виконання обов'язку подати декларацію. Намагаючись пояснити свою позицію, юрист, серед іншого, вказує на те, що згідно з ч. 4 ст. 45 Закону у разі виявлення у декларації недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями [127, с. 227].

²⁸ До вирішення позначеної К. П. Задоею проблематики ми повернемося в розділі 3.2 цього монографічного дослідження.

Водночас маємо зазначити, що, покликаючись на етимологічний зміст терміну «внесення», переважна частина інших дослідників відповідної проблематики досить скептично оцінюють як висловлену вище позицію загалом, так і аргументи на її користь зокрема. І справді, якщо ми звернемося до тлумачення словників, то побачимо, що «внесення» означає: 1) включення в список; 2) вписування; 3) додавання до чого-небудь; 4) внесення поправок [24, с. 195]. Зважаючи на таке трактування, робиться обґрунтований (принаймні на нашу думку) висновок про те, що внесення декларантом завідомо недостовірних відомостей до декларації – це *a priori* активна поведінка, яка вчиняється виключно у формі дії [1, с. 70; 7, с. 132; 59, с. 92–93; 123, с. 93; 232, с. 55].

Враховуючи бланкетність диспозицій аналізованих норм, стає очевидним, що для з'ясування змісту об'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень першочергово необхідно ознайомитись із релевантними положеннями антикорупційного законодавства. Зокрема, сказане стосується нормативних приписів, якими регламентовано види та строки подачі декларацій, вивчення яких має важливе значення не лише для дослідження делікту, передбаченого ст. 366-3 (в контексті розуміння строків, коли декларація має вважатися неподаною), а й діяння, описаного у ст. 366-2 КК України.

Зважаючи на положення ст. 45 Закону та Порядку формування, ведення та оприлюднення декларацій, можна виділити чотири вже згаданих у попередньому підрозділі цього дослідження різновиди декларацій:

– *загальна щорічна декларація*, яка подається у період з 00 годин 00 хвилин 01 січня до 00 годин 00 хвилин 01 квітня року, наступного за звітним роком та містить інформацію за весь звітний рік станом на 31 грудня звітного року (ч. 1 ст. 45 Закону);

– *декларація особи, яка припиняє діяльність*, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності за період, не охоплений раніше поданими деклараціями (абз. 1 ч. 2 ст. 45 Закону);

– *декларація особи, яка припинила діяльність*, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, що подається до 1 квітня наступного року

після року припинення діяльності (абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону). Водночас маємо зауважити, що у Роз'ясненнях НАЗК від 13 листопада 2023 р. № 4 замість двох цих декларацій вказується лише єдина «декларація при звільненні» [225];

– *декларація особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, що подається до призначення або обрання на відповідну посаду та охоплює звітний рік (період з 01 січня до 31 грудня включно), що передує року, в якому особа подала заяву на зайняття посади, якщо інше не передбачено законодавством, та містить інформацію станом на 31 грудня звітного року (абз. 1 ч. 3 ст. 45 Закону) .*

Зазначивши у попередньому абзаці наведені строки, паралельно маємо зауважити, що для деяких інших категорій, так би мовити, «спеціальних» декларантів передбачені і відповідні спеціальні строки для подачі декларацій та винятки з окреслених правил (ч. 3 – ч. 14 ст. 45 Закону).

Аналізуючи об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, А. М. Козачина зазначає, що подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому стані також є формою вияву об'єктивної сторони відповідного делікту. При цьому для нас очевидно, що таке припущення авторки передусім базується на іншій висунутій нею гіпотезі про те, що «суттєві зміни в майновому стані також подають у вигляді окремої декларації» [123, с. 19, 77–78].

Водночас уважаємо, що гіпотеза дослідниці потребує певного уточнення. Справа в тому, що в Порядку інформування НАЗК про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування (затв. Наказом № 450/21 від 23 липня 2021 р.) [217] зазначається про те, що:

– по-перше, інформування НАЗК про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування здійснює особисто шляхом заповнення не декларації, про яку йдеться у ст. 366-2 КК України, а відповідної **електронної форми повідомлення** про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування;

– по-друге, інформація, внесена до повідомлення, має бути **також відображена в декларації**, яку такий суб'єкт декларування подає відповідно до Закону. Як бачимо,

згаданий Порядок передбачає необхідність відображення відповідної інформації як у повідомленні, так і, окремо, у декларації, яку особа взагалі може й не подати.

Зважаючи на наведені аргументи, ми схилиємося до думки, що склад аналізованого кримінального правопорушення має місце лише у випадку подальшого неправдивого відображення відповідної інформації, яка спочатку була надіслана у згаданому повідомленні (яке не фігурує у ст. 366-2 КК України), у декларації.

Власне, цей факт опосередковано визнає і сама А. М. Козачина, яка вже далі лише в аспекті *de lege ferenda* (тут і далі в цьому абзаці виділено нами – *В. Я.*) пропонує доповнити ст. 366-2 КК України ч. 3 диспозицією такого змісту: «Умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до повідомлення про суттєві зміни в майновому стані суб'єкта декларування, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 500 ПМ» [123, с. 19, 77–78]. Натомість в аспекті *de lege lata* ще раз висловимо своє переконання в тому, що подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей під час повідомлення про суттєві зміни в майновому стані **не є**, всупереч твердженню згаданої правознавиці, формою прояву об'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення.

На сторінках юридичної літератури можна відшукати чимало визначень вживаного у ст. 366-2 КК України поняття «завідомо недостовірні відомості (інформація)».

Наприклад, провівши відповідне монографічне дослідження, І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міськів дійшли висновку, що під нею варто розуміти розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав тощо), вартість яких відрізняється від достовірних на суму понад 500 ПМ [169, с. 101]. Такий підхід фактично відтворює і А. М. Козачина [123, с. 87–88].

Водночас вважаємо, що дещо переконливішою є думка іншої групи вчених, які при визначенні відповідного поняття не ставлять акцент на розбіжності лише доходів і витрат, замість цього загально вказуючи на те, що недостовірними є будь-які

відомості, які просто не відповідають дійсності [103; 127, с. 226–227; 134, с. 250–251; 187, с. 872; 188, с. 1148]. Власне, до подібного розуміння схиляється і ВАКС, який в одному зі своїх вироків (про нього згадує А. В. Агеєнко [1, с. 76]) зазначив, що під недостовірними відомостями в розумінні ст. 366-2 КК України необхідно розуміти приховану, неправильну інформацію, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відома декларанту і усвідомлювалася повною мірою [32].

Так, Придніпровським районним судом м. Черкаси було встановлено, що Особа-1, будучи депутатом Яворівської сільської ради Драбівського району Черкаської області, подала декларацію з недостовірними відомостями у розд. 3 «Об'єкти нерухомості», з приховуванням інформації щодо частини нерухомого майна на загальну суму 1 350 119 грн. Як наслідок, дії Особи-1 були кваліфіковані за ч. 1 ст. 366-2 КК України [45]. Приховування в декларації інформації щодо частини майна на загальну суму 2 448 999,41 грн стало підставою для інкримінування ч. 1 ст. 366-2 КК України і Особі-2 [40].

Розглядаючи об'єктивну сторону декларування недостовірної інформації, А. М. Черенков висловлює припущення про те, що аналізований делікт може вчинятися: 1) як шляхом відображення інформації, що не відповідає дійсності²⁹; 2) так і шляхом невідображення інформації, яку особа зобов'язана була зазначити [263, с. 52] Водночас О. Ю. Татаров задається питанням про те, а чи справді можуть вважатися недостовірним декларуванням описані А. М. Черенковим випадки, коли особа взагалі не відображає відомості [240, с. 160–161]?

Уважаємо, що при вирішенні відповідної проблематики до уваги насамперед потрібно брати те, а яка ж саме інформація була прихована (невідображена).

Зокрема, у цьому контексті пригадуються зауваження вчених, які, визнаючи той факт, що обман при заповненні декларації може полягати (класифікація залежно від наявності чи відсутності факту внесення відомостей) у формі як активної (включення

²⁹ На сторінках юридичної літератури залежно від обсягу відповідних недостовірних відомостей розрізняють: 1) подання відомостей, що цілком не відповідають дійсності; 2) подання відомостей, що частково не відповідають дійсності [59, с. 149–150; 123, с. 100–101; 263, с. 52].

до декларації заниженої вартості об'єкта декларування³⁰ або неправдиве повідомлення про належність такого майна), так і пасивної поведінки, до прикладів якої відносять невключення до декларації не будь-якої інформації, а лише інформації про реально існуючі **об'єкти декларування**, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї – наведення відомостей не про всі об'єкти нерухомості, які належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності або знаходяться в них в оренді чи на іншому праві користування; невідображення нематеріальних активів; невнесення до декларації відомостей про юридичні особи, бенефіціарним власником яких є суб'єкт декларування, а також про активи таких осіб, а також про банківські рахунки (вклади) у фінансових установах за межами України тощо [1, с. 70, 94–95; 59, с. 94; 127, с. 226; 261].

Водночас розділяємо переконання О. Ю. Татарова в тому, що у випадках, коли суб'єкт у декларації вказує про всі об'єкти декларування, але при цьому не зазначає лише інформацію про вартість на дату набуття у користування частин нежитлових приміщень, про дату набуття права власності на квартиру, що перебуває у його власності, про кадастрові номери належних йому земельних ділянок, про номінальну вартість належних йому цінних паперів тощо, відповідні відомості не можуть уважатися недостовірними даними, оскільки не містять інформації, яка не відповідає дійсності. «Тому, – резюмує фахівець, – не будь-які відомості, які не відповідають дійсності, мають неточності або неповноту мають визнаватися предметом аналізованого складу кримінального правопорушення – такими необхідно вважати виключно ті відомості, які містять завідомо недостовірну інформацію, яка є неправдивою (не відповідає дійсності і подана завідомо суб'єктом декларування)» [240, с. 160–161]. На нашу думку, в описаній О. Ю. Татаровим ситуації є підстави радше вести мову про неподання (з юридичної точки зору) декларації, а не про декларування недостовірної інформації.

³⁰ Включення до декларації заниженої вартості об'єкта декларування або неправдиве повідомлення про належність такого майна може полягати у: 1) декларуванні завідомо завищених доходів; 2) внесенні до декларації недостовірних відомостей про юридичних власників і вартість об'єктів декларування; 3) формальному продажі корпоративних прав третім особам; 4) декларуванні неіснуючих готівкових коштів [1, с. 94–95; 163, с. 418].

Вочевидь має рацію і А. В. Агеєнко, на думку якої, відсутні підстави для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які в декларації зазначають більшу вартість об'єкта декларування порівняно з його реальною вартістю. Цей свій висновок дослідниця пояснює резонним покликанням на те, що, незважаючи на те, що зазначені відомості є недостовірними, така поведінка не становить суспільної небезпечності, бо не заподіює та не може заподіяти істотної шкоди правоохоронюваним відносинам. Водночас не можемо підтримати фахівчиню, яка не вважає суспільно небезпечною поведінку декларантів, які не зазначають відомості щодо своїх фінансових зобов'язань (кредитів, позики) [1, с. 80]. Адже в подальшому службовець може використати неправомірно отримані доходи саме для покриття відповідних раніше існуючих фінансових зобов'язань, що, зважаючи на попереднє неповідомлення, може залишитися поза увагою органів, які здійснюють фінансовий контроль. А тому підтримуємо рішення тих правозастосовних органів, які не вбачають у таких ситуаціях підстав для застосування ч. 2 ст. 11 КК України [25].

При застосуванні ст. 366-2 КК України (як і ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) варто брати до уваги те, що реальна вартість майна, підтверджена первинними документами, може відрізнятись від вартості, зазначеної в державних реєстрах. Так, в одній зі справ декларант зазначив квартиру вартістю 265 тис. грн. При цьому у витязі з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно вказаної квартири становила 482 тис. 357 грн. Судом було враховано пояснення особи, яка керувалася первинними документами, які підтверджували право власності на відповідний об'єкт нерухомості, а саме договір купівлі-продажу квартири, відповідно до якого її ціна визначена у сумі 265 тис. грн. Такий підхід корелюється з ч. 2 ст. 12 Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», відповідно до якої записи, що містяться у відповідному реєстрі, повинні відповідати відомостям, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії. У разі їх невідповідності пріоритет мають відомості, що містяться в документах, на підставі яких проведені реєстраційні дії [156, с. 34–35].

Тут вважаємо за доцільне звернути увагу й на зауваження вчених, які відмічають невирішеність питання щодо наявності ознак предмету (що тісно

взаємопов'язано з об'єктивною стороною) кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, у разі зазначення недостовірних відомостей про майно, яке не перебуває у власності суб'єкта декларування, проте яким він користується, зокрема на правах оренди, або яке належить іншим членам його родини. Варто погодитись, що зазначення недостовірних відомостей щодо такого майна буде виступати ознакою предмета цього кримінального правопорушення за умови, якщо такі відомості були надані членами сім'ї суб'єкта декларування. У протилежному випадку, зважаючи на нормативне положення про те, що «у разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкт декларування зобов'язаний зазначити про це в декларації, обравши позначку “Член сім'ї не надав інформацію” та відобразивши в ній всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї та об'єкти декларування, які належать йому на будь-якому праві» (п. 7 Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), наявність таких відомостей не може визнаватись ознакою предмету кримінального правопорушення, а особа за їх подання не повинна підлягати кримінальній відповідальності [1, с. 81].

У цьому ж контексті хотілося б навести слушну і важливу з точки зору потенційної кримінально-правової оцінки розглядуваних діянь позицію К. П. Задой, який підкреслює, що при кваліфікації дій особи як подання недостовірних відомостей у декларації варто враховувати, що вона має здійснюватись «автономно» від положень приватного (цивільного, господарського, сімейного, житлового) права та актів його застосування, наприклад:

– передбачені ЦК України підстави виникнення в особи права користування майном мають значення лише для цілей «горизонтальних» приватно-правових відносин з іншими суб'єктами цивільних прав. Для цілей антикорупційного законодавства та цілей тлумачення ст. 366-1 КК України користування майном є питанням факту. «Відповідно, – констатує правник, – якщо зібрані докази дають підстави вважати, що суб'єкт декларування фактично (реально) користувався певним майном, не має значення те, чи стало користування можливим внаслідок: укладення

правочину у визначеній цивільним законодавством формі, укладення правочину без додержання передбаченої законом форми або кримінально протиправних дій особи (наприклад, крадіжки майна, одержання неправомірної вигоди)» [127, с. 229];

– положення КПК України надають преюдиціального значення рішенням інших судів лише в особливих випадках. Зокрема, згідно зі ст. 90 КПК України рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Оскільки рішення, яким встановлено чи не встановлено факт спільного проживання осіб чи будь-який інший юридичний факт, не є рішенням, яким встановлено «порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, воно не має преюдиціального характеру у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України [127, с. 229].

З'ясовуючи те, на який момент повинна встановлюватися вартість майна та яким саме чином, варто враховувати, що згідно з ч. 5 ст. 46 Закону вартість відповідного майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування зазначається у грошовій одиниці України: 1) на момент їх набуття у власність 2) або останньої грошової оцінки. Вартість майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у володінні чи користуванні суб'єкта декларування, зазначається у випадку, якщо вона відома суб'єкту декларування або повинна була стати відомою внаслідок вчинення відповідного правочину.

Водночас проблеми можуть виникнути з моментом визначення вартості майна у випадках, коли особа взагалі не декларує таке майно і при цьому відсутні документи, на підставі яких можна встановити відповідну вартість. Вочевидь варто погодитись із К. П. Задосю, який зазначає, що вартість об'єкта декларування повинна встановлюватися станом на 31 грудня звітного року, якщо станом на цей момент мав місце юридичний зв'язок між об'єктом декларування та декларантом (об'єкт

перебував у власності або у володіння декларанта, фінансове зобов'язання декларанта продовжувало існувати тощо), або станом на момент, коли під час звітного року вказаний юридичний зв'язок припинився (декларант продав об'єкт декларування, припинив користування ним, виконав свої фінансові зобов'язання тощо) [127, с. 228]. Такий підхід підтримує і А. В. Агеєнко [1, с. 81–82].

При цьому в якості прикладу неправильного застосування закону К. П. Задоя наводить рішення Краснолиманського міського суду Донецької області, який спирався на висновок будівельно-технічної експертизи про визначення ринкової вартості незадекларованої обвинуваченим квартири станом на 31 березня 2017 р., тобто останній день подання щорічної декларації за 2016 р., хоча саму декларацію обвинувачений подав 20 березня того ж року, а відомості в ній стосувалися 2016 р. Аналізуючи цей вирок, фахівець небезпідставно зауважує, що в цьому випадку суд не врахував, що у щорічній декларації зазначаються відомості про майнове становище особи станом за звітний рік, який на момент декларування вже минув, а не станом на момент декларування [127, с. 228].

У контексті визначення вартості відповідного майна І. Б. Газдайка-Василишин та Д. М. Міськів звертають увагу і на проблему того, що декларант, який, наприклад, придбав майно за домовленістю з продавцем, може у договорі купівлі-продажу вказати ціну, яка є значно меншою за ринкову. З іншого боку, майно може бути в такому стані чи з таким дефектом, який вартість цього майна насправді значно зменшує порівняно з ринковою ціною. «Відтак, – виправдано висновують криміналісти, – вартість майна можливо визначати на підставі середньо ринкової вартості майна, враховуючи його особливості, й виключно на підставі експертної оцінки» [169, с. 104].

Як вже зазначалося на початку цього підрозділу роботи, склад передбаченого ст. 366-2 КК України кримінального правопорушення є формальним. Здавалося б, що наведене положення дає підстави стверджувати, що аналізований делікт необхідно вважати закінченим з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації.

Водночас маємо зауважити, що за умови беззастережного сприйняття

озвученого висновку поза увагою залишається нормативно закріплене положення, яке надає суб'єкту декларування право подати виправлену декларацію упродовж 30 днів після подання декларації (абз. 1 ч. 4 ст. 45 Закону). Для цього, роз'яснює НАЗК, не треба звертатися до нього, а необхідно лише натиснути на кнопку «Подати виправлену декларацію», яка є активною упродовж відповідного строку в персональному електронному кабінеті суб'єкта декларування у полі поданої декларації [226].

Зважаючи на це, є підстави підтримати тих дослідників, які констатують, що відповідальність за декларування недостовірної інформації має виключатись, якщо особа скористалась передбаченим ч. 4 ст. 45 Закону правом виправити виявлені нею у декларації помилки і не порушила при цьому встановленого порядку реалізації такого права [103, с. 306], а тому це діяння необхідно вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку її виправлення – тобто, з наступного дня після закінчення цього строку [1, с. 99–100; 123, с. 99; 166, с. 110–111]. Після спливу останнього подати декларацію з достовірними відомостями (виправлену) можливо лише за результатами проведеної НАЗК повної перевірки декларації.

На відміну від попереднього, об'єктивна сторона іншого досліджуваного в цій роботі делікту – передбаченого ст. 366-3 КК України *неподання суб'єктом декларування відповідної декларації (умисне неподання декларації)*, характеризується саме бездіяльністю. Зокрема, варто погодитись із А. В. Савченком, який зазначає, що ухиленням від подання декларації є незаповнення її на офіційному веб-сайті НАЗК через недодержання суб'єктом декларування встановлених строків [232, с. 55].

Як ми пам'ятаємо, відповідні строки є диференційованими і залежать від різновиду декларації. Так, несвоєчасним поданням декларації необхідно вважати випадки, коли відповідні особи, які:

а) здійснюють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, – не подали декларацію *до 1 квітня поточного року* (ч. 1 ст. 45 Закону);

б) припиняють зазначену діяльність, – не подали декларацію *протягом 30 календарних днів з дня припинення відповідної діяльності* (абз. 1 ч. 2 ст. 45 Закону);

в) *припинили* зазначену діяльність – не подали декларацію *до 1 квітня наступного року після її припинення* (абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону).

Аналізуючи об'єктивну сторону складу умисного неподання декларації, Д. М. Міськів небезпідставно констатує, що, на перший погляд, з'ясування її змісту не викликає жодних труднощів. Однак далі криміналіст так само виправдано уточнює, що така безпроблемність справді мала б місце лише тоді, якби в КУпАП не було передбачено відповідальності за несвоєчасне подання декларації. Відтак і в теорії, і в практиці застосування виникла вже позначена у підрозділі 1.2 дисертації дилема, що саме необхідно вважати умисним неподанням декларації, а що несвоєчасним її поданням. Адже, якщо суб'єкт декларування станом на 1 квітня не подав декларацію, фактично, в його діянні наявний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. Попри це, якщо вказана особа подасть цю декларацію, наприклад, 5 квітня, то йдеться про несвоєчасне її подання. «Однак, – знову наголошує юрист, – фактично 1 квітня у разі неподання декларації діяння вже містить ознаки складу кримінального правопорушення» [166, с. 155]. Погоджуємось і з тим, що вказана проблема насправді має вагоме значення, оскільки аналіз судової практики застосування положень цих статей засвідчує, що способів її вирішення так і немає [166, с. 155].

При дослідженні соціальної обумовленості криміналізації умисного неподання декларації ми вже писали про те, що в такій ситуації чи не єдиним критерієм розмежування розглядуваних вище і караних нормами різних галузей права порушень вимог фінансового контролю є **10-ти денний проміжок**, який минув з дня отримання порушником письмового повідомлення від НАЗК про факт неподання декларації та вимогу усунути недоліки протягом згаданого терміну: у разі подачі декларації в цих

часових межах має бути застосована адміністративна відповідальність, у випадку ж протермінування – кримінальна [59, с. 2, 156; 73, с. 213; 161, с. 32; 165, с. 122; 186, с. 310].

На думку Д. Г. Михайленка, несвоєчасне подання декларації передбачає, що декларацію все-таки подано, проте несвоєчасно, тобто не тоді, коли це визначено законодавством [160, с. 32]. «Отже, – резюмує вчений, – склади адміністративного правопорушення (несвоєчасне подання без поважних причин декларації (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП)) і злочину (умисне неподання декларації (ст. 366-1 КК України)) за об'єктивною стороною розмежовуються тим, що для наявності першого необхідно встановити, що декларація подана, але з порушенням встановленого строку, а кваліфікація діяння особи за ст. 366-1 КК України передбачає, що така декларація не подана на момент видалення суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку по справі» [163, с. 402].

Разом із тим маємо зауважити, що переважна більшість інших дослідників за основу розмежування беруть наявність поданої винним декларації не на момент розгляду справи в суді, а на момент 10-ти денного строку з дня отримання особою відповідного повідомлення НАЗК про не подання суб'єктом декларації³¹.

Зокрема, проаналізувавши положення ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, Я. О. Теслюк висновувала, що хоча відповідно до змісту вказаних норм неподання декларації та її несвоєчасне подання мало б відштовхуватися від чітко встановленої дати, однак ч. 3 ст. 49 Закону (станом на сьогодні це ч. 2 ст. 51-2 Закону – *В. Я.*) вказує на інші обставини. Дослідниця слушно привертає увагу до того, що відправною точкою встановлено день отримання правопорушником письмового повідомлення від НАЗК про факт неподання декларації та вимогу усунути недоліки протягом 10-ти днів, а не дату 1-го квітня кожного року (законодавчо встановлена

³¹ Аналізуючи відповідну проблематику, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та В. Г. Сенік зазначають, що інколи до умов наявності складу неподання декларації, караного за ст. 366-1 КК України, відносять не лише закінчення строку для надання декларації НАЗК і наявність можливості подати декларацію, а й «дії фіскальних служб, що спонукують до подання декларації» і навіть «фактичну несплату податків у розмірі, що перевищує в тисячу і більше разів установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [159, с. 126]. Водночас вочевидь варто погодитись із вченими, які з прикрістю констатують, що автори цієї сумнівної тези явно плутають «антикорупційну» декларацію і податкову декларацію при тому, що ці види декларацій стосуються різних сфер життєдіяльності і мають різне призначення [103, с. 219].

дата подання декларації). Відповідно, **10-ти денний проміжок** є тією лінією розмежування, коли у разі подачі декларації в цих межах буде застосовано адміністративну відповідальність, а у разі протермінування – кримінальну. «Водночас, – резюмує фахівчиня, – залишається доволі дискусійним питання, якого значення набуває період між 1 квітня та моментом отримання правопорушником письмового повідомлення від НАЗК?» [245, с. 94].

Схожим чином розмірковує і А. В. Савченко. Криміналіст так само покликається на раніше чинну ч. 3 ст. 49 Закону та на підставі цього робить свій умовивід відносно того, що в кінцевому рахунку неподанням декларації вважатиметься така бездіяльність, яка має місце після закінчення 10 днів із моменту отримання суб'єктом декларування зазначеного письмового повідомлення, та якщо відсутні обставини, які б перешкождали належному виконанню цього обов'язку [232, с. 55].

Чи не найбільш же чітко змістовну особливість передбаченого ст. 366-3 КК України «умисного неподання декларації» продемонстрував К. П. Задоя. Вчений слушно наголошує на тому, що аналізоване діяння являє собою не просто бездіяльність, а бездіяльність суб'єкта декларування, яка полягає в послідовному невиконанні ним одразу двох обов'язків:

1) обов'язку передати декларацію до НАЗК в установленому порядку в строк, визначений законом, наслідком якої є притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП;

2) а після цього – обов'язку передати декларацію упродовж 10 днів з дня отримання повідомлення НАЗК про неподання декларації.

Також науковець додає, що якщо обмежувати зміст неподання декларації лише вказівкою на неподання її в строк, визначений законодавством, це не дозволить відмежувати розглядуване кримінально протиправне діяння (раніше чинна ст. 366-1 КК України) від адміністративного проступку, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП [127, с. 229].

Про характерну для ст. 366-3 КК України складну бездіяльність веде мову і М. І. Мельник. Знову-таки покликаючись на норми антикорупційного законодавства,

криміналіст відмічає, що якщо суб'єкт декларування не подав декларацію до 00:00 годин 31 березня, то НАЗК письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, і суб'єкт декларування повинен протягом 10 днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію (раніше чинна ч. 3 ст. 49 Закону). Одночасно НАЗК має скласти протокол про адміністративне правопорушення за ст. 172-6 КУпАП, – крім випадків, коли будуть встановлені поважні причини несвоєчасного подання декларації. При цьому науковець наголошує, що викриття суб'єкта декларування у несвоєчасному поданні декларації не звільняє його від її подання, що є його «шансом» виправити своє упущення. «У разі, – висновує М. І. Мельник, – якщо він подасть декларацію протягом 10 днів з дня отримання повідомлення-нагадування від НАЗК, то має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. Якщо ж суб'єкт декларування і після цього повідомлення не подасть декларацію, то його дії мають бути кваліфіковані як умисне неподання декларації за ст. 366-1 КК» [188, с. 1149]³².

Розглядаючи позначену проблематику, маємо зазначити, що, з одного боку, пропонується усіма згаданими вище дослідниками ознака розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, справді є доволі обґрунтованою. Водночас, з іншого, ми повністю підтримуємо Д. М. Міськіва, який вказує на неочевидність відповідного критерію, а також на те, що він знайшов своє застосування виключно через відсутність прямого законодавчого врегулювання цієї проблеми. «Більше того, – продовжує юрист, – можна уявити собі ситуацію, за якої НАЗК виявило факт неподання декларації через пів року від граничної дати її подання. В такому разі, керуючись цими положеннями, особа не підлягатиме кримінальній відповідальності доти, доки НАЗК письмово не повідомить такого суб'єкта про факт неподання декларації і такий суб'єкт протягом десяти днів не подасть декларацію. Адже факт вчинення саме кримінального правопорушення за таких обставин залежить не від часу, який минув від граничного строку подання

³² До речі, зважаючи на «прив'язування» до згаданого 10-ти денного строку, деякі науковці висловлюють не позбавлену раціонального зерна точку зору стосовно того, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України, характеризується ще такою ознакою, як час його вчинення [51; 166, с. 120; 165, с. 122].

декларації, а від часу який минув після повідомлення НАЗК про факт її неподання» [166, с. 120].

Зважаючи на сказане, загалом без подиву сприймається інформація К. П. Задой (вона вже наводилась і в розд. 1 цієї роботи) про те, що у практиці застосування ст. 366-3 КК України непоодинокими є випадки, коли ця норма інкримінується навіть за відсутності відповідного повідомлення НАЗК, а достатньою підставою притягнення до кримінальної відповідальності визнається лише сам факт несвоєчасного подання декларації [127, с. 228].

Зокрема, в якості прикладу вчений навів рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова, який, засуджуючи особу за ст. 366-1 КК України, прямо відкинув її покликання на те, що вона не отримувала від НАЗК повідомлення про неподання декларації, стверджуючи, що «не надіслання НАЗК на адресу обвинуваченого повідомлення щодо не подачі декларації законодавство не пов'язує із настанням наслідків, тобто настання відповідальності за ст. 366-1 КК України в умисному неподанні декларації, тільки після письмового повідомлення суб'єкта декларування, тому суд не приймає зазначені доводи обвинуваченого, як підставу для постановлення виправдувального вироку» [48].

За справедливим зауваженням К. П. Задой, уразливість подібних міркувань очевидна хоча б через те, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, не передбачає настання жодних наслідків³³.

Цитовані рядки їхній автор писав ще в 2019 р. у контексті раніше чинної ст. 366-1 КК України. Та на жаль, прояви відповідної негативної тенденції, коли до кримінальної відповідальності притягуються особи, які не отримали відповідне повідомлення НАЗК, нерідко зустрічаються і останніми роками вже при застосуванні ст. 366-3 КК України. Причому маємо зазначити, що така практика є не те що «не поодинокую», про що вів мову К. П. Задоя, а відверто масовою.

Наприклад, Вільковецьким районним судом Хмельницької області було встановлено, що, звільнившись 20 травня 2021 р. із займаної посади старости

³³ Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с. С. 228–229.

с. Зоряне, Вільковецької селищної ради, Особа-1 не подав декларацію за період, не охоплений раніше поданими деклараціям, а саме з 1 січня 2021 р. по 20 травня 2021 р., у передбачений Законом строк, а також декларацію особи, яка припинила відповідну діяльність. За наслідком розгляду справи Особа-1 був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України [35].

В іншому випадку до кримінальної відповідальності за цією ж нормою був притягнутий Особа-2. Останньому інкримінувалося те, що він, являючись депутатом Орівської сільської ради Дрогобицького району Львівської області, будучи суб'єктом декларування, повноваження якого закінчилися в день відкриття першої сесії 8 демократичного скликання Трускавецької міської ради Львівської області, тобто 1 грудня 2020 р., не подав декларацію за 2020 р. [47].

Аналогічну кримінально-правову оцінку отримали і дії Особи-3, яка, будучи звільненою з органів Державної кримінально-виконавчої служби з 22 вересня 2020 р., до 1 квітня 2021 р. не подала декларацію за 2020 р. шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті НАЗК [38].

Як бачимо, у всіх (!!!) цих рішеннях, які були ухвалені вже в 2024 р., зазначається лише про неподання декларації у встановлений законом строк, що за певних умов є характерним і для адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП. Натомість у них відсутня вказівка ні на повідомлення НАЗК, яка, пригадуючи слова М. І. Мельника, могла дати змогу суб'єкту декларування «виправити своє упущення», ні на бодай якийсь інший критерій, який би обґрунтував кваліфікацію відповідних діянь винних саме за ст. 366-3 КК України. На наявність аналогічних тенденцій вказує і Д. Ф. Волонець [59, с. 158].

З урахуванням зазначених обставин не має підстав не погодитись із тими юристами, які наполягають на необхідності оперативного законодавчого втручання в існуючу ситуацію. Не повторюючи озвучених в першому розділі цього дисертаційного дослідження аргументів, лише ще раз коротко зазначимо, що у вітчизняній юридичній літературі було запропоновано три основних способи розв'язання проблеми розмежування аналізованих порушень вимог фінансового

контролю, які ми наведемо у порядку зростання від найменш, на думку автора цих рядків, до найбільш аргументованих:

1) передбачення, за прикладом Грузії, того, що умовою настання кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації є попереднє притягнення винного до адміністративної відповідальності за ці дії (адміністративна преюдиція) [59, с. 5, 79, 109]. Як вже відмічалось раніше, вразливість цієї ініціативи насамперед полягає в тому, що при ухваленні чинного КК України вітчизняні народні обранці загалом відмовилися від адміністративної преюдиції. Не підтримують ідею використання в кримінальному законодавстві адміністративної преюдиції і розробники проєкту КК, про що можна достатньо сміливо стверджувати після аналізу положень останнього;

2) закріплення на нормативному рівні поки що лише доктринального положення про те, що адміністративна відповідальність має наставати за несвоєчасне подання декларації – подання її протягом певного терміну (наприклад, протягом місяця) з дня отримання повідомлення НАЗК про факт неподання декларації, а кримінальна відповідальність – за ухилення від обов'язку подання декларації, якщо особа не подала декларацію протягом відповідного строку після повідомлення НАЗК про факт неподання декларації [54, с. 114, 116; 265, с. 60–61]. За умови збереження одночасно як кримінальної, так і адміністративної відповідальності за аналізовані діяння, цей варіант виглядає чи не найбільш обґрунтованим;

3) водночас нагадаємо, що в першому розділі цієї роботи нами було доведено, що криміналізація описаних у ст. 366-3 КК України діянь має вважатися помилковою, а тому ця кримінально-правова норма має бути виключена. На нашу думку, реалізація цієї підтримуваної і багатьма іншими дослідниками ідеї дозволила б автоматично вирішити і підняту проблему розмежування правопорушень, передбачених чинними ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та ст. 366-3 КК України, а тому саме таким шляхом і варто рухатись вітчизняному законодавцю [269, с. 196].

Як відмічає Д. Ф. Волонець, на відміну від ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, диспозиція ст. 366-3 КК України не містить вказівку на те, що кримінально протиправним є лише діяння у вигляді неподання декларації *без поважних причин*. Утім, далі фахівець констатує, що у ст. 366-3 КК України поважні причини можуть відігравати таке саме

значення, адже його суб'єктивна сторона передбачає умисну форму вини. Однак, зважаючи на те, що в нашому випадку наявність поважних причин є свідченням саме відсутності не об'єктивної, а суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, їхній зміст буде розкритий у присвяченому відповідному питанню підрозділі 3.2 дисертаційного дослідження.

Висновки до розділу 2

1. Видовим об'єктом складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, є встановлений законом порядок декларування.

До трактування основних безпосередніх об'єктів розглядуваних деліктів необхідно підходити диференційовано і виходити з того, що ними є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю, які забезпечують:

– з одного боку, подання суб'єктом декларування відповідної декларації (ст. 366-3 КК України);

– а, з іншого, – відображення у такій декларації достовірних відомостей (ст. 366-2 КК України).

Додатковим факультативним об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, можуть виступати авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти, загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення тощо. Що ж до відносин у сфері протидії корупції, то їх необхідно визнавати не просто додатковим, а саме обов'язковим додатковим об'єктом розглядуваних порушень вимог фінансового контролю.

2. Навіть попри те, що декларація відповідає всім ознакам офіційного документа і має визнаватися різновидом такого документа, ст. 366-2 КК України (як і ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) не може вважатися спеціальною відносно ст. 366 КК України, адже кримінальну (адміністративну) відповідальність за передбачені ними специфічні форми поведінки, виокремлені з норми про службове підроблення, законодавець пов'язав із іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у цій умовно «загальній» нормі – сума, на яку недостовірні відомості

відрізняються від достовірних.

3. Зважаючи на очевидну завищеність криміно- та адміноутворюючих показників декларування недостовірної інформації, враховуючи нормативний підхід, відбитий у Законі, необхідно:

а) у ст. 366-2 КК України – встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 50 до 500 ПМ (ч. 1, криміноутворюючий показник), а посилити – на суму понад 500 ПМ (ч. 2, кваліфікуючий показник);

б) у ст. 172-6 КУпАП – встановити адміністративну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 5 до 50 ПМ (ч. 4, адміністративноутворюючий показник), і, відповідно, виключити відповідальність за цією статтею у випадку декларування недостовірної інформації, коли відповідна сума є меншою за 5 ПМ (п. 3 примітки).

4. Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому стані не є формою об'єктивної сторони делікту, передбаченого ст. 366-2 КК України, і охоплюватися останньою не повинно. Склад цього кримінального правопорушення матиме місце лише у випадку подальшого неправдивого відображення відповідної інформації, яка спочатку була надіслана у згаданому повідомленні (яке не фігурує у відповідній нормі), у декларації.

Відповідальність за декларування недостовірної інформації має виключатись, якщо особа скористалась передбаченим ч. 4 ст. 45 Закону правом виправити виявлені нею у декларації помилки і не порушила при цьому встановленого порядку реалізації такого права, а тому це кримінальне правопорушення (ст. 366-2 КК України) необхідно вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку для її виправлення – тобто з наступного дня після закінчення цього строку. Після спливу останнього подати декларацію з достовірними відомостями (виправлену) можливо лише за результатами проведеної НАЗК повної перевірки декларації.

5. На сьогодні єдиним більш-менш обґрунтованим критерієм розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є 10-денний строк з дня отримання особою відповідного повідомлення НАЗК про неподання нею декларації: у разі, якщо суб'єкт подасть декларацію протягом цього терміну, то він має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП; якщо ж суб'єкт декларування і після цього повідомлення не подасть декларацію, то його дії мають бути кваліфіковані як умисне неподання декларації за ст. 366-3 КК України.

Водночас варто враховувати, що пропонований критерій розмежування, по-перше, є «вимушеним» та неочевидним, по-друге, що впливає з попереднього, через це далеко не завжди враховується на практиці. Зважаючи на це, позначена проблема потребує невідкладного законодавчого втручання, оптимальним способом якого є декриміналізація умисного неподання декларації та наступне виключення ст. 366-3 із КК України. За таких умов стане очевидним, що будь-яке несвоєчасне подання декларації має кваліфікуватися саме за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а якщо винна особа при цьому ще й ігнорує відповідне повідомлення НАЗК, то її діяння мають отримувати додаткову правову оцінку з покликанням ще й на ст. 188-46 КУпАП. За умови ж непідтримуваного нами залишення кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації ст. 366-3 КК України має зазнати негайного коригування, наслідком якого має стати усунення окресленої системно-правової суперечливості, яка виражається у колізійності приписів розглядуваної заборони та положень ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

РОЗДІЛ 3
СУ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 366-2 та 366-3
КК УКРАЇНИ

3.1. Суб'єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України

Як вірно відмічає В. О. Гацелюк, Конституція України у ч. 2 ст. 61 встановлює правило, згідно з яким юридична відповідальність має індивідуальний характер. Це означає, принаймні, наступне:

- 1) кожне правопорушення має безліч індивідуальних ознак, а тому, вирішуючи питання про види і конкретні розміри заходів юридичної відповідальності, відповідна особа (наприклад, суддя) має враховувати ці особливості;
- 2) правопорушення (навіть якщо у ньому брала участь група людей) у своїй основі має конкретний індивідуальний акт поведінки певної особи.

Зважаючи на це, згаданий вчений робить резонний висновок відносно того, що реалізацією цитованого конституційного припису необхідно вважати визнання підставою кримінальної відповідальності «вчинення особою суспільно небезпечного діяння, які містить склад злочину у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність» (ч. 1 ст. 18 КК України) [130, с. 320].

Враховуючи наведену законодавчу дефініцію, до обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення у науці традиційно відносять:

- 1) фізичну особу;
- 2) загальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність;
- 3) осудність.

Чинне законодавство суб'єктом кримінального правопорушення визнає людину – *фізичну особу*. Водночас має рацію О. В. Гунченко, яка звертає увагу на те, що в окремих країнах протягом досить тривалого часу це питання вирішувалось і

продовжує вирішуватися по-різному. Зокрема, суб'єктом кримінального правопорушення, поряд із фізичними особами, визнавалися юридичні особи, а в деякі часи – також і небезпечні предмети, тварини, комахи тощо [138, с. 94].

Однак вже на сучасному етапі розвитку людства полеміка, зокрема і серед вітчизняних криміналістів, звелась і найбільше точиться лише щодо одного питання – доцільності/недоцільності розширення кола суб'єктів кримінальних правопорушень за рахунок юридичних осіб, досвід чого відомий законодавству багатьох іноземних країн. Розпочавшись багато років тому, дискусія з позначеного питання ще більше активізувалася:

1) спочатку на зламі тисячоліть – напередодні прийняття чинного КК України. Зокрема, як вірно відмічають В. О. Гацелюк та О. О. Дудоров, у другому проєкті КК (альтернативному до того, який згодом набув статусу КК України від 5 квітня 2001 р.), підготовленому авторським колективом на чолі з В. М. Смітінком, юридичну особу пропонувалося визнати суб'єктом злочинів проти миру і безпеки людства, здоров'я населення, проти держави, у сферах природокористування і господарювання. При цьому до організацій, які вчинили злочини, згідно з ч. 2 ст. 55 вказаного проєкту КК планувалося застосовувати такі покарання, як: кримінальна реституція; заборона здійснювати певну діяльність; конфіскація знарядь і засобів вчинення злочину; оголошення юридичної особи злочинною організацією та її ліквідація з конфіскацією майна [130, с. 339–340];

2) в вже далі – після того, як у 2014 р. наша держава уклала політичну та економічну угоду про Асоціацію з ЄС. Наявність цього факту спеціалісти пояснюють передусім тим, що саме багатьом країнам ЄС відома кримінальна (квазікримінальна³⁴) відповідальність юридичних осіб [171, с. 614]. У цьому контексті пригадуються слова П. С. Берзіна та В. О. Гацелюка, які зазначають, що, незважаючи на традиційне несприйняття юридичною доктриною України кримінальної відповідальності юридичних осіб, включення України у світовий правовий та

³⁴ Особливості квазікримінальної відповідальності юридичних осіб за законодавством України, а також проблеми, якими супроводжується впровадження відповідної моделі в нашій державі, на високому теоретичному рівні були детально описані у декількох публікаціях З. А. Загинеї-Заболотенко [108; 109; 111].

політичний контекст дало певним науковцям підстави для обґрунтованого висновку про те, що запровадження такого інституту цілком можливе [16, с. 149]. До речі, визнаючи та обґрунтовуючи таку можливість і раніше, В. О. Гацелюк ще в 2011 р. писав (у співавторстві з О. О. Дудоровим) про факт існування у низці статей Особливої частини КК України положень щодо конфіскації предметів, які не обов'язково є власністю засудженого, що суперечить положенням ст. 59 КК України [130, с. 359].

Врешті-решт інститут застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб було впроваджено і в законодавство України, що відбулося в результаті ухвалення Закону України від 23 травня 2013 р. № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [109, с. 50].

Однак, оцінюючи введення до Загальної частини КК України нового розд. XIV-1, що й стало основним наслідком набрання чинності згаданим вище законом (як і низки доповнень до нього), фахівці роблять наголос на тому, що насправді цей крок не створив додаткових або виключних підстав кримінальної відповідальності юридичних осіб. Цим розділом було передбачено додаткові чи допоміжні заходи, які спрямовані на створення системи заходів протидії найбільш небезпечним формам злочинності. На «додатковість» відповідальності (у виді заходів кримінально-правового впливу), яка існує поряд із кримінальною відповідальністю фізичної особи, вказується і в положеннях ст. 96-3 КК України «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру», адже діячем – рушійною силою діяння все рівно виступає уповноважена особа (службова особа юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи). «Такі заходи, – резюмують дослідники, – не є кримінальною відповідальністю» [138, с. 94].

Що ж до питання про виправданість визнання юридичних осіб суб'єктами застосування саме кримінальної відповідальності (не заходів кримінально-правового характеру), то маємо зазначити, що як прихильники, так і супротивники цієї

ініціативи наводять досить вагомі аргументи на користь обстоюваних ними власних позицій, які вже неодноразово та належним чином були систематизовані та прискіпливо проаналізовані іншими українськими криміналістами [16, с. 149; 78, с. 135–168; 146; 164; 256]. Так само вітчизняна кримінально-правова доктрина може похизуватись і наявністю висококваліфікованих спеціальних досліджень, в яких був проведений ґрунтовний аналіз історичного надбання у розглядуваній царині, релевантного досвіду іноземних держав та, що важливо, відповідних міжнародно-правових аспектів, саме до яких, як ми знаємо, часто апелюють адепти запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб [130, с. 340–359].

Зважаючи на це, а також не маючи, з одного боку, наміру дублювати відповідні положення, а, з іншого, – можливості вирішити розглядувану проблематику в межах цього, присвяченого зовсім іншій кримінально-правовій тематиці, дослідження, тут вважаємо за доцільне обмежитися лише стислим викладенням нашої думки з цього приводу. Зміст же цієї авторської позиції полягає у підтримці вчених (зокрема, вже згаданого О. О. Дудорова), які, не маючи принципових заперечень щодо відповідної ідеї, водночас просто не бачать практичного сенсу в такому кроці, покликаючись насамперед на ту обставину, що існуючі на сьогодні юридичні механізми є цілком достатніми для боротьби з відповідною протиправною поведінкою юридичних осіб [91, с. 41–49].

Маємо зауважити, що недоцільність більш глибокого дослідження відповідного питання пояснюється ще й тим, що, по-перше, жодне з розглядуваних у цій роботі кримінальних правопорушень не входить до числа тих, вчинення яких є підставою застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, по-друге, суб'єктний – переважно «владний» – склад відповідних посягань фактично девальвує можливість застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб, уповноваженими особами яких являються такі суб'єкти.

Наступною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення, яка визначає адекватність поведінки особи, є її *вік*. Як влучно зазначається на сторінках юридичної літератури, встановлення вікових меж відповідальності за свою поведінку припускає, що по досягненню визначеного віку особи вже розуміють, що добре і що погано, що

небезпечно і що робити не можна, у яких випадках дії можуть заподіяти суспільно небезпечну шкоду [138, с. 101].

У ч. 1 ст. 22 КК України нормативно закріплено положення про те, що кримінальній відповідальності підлягають лише ті особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Водночас необхідно пам'ятати, що вже далі, у ч. 2 цієї ж статі, законодавець навів вичерпне коло посягань, кримінальна відповідальність за скоєння яких настає у віці від 14-ти до 16-ти років (знижений вік кримінальної відповідальності). Однак делікти, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України, до кола цих діянь не потрапили.

Нарешті третьою ознакою загального суб'єкта кримінального правопорушення є те, що відповідна особа має бути *осудною* – тобто такою, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України).

Проаналізувавши кримінально-правову норму про осудність, В. О. Гацелюк у слід за багатьма іншими вітчизняними дослідниками виділив два її критерії:

– юридичний (психологічний), який полягає у здатності особи усвідомлювати свої дії або бездіяльність (їхній фактичний зміст та суспільно-правове навантаження) та керувати ними;

– та медичний (біологічний) – це стан психіки особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння, який дозволяє характеризувати її як достатнім чином психічно здорову.

Обидва вищеназвані критерії є взаємопов'язаними і у своїй сукупності дозволяють визнати особу осудною, тобто такою, яка підлягає кримінальній відповідальності [130, с. 332].

Протилежним осудності як за фактичним змістом, так і за юридичними наслідками є стан неосудності, який виключає кримінальну відповідальність.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КК України не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання,

тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Як зазначає все той-таки В. О. Гацелюк, закон виокремлює два критерії неосудності: медичний та юридичний.

Перший характеризується наявністю хоча б одного з перерахованих у ч. 2 ст. 19 КК України хворобливих станів психіки:

- 1) хронічне психічне захворювання;
- 2) тимчасовий розлад психічної діяльності;
- 3) недоумство;
- 4) інший хворобливий стан психіки.

Що ж до юридичного критерію, то для нього є притаманними:

– інтелектуальна, яка полягає у нездатності особи усвідомлювати характер та значення вчинюваних нею дій (бездіяльності);

– та вольова ознака (момент) – тобто відсутність здатності особи керувати своєю поведінкою, часто навіть за умови збереження адекватного сприйняття її небезпечності. Прикладом такого стану може бути kleptomania або піроманія (пристрасть, відповідно, до крадіжок або підпалів) [130, с. 333–335].

Також необхідно пам'ятати, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК України). Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 2 ст. 20 КК України).

Вище ми стисло проаналізували ознаки, які є характерними для будь-якого (загального) суб'єкта кримінального правопорушення. Водночас варто пам'ятати, що чинному кримінальному законодавству є відомим і поняття так званого «спеціального» суб'єкта, яким є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом

якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України).

Проаналізувавши розглядувані у цій роботі кримінально-правові норми, ми можемо побачити, що і в ст. 366-2 (в обох її частинах), і в ст. 366-3 КК України чітко вказується лише на одного суб'єкта, який здатен нести кримінальну відповідальність за вчинення описаних у них діянь, – це суб'єкт декларування. Зважаючи на це, можна констатувати, що суб'єкт розглядуваних деліктів є *спеціальним*.

Описуючи ознаки суб'єктів досліджуваних посягань, законодавець не просто зазначив, що це суб'єкти декларування, а ще й додатково нормативно роз'яснив, що у статтях 366-2 та 366-3 КК України ними є особи, які відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. А вже звернувшись до цих антикорупційних приписів, до яких і відсилає кримінальне законодавство, можемо констатувати, що відповідними суб'єктами є:

1) особи, зазначені у п. 1, п. п. «а», «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону;

2) особи, зазначені у п. 1, п. п. «а», «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону, які припиняють діяльність. Аналізуючи суб'єктний склад злочину, передбаченого раніше чинною ст. 366-1 КК України, К. П. Задоя слушно звертав увагу на тому, що для цілей антикорупційного законодавства та, відповідно, для цілей тлумачення цієї кримінально-правової норми до їх числа необхідно відносити усіх осіб, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, незалежно від процедури чи підстави припинення вказаної діяльності. Зважаючи на це, вчений не погоджувався з позицією, викладеною в п. 2 Інформаційного листа ВССУ від 22 травня 2017 р. щодо притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення, пов'язані з корупцією, в якому з покликанням на ст. 126 Конституції України наголошується, що вимоги ч. 2 ст. 45 Закону є актуальними лише для суддів, чії повноваження припиняються, але не для суддів, які звільняються. Як відмічає згаданий криміналіст, попри те, що в Основному Законі виокремлено два варіанти припинення виконання особою функцій судді, це автоматично не означає, що таке розмежування є актуальним і для антикорупційного законодавства. Протилежне означало б, що судді, які звільняються

з підстав порушення вимог щодо несумісності або порушення обов'язку підтвердити законність джерел походження майна, не зобов'язані подавати декларацію в порядку ч. 2 ст. 45 Закону [126, с. 231–232];

3) особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у п. п. а), «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону. Водночас зауважимо, що на сторінках юридичної літератури рішення законодавця віднести до числа декларантів і осіб, які припинили відповідну діяльність, неодноразово піддавалося критиці. Зокрема, Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин відмічають, що така особа у зв'язку із втратою попереднього статусу має втратити й обов'язок подавати декларацію. «Навіть більше, – додають криміналісти, – збереження зобов'язання декларувати свої доходи і витрати ще впродовж року після звільнення не має жодного запобіжного ефекту» [169, с. 145]. Подібні закиди лунають і з вуст А. В. Агеєнко, яка теж підкреслює, що у разі припинення своєї діяльності такі особи повинні фактично ще двічі подавати декларації про свій майновий стан – протягом 30 календарних днів з дня припинення діяльності та до 1 квітня наступного року після року припинення діяльності [1, с. 111].

Повертаючись до суб'єктного складу аналізованих кримінальних правопорушень, ще раз зауважимо, що з'ясування конкретного переліку суб'єктів декларування вимагає звернення до положень п. 1, п. п. «а), «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону. Дослідивши зазначений у цих нормах список осіб, є підстави констатувати, що він, з одного боку, є вельми об'ємним, а, з іншого, – надзвичайно мінливим і залежним від тих чи інших соціально-економічних процесів (подій), які відбуваються у державі. До прикладу згадаємо, що у зв'язку з ухваленням Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)», коло декларантів ще в 2021 р. було доповнено за рахунок осіб, визнаних такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно саме до згаданого закону. Ну а вже в 2023 р. перманентно лунаючі повідомлення у ЗМІ про випадки зловживань при наданні особам інвалідності певної групи та, як наслідок, звільнення їх від військового обов'язку виступили каталізатором того, що

суб'єктами декларування були визнані і голови та члени ліквідованого нині МСЕК, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій, які при цьому не є особами, зазначеними у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону. Коментуючи ці положення, зазначимо, що нещодавні і набувші широкого суспільного резонансу події, спочатку пов'язані лише з головою МСЕК Хмельницької області, а вже далі – і з головами та членами МСЕК в інших областях України зайвий раз довели доцільність відповідного уточнення переліку декларантів у цій частині.

Зважаючи на зазначені властивості згаданого списку осіб, ми не бачимо потреби у позбавленому жодного практичного чи теоретичного сенсу банальному відтворенні відповідних об'ємних та мінливих (нестабільних) нормативних положень, які в законодавчому порядку редагуються щонайменше кілька разів на рік. Замість цього, спираючись на надбання доктрини, вважаємо за доцільне розділити цих суб'єктів на певні групи на підставі тих чи інших критеріїв – тобто класифікувати -їх.

Ґрунтуючись на цитованих вище положеннях ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону, деякі вітчизняні науковці поділяють суб'єктів аналізованих кримінальних правопорушень на три релевантні групи:

1) осіб, які здійснюють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (у З. А. Загиней-Заболотенко (позицію вченої розділяє і Д. Ф. Волонець [59, с. 177]) – це декларанти-функціонери [110, с. 26]);

2) ті, які припиняють;

3) чи ті, які вже припинили здійснення такої діяльності [232, с. 55–56].

Однак для цілей цього дослідження, у якому ми відмовилися від наведення передбаченого законом вичерпного списку суб'єктів розглядуваних деліктів, дещо кориснішою, на нашу думку, буде класифікація залежно від **різновиду суб'єкта декларування**. Зокрема, керуючись саме таким критерієм, А. М. Черенков пропонує поділ відповідних суб'єктів на чотири наступних групи:

1) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (наприклад, Президент України, Голова ВРУ, народні депутати

України, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, судді, поліцейські тощо);

2) осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (наприклад, посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону; вже згадані вище голови та члени МСЕК, а також голови, їх заступники тощо);

3) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Погоджуючись та підтримуючи наведену класифікацію, водночас зауважимо, що, зважаючи на релевантні положення закону, схилиємось до того, що до цієї групи варто було б включати не лише осіб, які *припинили*, а й осіб, які *припиняють* відповідну діяльність;

4) фізичних осіб антикорупціонерів (особи, зазначені у п. п. «в» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону) [262, с. 223].

Також відмітимо, що у ч. 5 – ч. 7 ст. 45 Закону визначено перелік суб'єктів, на яких не поширюються положення його розд. VII, присвяченого фінансовому контролю, і котрі, відповідно, не є суб'єктами аналізованих кримінальних правопорушень. Зокрема, це стосується:

– посадових осіб закладів, установ та організацій, які здійснюють основну діяльність у певних сферах (соціальной, освіти, науки, культури, спорту, охорони здоров'я тощо), за деякими винятками;

– військовослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, за деякими винятками;

– військових посадових осіб із числа військовослужбовців військової служби за контрактом осіб рядового складу, військової служби за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, військовослужбовців молодшого офіцерського складу військової служби за контрактом осіб офіцерського складу, за деякими винятками [188, с. 1151].

Зауважимо й те, що у ч. 8 – ч. 14 ст. 45 Закону визначені особливості декларування і деяких інших категорій декларантів.

Члени сім'ї суб'єкта декларування самі по собі не є такими суб'єктами, а лише мають певні обов'язки у зв'язку з належністю до цієї категорії. Як зазначає М. І. Мельник, це впливає з того, що в Законі одночасно застосовуються поняття «суб'єкт декларування», «член сім'ї суб'єкта декларування», «суб'єкт декларування та (або) члени його сім'ї», а власне обов'язок подавати декларацію покладено тільки на суб'єкта декларування [188, с. 1151].

У контексті законодавчо визначеного переліку суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, виникає декілька правозастосовних та правотворчих проблем.

Зокрема, у слід за І. І. Митрофановим [159, с. 125–126] представники львівської школи кримінального права Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин свого часу піднімали проблему із неоднозначним тлумаченням донедавна законодавчо невизначеного поняття «посадова особа юридичних осіб публічного права» [169, с. 136–137]. Інші ж дослідники просто писали про те, що «при визначенні того, чи є службова особа юридичної особи публічного права посадовою особою юридичної особи публічного права, необхідно враховувати обсяг і характер здійснюваних нею повноважень» [89, с. 9].

Та головне, що позначена проблема не залишилась поза увагою не лише науковців, але й:

– спочатку НАЗК, яке у Роз'ясненні від 3 лютого 2021 р. зазначило, що під «посадовими особами юридичних осіб публічного права» насамперед комунальних та державних установ і підприємств необхідно розуміти осіб, які мають повноваження здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції [226];

– а вже далі і народних депутатів України, які 20 вересня 2023 р. внесли до Закону зміни³⁵, за наслідком яких у його ч. 1 ст. 1 з'явилась законодавча дефініція

³⁵ Нагадаємо, що головним наслідком внесення відповідних змін до Закону стало відновлення поставленого «на паузу» з початком широкомасштабного вторгнення російського агресора електронного декларування.

поняття «посадова особа юридичної особи публічного права». Зокрема, у відповідній правовій нормі було закріплено положення про те, що такими особами є голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права.

Згодом НАЗК видало Роз'яснення від 13 листопада 2023 р. щодо застосування окремих положень Закону стосовно заходів фінансового контролю. При цьому відмітимо, що до списку посадових осіб юридичних осіб публічного права центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формулювання та реалізацію державної антикорупційної політики, включив, крім тих, що прямо зазначені в абз. 9 ч. 1 ст. 1 Закону, і особу, відповідальну за реалізацію антикорупційної програми в юридичній особі, яка відповідає вимогам ст. 62 Закону [225].

До речі, в останньому із згаданих Роз'яснень, крім вирішення багатьох інших злободенних аспектів, НАЗК також чітко висловило свою позицію відносно того, що в разі тимчасового виконання обов'язків службової чи посадової особи вона (особа): а) стає суб'єктом декларування у випадку, якщо виконує обов'язки за вакантною посадою; б) не стає суб'єктом декларування у випадку, якщо виконує обов'язки за посадою, яка не є вакантною.

Намагаючись у цій роботі не заглиблюватись у некримінально-правове за своїм змістом питання про коло передбачених Законом декларантів, водночас ми не можемо оминати увагою злободенну проблему того, що новою законодавчою дефініцією поняття «посадова особа юридичної особи публічного права» було звужено перелік таких осіб, на яких поширюється дія Закону. Зокрема, у згаданих вище Роз'ясненнях від 13 листопада 2023 р. НАЗК прямо вказав на те, що у зв'язку з відміченим звуженням суб'єктами декларування більше не являються посадові особи відокремлених структурних підрозділів юридичної особи публічного права.

Однак таке законодавче нововведення зазнало нищівної та, головне, обґрунтованої критики з боку авторів опублікованого наприкінці жовтня 2024 р. Тіньового звіту до розд. 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту ЄК щодо України у 2023 р. [248]. Серед іншого, на сторінках цього документу справедливо звертається увага на тому, що корупція на державних підприємствах, зокрема під час здійснення тендерів, які проводяться і такими підрозділами, неодноразово ставала об'єктом уваги громадськості та розслідування органів правопорядку. Зважаючи на це, однією з головних сформульованих за наслідком підготовки Звіту рекомендацій щодо подальшої боротьби України з корупцією стала пропозиція удосконалити норми Закону саме за рахунок розширення кола посадових осіб юридичної особи публічного права та включення до переліку декларантів керівників відокремлених підрозділів і філій юридичних осіб та їхніх заступників (п. 50 розділу «Боротьба з корупцією» Додатку 2 до Звіту).

На нашу думку, беручи до уваги добре відомий та визнаний не лише ледь не всіма вузькопрофільними спеціалістами у відповідній сфері, а й широким загалом високий рівень корупції на державних підприємствах (зокрема, під час відміченого у Звіті здійснення тендерів), такі ініціативи є цілком слушними та аргументованими, а тому мали б бути якнайшвидше втілені у життя ВРУ.

Пристаюючи вже до висвітлення наявних у відповідній царині суто правотворчих проблем, передусім відмітимо критикований багатьма фахівцями [11, с. 117; 123, с. 118–121] факт того, що низка осіб хоч і являються суб'єктами декларування, однак при цьому не наділені спроможністю нести кримінальну відповідальність за статтями 366-2 та 366-3 КК України. Зокрема, йдеться про незгаданих у ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону – норм, до яких, як ми пам'ятаємо, і відсилає примітка до ст. 366-2 КК України для визначення суб'єкта аналізованих у цій роботі посягань – осіб, які *претендують на зайняття посади*, зазначеної у п. 1, пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3, а також осіб, зазначених у п. 4 ч. 1 ст. 3 Закону; осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські

судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом) тощо.

Поділяємо міркування А. М. Козачини, для якої позиція законодавця щодо покладання на таких осіб обов'язку декларування виглядає не зовсім зрозумілою, адже виходить, що вони можуть подати будь-які відомості в декларації та водночас не нести жодної відповідальності. При цьому К. П. Задоя акцентує увагу ще й на тому, що у випадку із особою, яка лише претендує на зайняття відповідної посади, вона не може бути притягнута до відповідальності не лише за ст. 366-1 (сьогодні – ст. 366-2 та ст. 366-3), але й за ст. 358 КК України, позаяк на момент подачі декларації вона ще не являється повноважною особою органу державної влади або місцевого самоврядування [127, с. 232].

Аналізуючи ситуацію, яка склалась, насамперед зауважимо, що ми далекі від 100-відсоткової впевненості щодо доцільності визнання суб'єктами декларування не лише згаданих претендентів на зайняття відповідних посад та осіб, які надають публічні послуги, а й низки інших категорій осіб. Зокрема, недоцільність доповнення переліку декларантів за рахунок «олігархів» та, як наслідок, визнання їх суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, у своєму дисертаційному дослідженні намагалась обґрунтувати А. В. Агеєнко [1, с. 107–110]. Не є безспірним і законодавче рішення про покладення відповідного обов'язку на представників громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інших осіб, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Крім того, все та ж А. В. Агеєнко висуває гіпотезу і щодо недоцільності існування обов'язку подавати декларацію для осіб, які обіймають посади у керівних органах політичної партії, фінансували діяльність політичної партії, здійснювали політичну агітацію або проведення мітингів чи демонстрацій з політичними вимогами, проте не є особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [1, с. 144].

Але стосовно цього питання існує й інша, діаметрально протилежна позиція. Наприклад, Н. А. Никифорова виступає категорично проти вилучення з переліку декларантів не лише цих осіб, а й згаданих вище «олігархів» [190, с. 85–86].

Визнаючи наявність позначеної проблеми, водночас зауважимо, що в цій роботі ми не маємо наміру (та й можливості) детально аналізувати виправданість визнання суб'єктом декларування кожної з категорії осіб, про які йдеться у Законі. Натомість ми впевнені лише в тому, що законодавець має бути системним та послідовним, а тому нормативний обов'язок особи подати декларацію має кореспондувати з можливістю притягнення такого суб'єкта до відповідальності принаймні за декларування недостовірної інформації (про недоцільність криміналізації умисного неподання декларації див. розд. 1 цієї роботи). За тієї ж ситуації, яка щодо відповідних осіб склалась сьогодні, декларування, як це підкреслює А. М. Козачина, фактично втрачає свою значущість як заходу контролю [123, с. 121].

Зважаючи на наведені аргументи, ми повністю підтримуємо ідею все тієї ж А. М. Козачини щодо необхідності поширення дії ст. 366-2 та (хоча в перспективі без неї) ст. 366-3 КК України на всіх суб'єктів декларування шляхом редагування примітки до ст. 366-2 КК України та релевантного оновлення і примітки до ст. 172-6 КУпАП [123, с. 121].

Проаналізувавши релевантну нормативно-правову базу, К. П. Задоя дійшов висновку, що у випадку, якщо стороння особа за «дорученням» декларанта здійснила подання декларації, цей акт не може вважатися належним виконанням суб'єктом декларування покладеного на нього обов'язку, а отже – наявні підстави кваліфікувати його поведінку як умисне неподання декларації [127, с. 232–233].

Справді, описані К. П. Задоею дії порушують встановлений законодавством порядок декларування, а тому мають кваліфікуватися за ст. 366-3 КК України. Водночас, не маючи жодного наміру та приводів сперечатися з таким очевидним висновком, хотілося б поставити питання у дещо іншій площині: а чи притаманний таким діям, коли суб'єкт хоча й не сам, але все ж подав правдиву декларацію, той ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для визнання їх кримінально протиправними? На нашу думку, ні, а тому сьогодні на практиці вони цілком могли б розцінюватись як малозначні, а в законодавчій перспективі – виключені з числа кримінально караних (знову див. розд. 1 цього дисертаційного дослідження).

Досліджуючи відповідну проблематику, К. П. Задоя зробив і низку інших (крім

зазначеного вище) обґрунтованих і таких, що стосуються суб'єкта злочину, передбаченого ст. 366-1 (сьогодні – кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-2 (передусім) та ст. 366-3 КК України (дещо в меншій мірі)), висновків, які мають враховуватися при кваліфікації цих деліктів. Зокрема, йдеться про те, що:

– по-перше, сторонні особи (колеги по роботі, члени сім'ї) можуть підлягати відповідальності як пособники в поданні суб'єктом декларації недостовірних відомостей у декларації за умови усвідомлення ними факту внесення до зазначеної декларації недостовірних відомостей. Водночас з причин, які були наведені в попередньому абзаці, сторонні особи не можуть вважатися виконавцями чи співвиконавцями цього кримінального правопорушення;

– по-друге, за наявності достатніх для того підстав сторонні особи мають додатково відповідати за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 361 КК України;

– по-третє, оскільки подання декларацій здійснюється через офіційний веб-сайт НАЗК, то склад декларації недостовірної інформації необхідно відмежовувати від складів деяких кримінальних правопорушень у сфері використання ЕОМ (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Відповідальність за ст. 366-2 КК України настає у випадку подання недостовірних відомостей у декларації самим суб'єктом декларації. Якщо ж такі відомості були внесені до декларації після її подання іншими особами (так званими хакерами чи особами, що здійснюють адміністрування Єдиного державного реєстру декларацій), дії таких осіб мають (звичайно, за наявності інших підстав) кваліфікуватися за ст. 361 чи ст. 362 КК України. У випадках, коли ці особи діяли на прохання, за дорученням чи наказом суб'єкта декларації, останній підлягає відповідальності як підбурювач до одного із вказаних правопорушень [127, с. 233]. З цими висновками К. П. Задой повністю погоджується і Н. А. Никифорова [190, с. 84].

Свого часу (2017 р.) досліджуючи ст. 366-1 КК України, К. П. Рубан звернув увагу на той факт, що норма про кримінальну відповідальність за подання завідомо неправдивих даних в електронній декларації не містить жодних градацій (диференціації), які б визначали більш суворе покарання для народних депутатів,

високопосадовців і суддів. Тобто, констатував юрист, по факту, максимальна відповідальність за сотні тисяч прихованих статків та мільйони, а подекуди і мільярди гривень буде однакова, та ще й з можливістю через три роки повернутися на політичну арену України. «Поясненням такому становищу, – на думку криміналіста, – може бути направленість цієї норми на викриття дрібних чиновників, а не протидію великій корупції» [229, с. 156–157].

Згодом наявність аналогічної проблеми – відсутність диференціації кримінальної відповідальності залежно від статусу суб'єкта – вже у нових, які прийшли на зміну визнаній неконституційною ст. 366-1, статтях 366-2 та 366-3 КК України відмітили і Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин. Обґрунтовуючи нелогічність такого стану речей, науковці також передусім апелювали до того, що її наслідком стала уніфікація відповідальності за діяння з очевидно різним ступенем суспільної небезпеки. Зокрема, як приклад такої ситуації фахівці вказують на відсутність градації відповідальності при порушенні встановленого порядку декларування, з одного боку, військовими посадовими особами ЗСУ, а, з іншого, вищими посадовими особами держави. Крім цього, правознавці звернули увагу й на те, що в інших нормах згадана градація наявна (наприклад, ст. 368, ст. 369 КК України тощо), з урахуванням чого відсутність такої градації (залежно від статусу суб'єкта) у статтях 366-2 та 366-3 КК України виглядає ще більш дивною [169, с. 141].

Зважаючи на наведені обставини, Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин ініціювали посилення відповідальності за декларування недостовірної інформації для осіб: 1) діяльність яких пов'язана з високими корупційними ризиками, та для тих осіб, які займають високі державні посади, зокрема, 2) осіб, які займають відповідальне становище та 3) осіб, які займають особливо відповідальне становище. Пояснюючи свою вказівку на цих осіб, криміналісти зауважують, що саме для них ВРУ вже передбачила окремий порядок перевірки поданих ними декларацій. Адже відповідно до ч. 1 ст. 50 Закону обов'язковій повній перевірці підлягають декларації саме трьох згаданих правниками категорій суб'єктів, чіткий перелік яких, що важливо, у нормативному порядку закріплений у приписах чинного антикорупційного законодавства (ст. 50 Закону та Рішення НАЗК від 17 червня 2016 р. № 2 «Про

затвердження переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків») [169, с. 141–145].

Повністю підтримуючи пропозицію Д. М. Міськіва та І. Б. Газдайки-Василишин, в якості її додаткового аргументування також нагадаємо і те, що:

– по-перше, перелік службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, міститься не лише в нормах Закону (сьогодні це примітка вже не до ст. 50, а до ст. 51-3 останнього), а й безпосередньо у КК України (п. 2 та п. 3 примітки до ст. 368). Тому, у випадку підтримання розглядуваної ініціативи щодо диференціації кримінальної відповідальності залежно від статусу суб'єкта, законодавець міг би просто «поширити» дію цієї примітки і на ст. 366-2 та (звичайно, лише у випадку її збереження) ст. 366-3 КК України, доповнивши вказівкою на них вже існуючий у п. 2 та п. 3 ст. 368 перелік (статті 368, 368-5, 369 та 382).

Що ж до суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, то станом на сьогодні вичерпний список таких посад затверджений Наказом НАЗК від 6 листопада 2023 р. № 249/23 «Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків» [216];

– по-друге, особливий статус та особливий контроль/увага законодавця за фінансовим становищем саме трьох згаданих правниками суб'єктів впливає не лише із відміченого юристами факту того, що саме їхні декларації підлягають повній перевірці, а й того, що саме і лише вони – тобто службові особи, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єкти декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, – є суб'єктами, на яких поширюється такий додатковий захід фінансового контролю, як обов'язок повідомляти НАЗК про суттєві зміни у майновому стані (див. ст. 52 Закону).

Отже, зважаючи на всі викладені аргументи, ми приєднуємось до пропозиції диференціювати кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктами декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків (така ініціатива була повністю підтримана і А. М. Козачиною [123, с. 122–125]). Що ж до умисного неподання

декларації, то ще раз нагадаємо, що у першому розділі роботи нами вже була доведена доцільність виключення відповідного діяння з числа кримінально караних.

Процес встановлення ознак суб'єкта відповідних складів кримінальних правопорушень є аналогічним тому, який є характерним і для інших «службових» кримінальних правопорушень. Зокрема, як на цьому акцентує увагу В. В. Андрієшин, під час цього підлягають витребуванню копії документів щодо призначення/переведення/ звільнення особи з посади (обрання на виборну посаду), посадова інструкція, в якій закріплені функціональні ознаки особи, табель робочого часу, довідка щодо виплати заробітної плати та інші документи, які характеризують особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування тощо [7, с. 135].

Завершуючи написання цього підрозділу дисертаційного дослідження, декілька слів хотіли б сказати вже не про «суб'єкта», а про «особу», яка вчиняє розглядувані кримінальні правопорушення.

Так, за інформацією дослідників, серед притягнутих до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) упродовж 2021–2023 рр. більшість становили народні депутати України – 3 (37,5 %). Решту 5 осіб (62,5 %) представляли депутати місцевої, міської, сільської, селищної, районної та обласної рад. Що ж до осіб, притягнутих за той самий часовий проміжок до кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України, то більшість із них (65,5 %) були депутатами сільських рад, 11 % – працівники виправних колоній, 9,2 % – поліцейські, 3,3 % – депутати районних рад, 2,5 % – майстри лісу, 1,7 % – присяжні, 6,8 % – інші категорії [190, с. 277–281]³⁶.

³⁶ Про інші особливості кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє відповідні кримінальні правопорушення (вік, освіта, стать, сімейний стан, попередня судимість тощо), можна дізнатись, ознайомившись із релевантним монографічним дослідженням Н. А. Никифоренко, зокрема, наведеної наприкінці нього аналітичної довідки за результатами вивчення вироків по справах розглядуваної категорії [190, с. 274–283].

3.2. Суб'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це психічна діяльність особи, безпосередньо пов'язана із вчиненням кримінального правопорушення. Вона складається з вини (обов'язкова ознака), мотиву та цілі (мети) (факультативні ознаки). Емоційний стан та завідомість хоча і характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, але не є її самостійними ознаками. Суб'єктивна сторона має важливе значення для обґрунтування кримінальної відповідальності, правильної кваліфікації кримінальних правопорушень, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення, звільнення від відбування, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким тощо [130, с. 364].

Відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Як резонно відмічає А. О. Данилевський, таке визначення справедливе для кримінальних правопорушень із так званим «матеріальним» складом, у яких обов'язковим елементом є наявність суспільно небезпечних наслідків. Натомість для кримінальних правопорушень із «формальним» складом встановлення наявності наслідків не є обов'язковим, адже такі кримінальні правопорушення є закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння [130, с. 364–365]. Тому і встановлювати психічне ставлення до наслідків у таких випадках не потрібно. «Для кримінальних правопорушень з формальним складом, – звертає увагу Є. В. Фесенко, – вина формулюється як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності» [254, с. 136].

Як зазначає О. О. Авдєєв, вина може бути охарактеризована такими чотирьома категоріями, як:

1) *зміст вини* – це зміст умислу або необережності в конкретному кримінальному правопорушенні, які визначаються конструкцією його складу. Сам же зміст вини обумовлюється сукупністю свідомості (інтелектуальний момент), волі (вольовий момент) та їх співвідношенням;

2) *сутність вини* визначає її соціальну природу, оскільки вина проявляється в кримінально протиправному діянні. Соціальна сутність вини виражається в негативному або зневажливому ставленні особи до суспільних відносин, соціальних цінностей і благ, які охороняються законом про кримінальну відповідальність;

3) *ступінь вини* – це її оціночна, кількісна категорія. Вона багато в чому визначає тяжкість вчиненого діяння і небезпечність особи винного. Ця категорія має практичне значення, адже реалізація кримінальної відповідальності та призначення конкретного покарання багато в чому залежать від того, з прямим чи непрямим умислом вчинено кримінальне правопорушення, яким був вид умислу – заздалегідь обдуманим чи таким, що виник раптово, який вид необережності допустила особа, і в чому це проявилось;

4) нарешті *форма вини* визначається співвідношенням психічних елементів, які складають зміст вини, та їх повнотою. Це своєрідне і встановлене законодавцем певне сполучення інтелектуальних і вольових ознак, які свідчать про ставлення винної особи до вчинюваного нею діяння (дії чи бездіяльності) та його наслідків [136, с. 142–143]. І як вже відмічалось вище, чинний кримінальний закон визначає дві форми вини: умисел та необережність.

Як у ст. 366-2, так і в ст. 366-3 КК України законодавець чітко вказав на те, що передбачені ними кримінальні правопорушення можуть бути вчинені лише **умисно**.

Водночас варто пам'ятати, що, виділивши умисну (поруч із необережною) форму вини, законодавець на цьому не зупинився і виокремив ще й два відмінні різновиди умислу:

– *прямий*, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і **бажала** їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України);

– та *непрямий*, для якого є характерним те, що особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча **не бажала, але свідомо припускала** їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України).

І маємо зазначити, що вітчизняні криміналісти по-різному підходять до

вирішення питання про вид умислу, який є характерним для розглядуваних у цій роботі деліктів.

Так, коментуючи раніше чинну ст. 366-1 КК України, М. І. Мельник висував гіпотезу, що злочин у його першій формі (подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації) може бути вчинено лише з прямим умислом (що підкреслюється словом «завідомо»), тоді як у другій (умисне неподання декларації) – з прямим чи непрямим умислом [188, с. 1151].

Із тим, що умисне неподання декларації може бути скоєне і з непрямим умислом, погоджуються і Д. М. Міськів та І. Б. Газдайка-Василишин. Водночас, на відміну від М. І. Мельника, названі науковці допускають можливість вчинення з непрямим умислом і передбаченого чинною ст. 366-2 КК України декларування недостовірної інформації. Обґрунтовуючи свою позицію, фахівці наводять цілком можливий, на їхню думку, гіпотетичний випадок, коли у декларанта настільки багато об'єктів декларування, що деякі з них він не задекларував, хоча при цьому усвідомлював, що міг задекларувати не все. «Звісно, вказане, – визнають самі фахівці, – певним чином суперечить традиціям теорії кримінального права, адже, за загальним правилом, “завідомість” вказує саме на прямий умисел. Та вбачається, – все рівно переконані юристи, – що у наведеному прикладі особа вчиняє таке діяння саме з непрямим умислом» [166, с. 143; 168, с. 68–81; 169, с. 149–150].

Разом із тим варто зауважити, що на противагу згаданим правознавцям, абсолютна більшість інших дослідників відповідної проблематики наполягають на тому, що обидва розглядувані в цій роботі кримінальні правопорушення можуть бути вчинені виключно з прямим умислом [1, с. 123–127; 54, с. 104–120; 59, с. 193; 115; 123, с. 143; 127, с. 230; 159, с. 125–126; 190, с. 87–88; 215; 232, с. 56].

Так, А. В. Агеєнко слушно підкреслює те, що вказівка на завідомість у ст. 366-2 КК України, попри застереження Д. М. Міськіва та І. Б. Газдайки-Василишин, все ж свідчить про наявність виключно прямого умислу щодо подачі недостовірної інформації. Адже завідомість означає обізнаність особи про обставини, які мають значення для кваліфікації, та характеризує ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння; вона має місце в тому випадку, коли винна особа усвідомлювала,

що вносить до декларації недостовірні відомості щодо вартості об'єктів декларування, сум доходів чи зобов'язань або не вносить інформацію про наявність останніх. «Саме ознака завідомості, – висновує дослідниця, – характерна лише для прямого умислу» [1, с. 123].

До речі, розглядаючи справи за ст. 366-2 КК України, зміст вживаного в ній поняття «завідомості» нерідко розкривають і судді ВАКС. Так, в одному з винесених останнім вироків представники Феміди зауважили, що «завідомість» означає, що певне діяння вчиняється з **прямим умислом**, тобто особа:

1) достовірно знала про доходи, майно, інші активи, а також видатки, які підлягають декларуванню;

2) знала про наявність у неї чи членів її сім'ї таких доходів, майна, інших активів чи видатків;

3) бажала не вказувати у декларації відомості щодо таких доходів, майна, інших активів чи видатків або вказати їх неправдиву вартість, кількість тощо [32].

При цьому А. В. Агеєнко не залишила поза увагою і змодельований Д. М. Міськівим та І. Б. Газдайкою-Василишин приклад вірогідного (на думку науковців) вчинення декларування недостовірної інформації з непрямым умислом. Парируючи наведені вище доводи названих фахівців, криміналістка обґрунтована підкреслила, що:

– по-перше, визнання вірогідності скоєння декларування недостовірної інформації з непрямым умислом прямо суперечить усталеній у кримінальному праві точці зору про можливість вчинення кримінальних правопорушень з формальним складом лише з прямим видом умислу. До слова, зважаючи на сказане, а також на наявність у ст. 366-2 КК України ще й згадування про «умисність» відповідних дій, підтримуємо А. А. Вознюка, який переконаний у тому, що додаткова вказівка у цій нормі ще й на «завідомість», яка вдруге підкреслює умисний характер делікту, є зайвою [54, с. 112];

– по-друге, зазначений приклад, коли декларант справді «забув» про один із своїх численних об'єктів декларування, все таки – і ми повністю розділяємо це переконання авторки – свідчить про *недбале* (виділено нами – В. Я.) відношення

особи до свого обов'язку подати достовірні відомості в декларації, а не про наявність непрямого умислу [1, с. 126–127].

На те, що декларування недостовірної інформації може бути вчинене лише з прямим умислом, у низці своїх рішень прямо вказував і спеціалізований суд, який покликаний здійснювати правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень – ВАКС.

*Так, в одній зі справ судді останнього зауважили, що у ст. 366-2 КК України йдеться саме про прямий умисел, адже суб'єкт декларування чітко усвідомлює, що повинен внести достовірні відомості до декларації, однак свідомо цього не робить. Тобто, розтлумачують свою думку представники Феміди, з суб'єктивної сторони вказане кримінальне правопорушення характеризується **лише прямим умислом** [31].*

Аналогічний правовий висновок судді ВАКС зробили і при розгляді справ № 991/503/23, № 991/6699/22, № 991/1126/23 та деяких інших, послідовно зазначаючи, що суб'єктивна сторона аналізованого кримінального правопорушення виражається у прямому умислі суб'єкта декларування на внесення завідомо недостовірних відомостей до декларації [28; 32; 33].

Вважаємо, що так само лише з прямим умислом може бути вчинено і передбачене ст. 366-3 КК України умисне неподання декларації. Обґрунтовуючи таку позицію, передусім доцільно знову пригадати вже відмічену вище усталену у вітчизняному кримінальному праві думку про те, що кримінальні правопорушення з формальним складом, до числа яких належить і аналізоване посягання, можуть бути скоєні лише з прямим умислом. Але, крім цього теоретичного аргументу, варто підтримати і А. Л. Замахіна, який слушно відмічає, що складно навіть гіпотетично уявити (змодельовати) ситуацію вчинення розглядуваного кримінального правопорушення з непрямым умислом, коли особа усвідомлює суспільну небезпечність неподання декларації, водночас, не бажаючи при цьому порушити обов'язок її подання, свідомо не виконує цей обов'язок [115, с. 36–40].

Отже, керуючись всіма наведеними вище аргументами, ми доходимо висновку, що з суб'єктивної сторони обидва аналізовані посягання характеризуються виключно

прямим умислом – можливість їхнього скоєння з непрямим умислом ми не допускаємо. Як зазначає К. П. Задоя, суб'єкт декларування усвідомлює невідповідність зазначених ним у декларації відомостей реальному стану речей або ж той факт, що він не виконує обов'язки щодо подання декларації до НАЗК. Таке усвідомлення стосується як фактичної сторони вчинюваного діяння, так і його соціального значення [127, с. 230].

Аналізуючи практичну складову доведення суб'єктивної сторони складів досліджуваних кримінальних правопорушень, В. В. Андрієшин акцентує увагу на трьох аспектах.

По-перше, доказування умислу щодо неподання особою декларації відбувається шляхом витребування та отримання копій відповідних документів щодо письмового ознайомлення особи з антикорупційною програмою органу працевлаштування та вимогами антикорупційного законодавства, зокрема, з положеннями Закону, а також із переліком посад, на які поширюється обов'язок заповнення електронних декларацій, тощо.

По-друге, підлягає встановленню факт реєстрації особи як користувача в реєстрі за присвоєним ідентифікаційним кодом та, відповідно, – послідовність дій цього користувача у реєстрі. А у разі надання відповіді НАЗК щодо відсутності вказаних даних у реєстрі, неможливо вести мову навіть про спроби особи подати декларацію, що вказує на наявність умислу до неподання декларації.

По-третє, під час розслідування кримінального провадження необхідно встановити факт наявності в суб'єкта необхідних умов і технічної можливості для подання декларації, зокрема і факт перебування суб'єкта на території України в період декларування, для чого необхідно долучити до кримінального провадження інформаційну довідку з відомчого реєстру Державної прикордонної служби України [7, с. 134–135].

Однак, попри наявність цих загалом доволі резонних рекомендацій, чи не всі вітчизняні дослідники відповідної тематики все рівно визнають, що у кримінальних провадженнях, зокрема, щодо декларування недостовірної інформації, досить часто проблематичною є кваліфікація діяння, а, особливо, процедура доказування саме

згаданого вище прямого умислу – форми вини, яка є єдиноможливою для цього кримінального правопорушення. Іншими словами, перед правозастосувачем постає завдання довести саме факт того, що декларант на момент подачі декларації усвідомлював, що відомості справді неправдиві і що це не описка чи помилка у підрахунку [169, с. 155–156]. «Саме тому, – констатує А. В. Агеєнко, – суди досить часто виправдовують осіб, які подали недостовірні відомості в декларації, у зв'язку з відсутністю в їх діях вини, а, отже, і суб'єктивної сторони та складу кримінального правопорушення» [1, с. 131].

Зважаючи на сказане, ми повністю поділяємо висновок К. П. Задої про те, що при оцінці «завідомості» подання особою неправдивих відомостей у декларації до уваги має браться як попередня, так і наступна поведінка декларанта. У якості прикладу вчений зазначає, що якщо особа у попередніх щорічних деклараціях відображала певні об'єкти, а в черговій декларації не зробила цього і водночас не внесла до декларації неправдиві відомості про припинення права власності на такий об'єкт чи права користування ним, подібне поєднання фактичних обставин свідчить на користь того, що особа несвідомо внесла до декларації неправдиві відомості [127, с. 230].

Подібною до цієї логікою керувався і Придніпровський районний суд м. Черкаси, який визнав Особу-1 невинуватою у вчиненні декларування недостовірної інформації у зв'язку з недоведеністю наявності в її діях складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України. Своє рішення представники Феміди мотивували тим, що хоча підсудна і не вказала у декларації квартиру як об'єкт нерухомості, яким користується, однак цю ж квартиру вона в декларації позначила як місце проживання. Це, на думку суду (таке рішення беззастережно підтримала і А. В. Агеєнко), свідчило про те, що Особа-1 не мала наміру її приховати, а через неуважність чи несумлінне ставлення до свого обов'язку щодо заповнення декларації не вказала, що ця квартира перебуває у її користуванні [1, с. 132; 44].

В одній зі справ відсутність умислу засудженого на невнесення завідомо недостовірних відомостей про орендовану квартиру у декларацію за 2020 р. констатував і ВАКС. Зокрема, обґрунтовуючи винесення виправдувального вироку,

судді покликалися одразу на декілька обставин, а саме на те, що:

– по-перше, з досліджених судом декларації за 2019 р., повідомлення в особистому кабінеті декларанта за 5 квітня 2021 р., відповіді від 13 квітня 2021 р., виправленої декларації за 2020 р., вбачається, що декларант – Особа-2 – декларував орендовану квартиру за відповідною адресою в щорічній декларації за 2019 р.;

– по-друге, Особа-2 самостійно виявив неповноту відомостей у декларації за 2020 р.;

– по-третє, Особа-2 також вживав заходи для усунення недоліків шляхом повідомлення НАЗК про це через особистий кабінет та шляхом заповнення виправленої декларації за 2020 р.

На думку суду, у сукупності дії Особи-2 свідчать про те, що він **нестаранно та несумлінно** (тут і далі виділено нами – В. Я.) поставився до обов'язку внести достовірні відомості про об'єкти декларування, чим порушив визначений порядок декларування **без прямого умислу**. Проте, висновували судді, лише наявність умислу обвинуваченого є обов'язковим елементом для кваліфікації його діяння за ч. 1 ст. 366-2 КК України; відсутність же такого умислу виключає наявність суб'єктивної сторони та складу кримінального правопорушення, що зобов'язує суд відповідно до ч. 7 ст. 284 КПК України ухвалити виправдувальний вирок [28].

Згадавши про обставини, які можуть свідчити про відсутність умислу на декларування недостовірної інформації, той-таки К. П. Задоя паралельно навів і приклад, коли суб'єкт подання декларації не вносить до останньої певні об'єкти, відносно яких він реально має право власності та користування, та при цьому вносить до декларації неправдиві відомості про припинення вказаних прав. На думку криміналіста, це свідчить про те, що він, на противагу попередньому випадку, усвідомлював характер вчиненого ним діяння, а отже – діяв з умислом, характерним для відповідного злочину [127, с. 230].

На деякі обставини, які доводять наявність умислу на декларування недостовірної інформації, у своїх рішеннях перманентно вказує і ВАКС.

Так, розглядаючи справу № 991/503/23 відносно Особи-1, судді ВАКС зазначили, що здійснення підсудним щомісячної оплати протягом 2020 р. оренди машиномісця

№ 1, а з 1 липня 2020 р. додатково за машиномісце № 108, зафіксовані маршрути та час руху автомобілів, якими користуються члени сім'ї Особи-1, в зоні дії камер відеоспостереження максимально наближених до місця розташування квартири, у сукупності з підтвердженим фактом користування вказаною квартирою, свідчить про користування Особою-1 згаданими машиномісцями. Встановлені обставини, констатується у вирозці, свідчать про **умисне** внесення Особою-1 недостовірних відомостей до декларації щодо квартири, ринковою вартістю 4 629 163 грн, та машиномісця, балансовою вартістю 215 394,54 грн, що перебували у його користуванні та членів його сім'ї, а також іншого машиномісця балансовою вартістю 212 958,83 грн [33].

В іншому випадку ВАКС розглядав справу відносно Особи-2, якому інкримінувалося те, що, заповнюючи декларацію за 2020 р., він не зазначив відомості про ТОВ «Міт Магнат» у 8, 9, 11 розділі декларації. Цим він приховав свою належність до цього товариства. Зокрема, обвинувачений не відобразив, що він є бенефіціарним власником ТОВ «Міт Магнат», одержував заробітну плату на цьому товаристві, про наявні зобов'язання фінансового характеру щодо поповнення статутного капіталу товариства, а також те, що він мав видатки, пов'язані із діяльністю товариства.

На думку суду, мету Особи-2 приховати свій фінансовий стан передусім підтверджує незазначення відомостей про боргові зобов'язання перед ПАТ «Приватбанк» за договором лізингу та іншою особою договором позики. Крім того, продовжив мотивувати своє рішення суд, на особистий мотив та мету Особи-2 приховати від контролюючих органів перевищення видатків над доходами, вказує те, що обвинувачений у декларації за 2019 р. зазначив наявність грошових заощаджень 250 000 грн, 30 000 доларів США, дохід у вигляді заробітної плати 52 235 грн. У декларації за 2020 р. він не відобразив набуття корпоративного права ТОВ «Міт Магнат» зі статутним капіталом 176 906 грн та витрат на формування статутного капіталу у сумі 690 000 грн, водночас повідомлено про наявність грошових заощаджень 250 000 грн, 20 000 доларів США. Тобто, не враховуючи зазначену заробітну плату у сумі 52 235 грн, Особа-2 задекларував зменшення своїх

доходів на 10 000 доларів США, що не відповідає витратам на формування статутного капіталу ТОВ «Міт Магнат». «Отже, – на підставі вищевказаного висновується у вироці, – Особа-2 не тільки усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння – декларування недостовірної інформації, а й бажав внести до декларації недостовірні відомості» [29].

Але чи не найбільш чітко та структуровано умисел засудженого на декларування недостовірної інформації ВАКС довів у справі № 991/1126/23 відносно Особи-3, який, будучи народним депутатом України, подав виправлену щорічну декларацію за 2020 р., до якої умисно вніс завідомо недостовірні відомості.

Так, розглядаючи відповідну справу, суб'єкти здійснення правосуддя зауважили, що факт вчинення Особою-3 інкримінованого йому кримінального проступку саме з прямим умислом доводиться:

– роздруківками послідовності дій користувача (Особи-3) «Єдиного державного реєстру декларацій», з яких вбачається, що під час створення Особою-3 чернетки виправленої щорічної декларації за 2020 р. система електронного декларування автоматично відобразила обвинуваченому методичні настанови щодо заповнення документа, що свідчить про ознайомлення Особи-3 з такими настановами;

– банківськими виписками про рух коштів на гривневому та валютному рахунках Особи-3 в АТ «Укргазбанк». Зокрема, судді підкреслили те, що із кількості транзакцій, проведених по рахунках за 2020 р., вбачається, що Особа-3 систематично користувався цими рахунками та йому було відомо про наявність на них коштів станом на 31 грудня 2020 р., тому обвинувачений усвідомлював необхідність декларування таких коштів;

– тим, що Особа-3 був ознайомлений із порядком набуття у власність нерухомого майна за правом Королівства Іспанія, адже 16 вересня 2013 р. він уклав як покупець договір купівлі-продажу такого майна, а вже 14 листопада 2013 р. за ним та його дружиною зареєстровано право власності в реєстрі власності [32].

У справі щодо іншого народного депутата України (Особи-4) судді ВАКС вже покликалися на те, що «наявність вищої освіти, достеменно усвідомленість Особи-

4 про норми положень Закону в частині декларування, наявність можливості звернутися до публічних роз'яснень НАЗК та отримати персональні відповіді, не дають колегії суддів підстав вважати, що остання не могла не знати про те, що відповідний об'єкт нерухомості перебував її користуванні на праві оренди протягом більше 183 днів у 2020 р. та станом на 31 грудня 2020 р., а відтак підлягав декларуванню» [31].

Визнаючи обґрунтованість позиції суду першої інстанції в одній із інших справ (щодо Особи-5), судді ВАКС зауважили, що умисел Особи-5 на внесення до щорічної декларації недостовірних відомостей з метою приховання дійсної інформації щодо отриманих доходів підтверджується тим, що:

– він має певну кількість об'єктів декларування, частину з яких задекларував, а деякі залишилися не задекларованими;

– він був письмово ознайомлений із вимогами антикорупційного законодавства;

– відомості, вказані у декларації, відрізняються від достовірних на суму, що перевищує 500 ПМ, та, і на цьому акцентується увага у вироці, свідчать про те, що особа не могла не усвідомлювати внесення неправдивих відомостей та що це не є опискою чи помилкою у підрахунку.

Цікавим є і те, що у цитованому вироці ВАКС підкреслюється, що сплата податків із отриманого доходу не звільняє від відповідальності за недекларування майна, від оренди якого отримано цей дохід; недостатність практичних навичок роботи на комп'ютері не виправдовує внесення до декларації недостовірних відомостей, зокрема, вибіркоче зазначення об'єктів декларування [34].

Як ми пам'ятаємо, притягненню до кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України передуює (чи ж принаймні має передувати) отримання декларантом повідомлення НАЗК про попередньо вчинений ним факт неподання декларації та обов'язок її подання протягом 10-ти днів з дня отримання відповідного повідомлення. Зважаючи на це, може скластися первинне враження, що в цьому разі у правозастосовчих органів не має виникати жодних проблем, пов'язаних із доведенням прямого умислу на скоєння умисного неподання декларації. Однак насправді це не так.

Зокрема, чи не найбільш зловоденним у відповідній царині традиційно вважається питання про наявність прямого умислу на вчинення розглядуваного делікту в особи, яка подає декларацію не в установленій законом електронній, а в паперовій формі, покликаючись при цьому на свої релігійні, політичні, ідеологічні переконання тощо, небажання публічно висвітлювати свої статки (право на приватність) та інші особисті мотиви.

Проаналізувавши відповідну проблематику, зокрема, вивчивши при цьому і релевантну практику ЄСПЛ, З. А. Загиней-Заболотенко та І. І. Присяжнюк спочатку відмітили, що в такій практиці збір, зберігання та розкриття інформації особистого характеру державою завжди послідовно визнається втручанням у здійснення особою права на недоторканність приватного життя (*рішення ЄСПЛ у справі Leander v. Sweden*). Водночас згодом фахівці уточнюють, що таке втручання визнається порушенням ст. 8 ЄКПЛ лише у тих випадках, коли воно не здійснюється «за законом», на користь однієї чи кількох законних цілей, зазначених у п. 2 цієї статті, і до того ж не є необхідним у демократичному суспільстві для забезпечення цих цілей [276]. При цьому науковці підкреслюють, що при тлумаченні поняття «необхідності» ЄСПЛ виходить із того, що втручання відбиває існуючу потребу, і, зокрема, пропорційно поставленої законної мети. ЄСПЛ визнає, що національній владі надано сферу розсуду, межі якої залежать не лише від поставленої мети, а й від характеру досконалого втручання [112, с. 506].

А вже далі, розглянувши ці положення через призму українського національного законодавства, вчені роблять свій умовивід відносно того, що передбачена Законом вимога щодо подання відповідними суб'єктами щорічної декларації про майновий стан та доходи шляхом заповнення відповідної форми на офіційному веб-сайті НАЗК якраз таки і становить собою згадане у цитованих рішеннях ЄСПЛ легітимне втручання держави у приватне життя особи; таке втручання, безумовно, є пропорційним цілям, які мають бути досягнуті у зв'язку з покладенням на особу такого обов'язку, та є необхідними у демократичному суспільстві. Зважаючи на це, криміналісти роблять обґрунтований висновок, що електронне декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави

та місцевого самоврядування, не суперечить праву на приватність; причому це стосується й випадків, коли відповідно до вимог законодавства оприлюдненню підлягають відповідні відомості щодо членів сім'ї цих осіб [112, с. 506–507].

Аналогічну думку висловлює і К. П. Задоя. Доводячи свою позицію, криміналіст покликається на ухвалу ЄСПЛ в справі «*Wyrych v. Poland*» (2005), у якій суд констатував відсутність порушення права заявника на повагу до приватного життя через покладення на нього як на члена органу місцевого самоврядування обов'язку подавати декларацію про майнове становище в електронній формі. При цьому вчений підкреслює, що, мотивуючи своє рішення, суд апелював саме до того, що вказаний варіант державного втручання переслідує суспільно значиму мету, ступінь втручання у приватне життя заявника відповідає зазначеній меті, а перебування заявника на відповідній посаді є наслідком його власного волевиявлення [278]. Юрист переконаний, що ці правові аргументи є релевантними і в контексті можливих пояснень осіб, обвинувачених у вчиненні злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України (те саме стосується і нині чинної ст. 366-3 КК України – *В. Я.*), про неприйнятність для них особисто з тих чи інших міркувань системи електронного декларування. «Спрощено кажучи, – резюмує правник, – передбачене антикорупційним законодавством декларування стосується обмежених категорій осіб, яка обіймають відповідні посади чи здійснюють певну діяльність на підставі власного волевиявлення. Відповідно, приймаючи для себе рішення про зайняття відповідної посади чи здійснення відповідної діяльності, особа імпліцитно погоджується і з тим, що наслідком такого вибору буде покладення на неї обов'язку подавати відповідну декларацію» [127, с. 231]. Погляди К. П. Задоя повністю розділяє і А. Л. Замахін [115, с. 39–40].

А вже в 2023 р. К. П. Задоя разом із двома іншими знаними вітчизняними дослідниками відповідної проблематики – О. О. Дудоровим та Є. О. Письменським – розвинув свою позицію. Зокрема, у спільній праці названих авторів підкреслюється, що якщо суб'єкт декларування вважає, що визначені законом умови декларування порушують його особисті, культурні, релігійні чи інші переконання, то він вправі відмовитися від виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таке ж

саме рішення може бути ухвалено у зв'язку з невідповідністю будь-яких інших врегульованих законом умов (додаткових обтяжень) службової і прирівняної до неї діяльності розміру отримуваних доходів, ступеню зайнятості тощо [93, с. 47].

Водночас зауважимо, що, попри продемонстровану однаковість науковців, представники суддівської гілки влади тривалий час не могли досягти консенсусу відносно аналізованого питання. При цьому характерним і певною мірою навіть знаковим є те, що діаметрально протилежні підходи щодо цього зустрічалися не лише в рішеннях місцевих та апеляційних судів, а й у правових позиціях ВАКС, АП ВАКС та ВС, які не рідко прямо суперечили одне одному.

Наприклад, свого часу ВАКС розглядав справу № 760/4297/18 відносно судді у відставці Особи-1, яка відсутність у її діях ознак складу злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України, пояснювала тим, що фактично її обвинувачують у відмові від отримання електронного цифрового підпису. Натомість, як на цьому наполягала Особа-1, від подачі декларації вона ніколи не відмовлялась, а заперечувала лише спосіб її подачі в електронному варіанті, оскільки без електронного цифрового підпису є неможливою реєстрація в електронному кабінеті на веб-сайті НАЗК, заповнення декларації, її надіслання та оприлюднення. Відмову ж від отримання електронного цифрового підпису Особа-1 пояснювала неконкретними та непрозорими нормами Закону України «Про захист персональних даних».

Однак, проаналізувавши аргументи Особи-1, судді ВАКС зазначили, що:

– по-перше, хоча з дій Особи-1, починаючи з грудня 2013 р., дійсно вбачається послідовна громадянська позиція щодо небажання отримувати електронний цифровий підпис, колегія суддів вважає, що її незгода з окремими положеннями закону **не є поважною причиною виняткового характеру** для неподання нею декларацій та не усуває суспільно небезпечного характеру цього діяння;

– по-друге, покликаючись на розглянуту ЄСПЛ та вже згадану нами вище справу «Випич проти Польщі» (*Wuruch v. Poland*), колегія суддів констатувала, що ступінь втручання держави в особисте життя суб'єктів декларування в межах досліджуваних правовідносин є допустимим у демократичному суспільстві для досягнення легітимної мети щодо запобігання корупції в Україні та таким, що

відповідає нагальній соціальній потребі, а порядок декларування є невід'ємною частиною системи антикорупційних заходів.

Також судді зауважили, що без виконання суб'єктом декларування сукупності наведених дій НАЗК позбавляється можливості автоматично надати декларації ідентифікатор документа, накласти на нього електронну печатку Реєстру, автоматично оприлюднити декларацію у публічній частині Реєстру та зберігати її на веб-сайті Реєстру для відкритого цілодобового доступу. Зважаючи на це, було зроблено загальний висновок, що Особа-1, будучи обізнаною щодо вимог антикорупційного законодавства України, усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї бездіяльності, передбачала його суспільно небезпечні наслідки та бажала їх настання, тобто діяла з **прямим умислом** [26].

Та як зазначалося вище, така позиція була прийнята далеко не всіма представниками Феміди.

Так, розглянувши касаційну скаргу прокурора на виправдовувальне рішення Апеляційного суду Черкаської області від 28 січня 2019 р. відносно Особи-2, колегія суддів Другої судової палати ККС ВС дійшла прямо протилежного висновку. Зокрема, у постанові ВС як суду касаційної інстанції зазначалося, що, пересвідчившись у тому, що Особа-2 є віруючою людиною прихожанкою Храму Різдва Пресвятої Богородиці, яка відповідно до інформації, отриманої з банку, через свої релігійні переконання протягом тривалого часу користується поточним розрахунковим рахунком, оскільки як віруюча людина відмовилася від обробки персональних даних, у строк, визначений Законом, як суб'єкт декларування відповідно до положень ст. 45 зазначеного Закону надіслала до НАЗК декларацію за 2016 рік на паперових носіях, апеляційний суд дійшов правильного висновку **про відсутність в Особи-2 прямого умислу на неподання декларації за 2016 р.** [213]³⁷.

³⁷ О. О. Дудоров, К. П. Задою та Є. О. Письменський виправдано назвали цю позицію ККС ВС необґрунтованою і такою, що не відповідає ст. 8 ЄКПЛ та практиці її тлумачення ЄСПЛ. Як відмічають вчені, далеко не завжди можна однозначно стверджувати, що певна дія не підлягає кримінальному переслідуванню, оскільки вона становить собою реалізацію певного права, адже права людини здебільшого не є абсолютними і в тих чи інших ситуаціях можуть бути обмежені навіть в умовах демократичного суспільства, що прямо передбачено відповідними статтями ЄКПЛ. Ст. 8 ЄКПЛ гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, до житла людини та її кореспонденції. Вказане право має відносний характер, оскільки ст. 8(2) ЄКПЛ допускає можливість обмеження державою цього права (втручання держави у здійснення права), якщо воно: а) здійснюється на підставі закону; б) є необхідним у демократичному

*Покликаючись на цитоване рішення ВС, подібний умовивід зробила і АП ВАКС при розгляді апеляційної скарги на виправдовувальний вирок ВАКС (як суду першої інстанції) у справі № 991/5479/22 відносно Особи-3 [27]. Мотивуючи своє рішення, колегія суддів зауважила, що Особа-3 є віруючою людиною, яка відповідно до матеріалів кримінального провадження через свої релігійні переконання протягом тривалого часу як віруюча людина відмовлялася від обробки персональних даних, у визначений законом строк надіслала до НАЗК декларацію за 2020 р. на паперових носіях, а тому в її діянні **відсутній прями́й умисел** на неподання декларації за 2020 р. «Примусове виконання Особою-3 обов'язку подачі в електронному виді декларації з беззаперечним дотриманням нею положень ст. 45 Закону, за відсутності врегульованого питання на законодавчому рівні щодо альтернативи права вибору подачі такої декларації як віруючої людини, не відповідає, – на думку тих представників суддівської гілки влади, які ухвалювали це рішення, – легітимній меті та буде порушенням її прав і свобод, закріплених у Конституції України та в ст. 9 Конвенції» [253].*

З обґрунтованою критикою на адресу цього рішення АП ВАКС виступили все ті ж вже неодноразово згадані вище О. О. Дудоров, К. П. Задоя та Є. О. Письменський. Зокрема, покликаючись на низку рішень ЄСПЛ, вчені небезпідставно відмітили, що у своїй практиці ЄСПЛ послідовно наголошує на тому, що загальне законодавство, яке застосовується без «прив'язки» до переконань конкретного заявника, не може розглядатись як втручання в право, гарантоване ст. 9 ЄКПЛ: «Законодавство загального характеру, яке застосовується нейтрально, без будь-якої ув'язки з особистими переконаннями того чи іншого заявника, в принципі не може розцінюватись як втручання держави в особисті переконання заявника. У рішенні за скаргою одного квакера, який відмовлявся сплачувати частину податків, що призначалася на військові витрати, Європейська комісія з прав людини постановила, що «стаття 9 Конвенції не наділяє заявника правом відмови від

суспільстві; в) переслідує одну з легітимних цілей, перерахованих в ст. 8(2) ЄКПЛ – йдеться про інтереси національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, запобігання заворушенням чи злочинам, захист здоров'я чи моралі або захист прав і свобод інших осіб [85; 93, с. 47].

дотримання законодавства..., яке нейтральне і загально застосовується в публічній сфері, без посягання на свободи, гарантовані цією статтею» (С. v. the United Kingdom, no. 10358/83, Commission decision of 15 December 1983, D. R. 37, p. 142)» (Skugar and Others v. Russia (dec.), no. 40010/04, 3 December 2009). ЄСПЛ прямо вказував у своїх рішеннях і на те, що наповнення офіційних баз даних, до яких, поза всяким сумнівом, належить і Реєстр, не може залежати від особистих, зокрема релігійних, переконань окремої особи: «Зміст офіційних документів і баз даних не може визначатися побажаннями окремих осіб, які зазначаються в них. Очевидно, що записи в базах даних повинні будуватися за єдиною моделлю як з технічних причин, так і на підставі міркувань правового порядку. Якщо кожна людина могла б видаляти або додавати за своєю примхою інформацію, яку вона вважала бажаною або неналежною, то одноманітність, яка вимагається в адміністративних питаннях, і її основоположні принципи будуть порушені...» (Skugar and Others v. Russia (dec.), no. 40010/04, 3 December 2009). «Отже, – резюмують фахівці, – немає підстав вважати, що засудження обвинуваченої за ст. 366-3 КК у справі № 991/5479/22 становило втручання держави в її право на свободу думки, совісті та релігії (обмеження цього права)» [93, с. 51–52].

Однак прокурор оскаржив цю ухвалу до ККС ВС, Перша судова палата якого... покликаючись на порушення ст. 8 ЄКПЛ, знову прийняла діаметрально протилежне рішення, відступивши від згаданої раніше правової позиції ККС ВС від 28 січня 2020 р. у справі № 705/2583/17 (провадження № 51-2136км19) [214].

Звісно, така неприпустима ситуація, коли навіть найвищі (зокрема, і спеціалізовані) судові органи держави надають диференційовану правову оцінку ідентичним за змістом справам, далі продовжуватись не могла. А тому, зробивши наведений у попередньому абзаці висновок, Перша судова палата ККС ВС з метою забезпечення єдності судової практики, керуючись ч. 2 ст. 434-1 КПК України, паралельно передала кримінальне провадження щодо Особи-3 на розгляд об'єднаної палати ККС ВС, яка і мала поставити крапку в цій суперечці, що мала неабиякі негативні правові наслідки.

Розглядаючи цю справу, відповідний правозастосовчий орган спочатку вказав,

що у п. 4.6 Бангалорських принципів поведінки судді зазначено, що судді, як і будь-якому громадянину, гарантується право вільного вираження думок, віросповідання тощо. Та при цьому було зауважено, що у процесі реалізації таких прав суддя завжди турбується про підтримку високого статусу посади судді й не допускає дій, що не сумісні з неупередженістю і незалежністю судових органів.

А вже далі було відмічено, що:

– по-перше, правовий статус судді характеризується, серед іншого, наявністю визначених законодавством професійних обов'язків, які мають не тільки моральну, а й правову природу, оскільки містять як обов'язок, передбачений правовими нормами, так і обов'язок перед суспільством, пов'язаний із здійсненням професійної діяльності;

– по-друге, релігійні переконання **не можуть надавати посадовій особі додаткових благ та ставити її в більш сприятливе становище** порівняно з іншими особами, а отже, сповідування суддею певної релігії не може впливати на виконання професійних обов'язків, зокрема не дає право не виконувати норми Закону, до того ж ті норми, що регулюють професійну діяльність.

Наводячи такий аргумент, судді ККС ВС фактично відтворюють позицію, яку з приводу аналізованого питання зайняли О. О. Дудоров, К. П. Задоя та Є. О. Письменський, які пишуть: «... в Україні люди сповідують різні релігії, кожна з яких може мати свої особливості, обмеження тощо. Тому встановлення якихось переваг (винятків щодо недодержання законів) для носіїв однієї релігії може призвести до порушення аналогічного питання для сповідувачів інших релігій. Було б помилкою намагатися встановити в законі винятки щодо його додержання, враховуючи певні обмеження, які можуть впливати з різних релігій» [93, с. 55].

Крім того, криміналісти звертають увагу на те, що вимога, закріплена у ч. 1 ст. 45 Закону узгоджується з положеннями Конституції України. Так, згідно з ч. 2 її ст. 19 органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Отже, якщо особа, яка є суб'єктом декларування, має визначений законом обов'язок подавати декларацію у

спосіб її заповнення на офіційному веб-сайті НАЗК, то вона зобов'язана діяти саме таким чином. З викладеного, а так само ст. 35 Конституції України також впливає те, що свобода думки, совісті та релігії можуть обмежуватися законом. Ба більше: згідно з ч. 4 ст. 35 Основного Закону ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Таке положення є логічним з огляду на зміст конституційного принципу рівності (ст. 24 Конституції України), згідно з яким не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Чи зберігатиметься вказана рівність, якщо особа обґрунтовуватиме невиконання закону (у будь-якій його частині) своїми релігійними переконаннями? Чи не одержуватимуть у такий спосіб особи з певними релігійними переконаннями додаткові привілеї, неприпустимість яких однозначно впливає з Конституції України? Відповіді (вочевидь негативні) на ці питання для фахівців видаються нам очевидними. Для публічних службовців, які є суб'єктами декларування, рівність їх перед законом забезпечується, зокрема, через запровадження однакового стандарту декларування із порядком подання декларацій включно. І в цьому вбачається дотримання балансу між легітимною метою запобігання корупції та засобами, які застосовуються задля досягнення такої суспільно значущої мети. «Відповідно, – роблять загальний висновок науковці, – якщо релігійні переконання не дають особі змогу належним чином виконувати обов'язки перед державою, релігію від якої в Україні відокремлено (ч. 3 ст. 35 Основного Закону), то така особа має або відмовитися від своїх переконань і дотримуватись вимог закону, або відмовитися від виконання функцій держави або місцевого самоврядування, лишившись відданим своїм релігійним переконанням» [93, с. 55];

– по-третє, на суддю як на публічного посадовця покладено обов'язок нейтральності та неупередженості – суддя під час виконання своїх професійних обов'язків не має явно проявляти прихильність до того чи іншого віросповідання, а тому вимога такої особи до держави змінити порядок виконання нею своїх обов'язків

у зв'язку зі своїм віросповіданням буде порушенням нейтральності;

– по-четверте, без виконання суб'єктом декларування сукупності вищенаведених дій НАЗК позбавляється можливості автоматично надати декларації ідентифікатор документа, накласти на нього електронну печатку Реєстру декларацій, автоматично оприлюднити декларацію в публічній частині Реєстру та зберігати її на вебсайті Реєстру декларацій для відкритого цілодобового доступу;

– по-п'яте, здійснення НАЗК заходів фінансового контролю переслідує законну мету, яка полягає в запобіганні корупційним злочинам та відповідає національним інтересам, адже електронне декларування є одним із ключових антикорупційних інструментів.

Враховуючи всі зазначені аргументи, вреітті-реішт об'єднана палата ККС ВС виконала покладену на нею кримінально-процесуальним законом місію щодо уніфікації судової практики у подібних правовідносинах та зробила висновок щодо застосування ст. 366-3 КК України про те, що подання суб'єктом декларування декларації у паперовій формі, з огляду на релігійні переконання та мотиви, а не в електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК за формою, що визначається цим агентством, НЕ СВІДЧИТЬ про відсутність у діянні цієї особи прямого умислу на неподання вказаної декларації [212].

Уважаємо, що це рішення об'єднаної палати ККС ВС є виваженим, обміркованим та загалом ледь не взірцевим. При цьому не важко помітити, що ухвалений правовий висновок не лише збігається з думкою, яку з цього приводу висловлювали згадані раніше провідні вітчизняні дослідники відповідної проблематики (О. О. Дудоров, З. А. Загинеї-Заболотенко, К. П. Задоя, А. Л. Замахін, Є. О. Письменський та інші), а й багато в чому базується саме на тих аргументах, які названі вчені наводили на користь на своїй позиції.

Однак, повністю погоджуючись із тим, що в поведінці суб'єкта, який надсилає декларацію в паперовій формі, з позицій *de lege lata* містяться всі ознаки караного за ст. 366-3 КК України умисного неподання декларації, водночас ця ситуація спонукає знову поставити питання, відповідь на яке ми вже намагались отримати під час

написання розд. 1 цієї роботи: а чи є таке діяння настільки суспільно небезпечним, щоб визнавати його кримінально протиправним?

На нашу думку, враховуючи те, що в описаній та інших подібних за змістом ситуаціях суб'єкти хоча й порушували встановлений порядок декларування, але при цьому не приховували і не мали наміру приховувати свої статки, чому *de lege ferenda* насамперед і мала б запобігати ст. 366-3 КК України, достатньою і пропорційною реакцією на скоєне було б притягнення винних не до кримінальної, а до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, зокрема, подальше звільнення порушників із роботи. При цьому ще раз підкреслимо, що такі особи все рівно не мали б уникати заходів фінансового контролю, адже автоматичним наслідком умисного неподання декларації мала б стати ретельна перевірка активів декларанта на кшталт тієї, яка проводиться при повній перевірці декларацій (ст. 51-3 Закону).

Як відомо, відповідальність за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП настає лише у випадку несвоєчасного подання декларації **без поважних причин**. І хоча у ст. 366-3 КК України подібне застереження відсутнє, К. П. Задоя небезпідставно резюмував, що з огляду на усталені підходи судової практики щодо врахування об'єктивних обставин вчинення діяння (кримінального правопорушення) при встановленні його суб'єктивної сторони, такий підхід має застосовуватись і у кримінальних провадженнях за ст. 366-1 (сьогодні ст. 366-3) КК України [127, с. 230].

Вище відмічалось, що подача декларації в паперовому вигляді не може вважатися поважною причиною її неподання в установленій законом електронній формі. Водночас під такими причинами, підкреслюється у Листі ВССУ від 22 травня 2017 р., необхідно розуміти неможливість особи вчасно подати декларацію у зв'язку з хворобою, перебуванням особи на лікуванні, внаслідок стихійного лиха (повені, пожежі, землетрусу), технічних збоїв офіційного веб-сайту НАЗК, витребуванням відомостей, необхідних для внесення в декларацію, перебуванням (триманням) під вартою тощо.

У юридичній літературі під поважними причинами у розрізі несвоєчасного подання декларації також пропонується визнавати такі обставини, як: затримання, тримання під вартою або відбування покарання; обмеження свободи пересування

внаслідок дії закону або судового рішення; обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійне лихо тощо); відсутність особи за місцем проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо; тяжка хвороба або перебування у закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю (за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад); смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю [246, с. 68]. А в одному з Рішень НАЗК поважною причиною несвоєчасного подання декларацій визнано також неналежне функціонування ЄДРД та зобов'язано враховувати цю обставину при вирішенні питання про складання протоколу за ч. 1 і ч. 2 ст. 172-6 КУпАП (Рішення НАЗК від 4 квітня 2017 р. № 124 «Про визначення поважної причини несвоєчасного подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»). Водночас у п. 2 цього Рішення зазначено, що період неналежного функціонування Реєстру визначається окремим рішенням НАЗК на підставі інформації, наданої адміністратором Реєстру, та акту (актів), підписаного посадовими особами НАЗК та адміністратора Реєстру.

До поважних причин із погляду застосування ч. 1 ст. 172-6 КУпАП відносять, серед іншого, і неправильність оформлення ЕЦП працівником банку, технічну несправність ЕЦП і неактивованість ЕЦП НАЗК [156, с. 22].

Водночас О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та В. Г. Сенік доводять, що не може вважатися поважною причиною пропуску строку подання декларації сам факт реєстрації у відповідній системі; лише одноразова спроба заповнити і відправити електронну декларацію, що не вдалося зробити через збої в системі; неможливість зайти до своєї електронної скриньки, якщо при цьому особа вчасно не звернулась до служби технічної підтримки НАЗК [103, с. 202–205].

Проаналізувавши матеріали судової практики, О. З. Гладун та І. В. Єрмоєнко констатують, що не визнаються поважними причинами несвоєчасного подання декларацій і такі обставини, як необізнаність із вимогами законодавства, перебування у черговій відпустці, відпустці для догляду за дитиною, перебування у від'їзді, великий обсяг виробничих робіт на підприємстві, відсутність комп'ютера та грошей для його придбання [239, с. 153–154]. А вже згадані О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та

В. Г. Сенік додають, що до поважних причин не варто відносити і відсутність Інтернету, несправність комп'ютера та невміння працювати з ним, а також факт заповнення декларації вперше і, відповідно, необізнаність з порядком її відправлення [103, с. 205].

У випадку покликання на таку причину несвоєчасного подання декларації, як хвороба, особа має надати відповідні документи, які б підтверджували її неможливість вчасного подання декларації протягом усього або значної частини саме того періоду, коли декларація мала бути відправлена. Інакше підстав визнавати таку причину поважною з погляду застосування ст. 366-3 КК України немає. При цьому сам факт перебування на лікарняному вже є достатньою підставою для визнання його поважною причиною несвоєчасного подання декларації, навіть якщо в особи була, так би мовити, суто фізична можливість дістатися до комп'ютера і подати декларацію. Водночас не варто визнавати поважною причиною несвоєчасного подання декларації наявність хронічної хвороби, яка не може завадити факту подання декларації, хворобу близьких осіб, відсутність інформації про доходи декларанта та членів його сім'ї [103, с. 207–208; 239, с. 154].

Має рацію Н. А. Никифоренко, яка зазначає, що під час доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, важливо встановити мотив та/або мету вчинення цих деліктів. Адже вони не лише здатні підтвердити чи спростувати вчинення цих діянь з прямим умислом, на чому, до речі, так само акцентує увагу і К. П. Задоя [127, с. 231], а й мають неабияке значення для призначення обґрунтованого покарання [190, с. 89].

Це твердження інколи відтворюють і представники Феміди.

*Так, розглядаючи справу № 991/174/23, судді ВАКС чітко вказали на те, що при встановленні суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, важливим є з'ясування **мотиву**, з яким діяв суб'єкт декларування. Хоча, продовжують судді, цей елемент суб'єктивної сторони не є обов'язковим, у пред'явленому обвинуваченні вказано, що таке діяння вчинене з особистих мотивів, з метою приховування від контролюючих, правоохоронних та інших державних органів і громадськості відомостей про об'єкти, що підлягають*

декларуванню. До того ж сам зміст декларації свідчить, що метою внесення до неї завідомо недостовірних відомостей стосовно майна, доходів, цінних паперів та інших матеріальних чи нематеріальних благ, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї, є їх приховання (зокрема, приховання інших протиправних діянь, у результаті вчинення яких набуті зазначені блага). Отже, резюмується у вироці, відсутність доказів, які б свідчили про конкретний мотив внесення особою до декларації неправдивих відомостей, створює підстави для висновку, що така особа насправді не усвідомлювала характеру своїх дій, а отже – в її поведінці відсутній умисел [28].

На той факт, що наявність відповідних мотиву та мети підтверджує наявність прямого умислу на внесення недостовірної інформації, а їх відсутність, на противагу попередньому, може свідчити про недбале – а отже, таке, яке не тягне кримінальну відповідальність – ставлення з боку декларанта до виконання своїх обов'язків, або навіть виступати підставою для визнання вчиненого діяння малозначним, вказує і А. В. Агеєнко. Навіть більше: покликаючись на приклад ст. 220-2 КК України, у якій встановлена відповідальність за внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей ... **з метою** приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною, юристка пропонує передбачити мотив і мету в якості ознаки внесення недостовірної інформації у декларацію [1, с. 140].

Однак з обґрунтованою критикою на адресу такої ініціативи виступила Н. А. Никифоренко. Зокрема, дослідниця відмітила, що її реалізація істотно ускладнить процес доказування аналізованих деліктів, а також потенційно може сприяти уникненню кримінальної відповідальності суб'єктів декларування [190, с. 90]. Від себе також додамо, що вказівка у ст. 220-2 КК України на згадану мету враховує юридичну природу описаного у ній діяння і засвідчує наявність умислу особи на порушення відповідного видового об'єкту – відносин, покликаних забезпечувати фінансову стабільність та стійкість банківської системи. Натомість

доповнення вказівкою подібного штибу ст. 366-2 КК України (це саме стосується і ст. 366-3) такого значення мати не буде, адже незалежно від мети декларування недостовірної інформації особа все рівно умисно посягатиме на об'єкт розглядуваного правопорушення – суспільні відносини, покликані забезпечувати встановлений законом порядок декларування.

До слова, згадуючи вище про те, що у рішеннях судів нерідко підкреслюється значення правильного встановлення мотиву та мети досліджуваних деліктів, водночас маємо констатувати, що при розгляді справ аналізованої категорії куди частіше представники суддівської гілки влади все ж ставлять наголос саме на факультативності таких ознак суб'єктивної сторони, як мотив та мета.

Так, 17 серпня 2023 р. ВАКС ухвалив вирок, у якому зауважив, що мотив та мета внесення недостовірних відомостей знаходяться поза межами предмета доказування, так як не є обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України. Через це суд виключив із формулювання обвинувачення, яке визнане судом доведеним, покликання прокурора на мету скоєння кримінального правопорушення (створення позитивного іміджу політика, уникнення компрометації себе як народного депутата України, депутатської фракції, членом якої він був, викривлення дійсного свого та членів його сім'ї майнового стану, а також унеможливлення реалізації належного громадського контролю за роботою народного депутата України, виявлення можливих конфліктів інтересів у його діяльності) [32].

Подібна думка знайшла відображення і у вироці ВАКС від 24 березня 2023 р. Зокрема, у мотивувальній частині останнього представники Феміди відмітили, що апелювання захисту на відсутність мотиву та мети діяння, яке інкриміноване Особі-2, як на обставини, які свідчать про відсутність умислу на вчинення злочину, колегія суддів не приймає до уваги, так як мотив та мета кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК України, не є обов'язковою ознакою складу злочину та окремому доведенню не підлягає [29].

Таку ж саму позицію нерідко ретранслюють і судді місцевих судів.

Так, на розгляд до Новозаводського районного суду м. Чернігова потрапила справа відносно Особи-1, який займав посаду начальника ГУ Державної податкової служби у Чернігівській області, і котрому інкримінувалося декларування недостовірної інформації. Досліджуючи матеріали справи, суддя названого суду відмітив, що мотиви та мета такого внесення знаходяться за межами предмета доказування, так як не є обов'язковою ознакою складу цього кримінального правопорушення. Наявність або відсутність мотиву та мети вчинення такого злочину можуть прийматися до уваги у сукупності з іншими обставинами, які мають значення у конкретних кримінальних провадженнях, проте, в даному випадку вони фактично не доведені прокурором та не встановлені у судовому розгляді. Відтак, резюмувалося у вирозці, є безпідставним покликання в обвинувальному акті на встановлений мотив «внесення достовірних відомостей щодо її (Особи-1) доходів та способу їх одержання» [43].

Висновки до розділу 3

1. Суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, є спеціальним – це особи, які відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Нормативний обов'язок особи подавати декларацію має кореспондувати з можливістю притягнення такого суб'єкта до відповідальності принаймні за декларування недостовірної інформації. А тому дія ст. 366-2 КК України має бути поширена на всіх суб'єктів декларування шляхом редагування її примітки та релевантного оновлення також і примітки до ст. 172-6 КУпАП.

2. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктами декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, має бути посилена порівняно з відповідальністю інших суб'єктів декларування.

3. Із суб'єктивної сторони і декларування недостовірної інформації, і умисне

неподання декларації характеризуються виключно прямим умислом – скоєння їх із непрямым умислом виключається. При цьому, оцінюючи «завідомість» подання особою неправдивих відомостей у декларації, до уваги має браться як попередня, так і наступна поведінка декларанта.

4. Подання особою відповідної декларації не в передбаченому Законом електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК за формою, що визначається цим агентством, а в паперовій формі з огляду на релігійні, політичні, ідеологічні та інші особисті переконання і мотиви декларанта, за наявності інших підстав має кваліфікуватися за ст. 366-3 КК України, адже зазначені обставини не свідчать про відсутність у діянні відповідної особи прямого умислу на неподання декларації.

5. Мотив і мета являються факультативними ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України. Водночас їхнє встановлення є важливим для підтвердження чи спростування вчинення декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації з прямим умислом, а також має неабияке значення для призначення справедливого покарання (індивідуалізації кримінальної відповідальності).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та розв'язання актуальної науково-прикладної проблеми кримінального права України, яка полягає в комплексному аналізі елементів та ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, з'ясуванні соціальної зумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації, а також розроблені на цій основі напрямів удосконалення вітчизняного кримінального та адміністративного законодавства, практики їхнього застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії порушенням вимог фінансового контролю.

До головних висновків та теоретичних узагальнень за темою дисертаційного дослідження належать наступні положення.

1. Головною підставою криміналізації діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, стала помилка у проведеній раніше КСУ – а саме його Рішенням від 27 жовтня 2022 р. – декриміналізації поведінки, яка була описана у визнаній неконституційною ст. 366-1 КК України. Іншими підставами, які викликали об'єктивну потребу в ухваленні Закону від 4 грудня 2020 р., стали необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами та одночасна зміна, по-перше, точки зору суспільства щодо ступеня суспільної небезпечності, по-друге, загальноприйнятої моральної оцінки відповідних порушень вимог фінансового контролю.

Водночас встановлено, що єдиною резонансною та аморальною (враховуючи супутні обставини) подією, тим відверто незаконним (якщо й не за формою, то за духом) вчинком, який збурило суспільство і привів у рух механізм криміналізації таких діянь, як декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації – тобто приводом криміналізації – знову-таки було Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 р., саме внаслідок ухвалення якого відповідні різновиди поведінки (передбачені раніше чинною ст. 366-1 КК України) і були декриміналізовані.

2. Встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації загалом відповідає абсолютній більшості (за винятком принципу єдності термінології) розробленим у кримінально-правовій доктрині принципам криміналізації діянь. Що ж до такого діяння, як умисне неподання декларації, то при його криміналізації вітчизняними парламентаріями було допущено порушення низки таких засадничих (крім принципу єдності термінології) принципів криміналізації, як співмірність позитивних та негативних наслідків, системно-правова несуперечливість криміналізації, а головне – принцип суспільної небезпечності діянь.

Зокрема, попри подібний характер антисуспільної спрямованості, ступінь суспільної небезпеки аналізованих порушень вимог фінансового контролю насправді суттєво відрізняється, адже: якщо у ст. 366-2 КК України були закріплені чіткі критерії (сума недостовірних відомостей), які переконують у тому, що передбачене цією нормою діяння – декларування недостовірної інформації – є істотно небезпечнішим за відповідний адміністративний проступок (ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) і тому має тягнути саме кримінальну відповідальність, то у ст. 366-3 КК України жодних подібних параметрів, які б засвідчували якісно вищий – тобто достатній для «переростання» з категорії адміністративних проступків до когорти кримінальних правопорушень – ступінь суспільної небезпеки передбаченої неї поведінки порівняно з тією, яка описана у ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, відсутні, а тому її (поведінки) криміналізація має визнаватися кроком, який суперечить принципу достатньої суспільної небезпечності діяння. Фактично сьогодні умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 366-3 КК України є попереднє притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП особи, яка надалі вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 188-46 КУпАП, – тобто своєрідна адміністративна преюдиція, недоцільність застосування якої визнається як українськими парламентаріями, так і більшістю представників вітчизняної правової (при чому не лише кримінально-правової) доктрини.

У ситуаціях, подібних до тієї, яка була розглянута об'єднаною палатою ККС ВС у справі № 991/5479/22 (постанова від 4 грудня 2023 р.), коли декларант направляє декларацію в паперовій формі замість передбаченого законом її подання в

електронному вигляді, він хоча й порушує встановлений порядок декларування, але при цьому не приховує і не має наміру приховувати свої статки, чому *de lege ferenda* насамперед і мала б запобігати ст. 366-3 КК України. А тому достатньою і пропорційною реакцією на скоєне мало б бути притягнення винних не до кримінальної, а до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, зокрема, подальше звільнення порушників законодавства із роботи. У сукупності з іншими наведеними вище обставинами цей факт свідчить про необхідність декриміналізації умисного неподання декларації та виключення з КК України ст. 366-3.

3. Видовим об'єктом складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, є встановлений законом порядок декларування.

До трактування ж основних безпосередніх об'єктів розглядуваних деліктів необхідно підходити диференційовано і виходити з того, що ними є суспільні відносини у сфері здійснення фінансового контролю, які забезпечують:

- з одного боку, подання суб'єктом декларування відповідної декларації (ст. 366-3 КК України);
- а, з іншого, – відображення у такій декларації достовірних відомостей (ст. 366-2 КК України).

Додатковим факультативним об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, можуть виступати авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, суспільні відносини, на які посягають корупційні делікти, загально кримінальні майнові кримінальні правопорушення тощо. Що ж до відносин у сфері протидії корупції, то їх необхідно визнавати не просто додатковим, а саме обов'язковим додатковим об'єктом розглядуваних порушень вимог фінансового контролю.

4. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, може бути лише та інформація, яка вказується у розділах 2–8-1 (у разі, якщо нематеріальні активи можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті), 11–14 декларації. Це обумовлено тим, що настання відповідальності за це діяння законодавець пов'язує з визначеною сумою, а тому відповідним предметом тут можуть бути лише ті відомості, які мають грошовий вираз. У випадку ж подання

неправдивих відомостей про місце роботи, посаду, участь у громадських організаціях тощо, підстави для інкримінування ст. 366-2 КК України (як і ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) відсутні.

Навіть попри те, що декларація відповідає всім ознакам офіційного документа і має визнаватися різновидом такого документа, ст. 366-2 КК України (як і ч. 4 ст. 172-6 КУпАП) не може вважатися спеціальною відносно ст. 366 КК України, адже кримінальну (адміністративну) відповідальність за передбачені ними специфічні форми поведінки, виокремлені з норми про службове підроблення, законодавець пов'язав з іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у цій умовно «загальній» нормі – сума, на яку недостовірні відомості відрізняються від достовірних.

Зважаючи на очевидну завищеність криміно- та адміноутворюючих показників декларування недостовірної інформації, враховуючи нормативний підхід, відбитий у Законі, необхідно:

а) у ст. 366-2 КК України – встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 50 до 500 ПМ (ч. 1, криміноутворюючий показник), а посилити – на суму понад 500 ПМ (ч. 2, кваліфікуючий показник). Запровадження саме таких криміноутворюючих параметрів ґрунтується на передбаченому Законом, по-перше, показнику «суттєвості» змін у майновому стані, яким є саме 50 ПМ, по-друге, положенні про те, що не підлягають декларуванню наявні грошові активи, якщо сукупна вартість всіх грошових активів не перевищує 50 ПМ, по-третє, та водночас підлягають декларуванню видатки, розмір яких, знову-таки, перевищує саме 50 ПМ (ч. 4 ст. 52, п. 8 ч. 1 ст. 46 та абз. 1 п. 9 ч. 1 ст. 46, відповідно);

б) у ч. 4 ст. 172-6 КУпАП – встановити адміністративну відповідальність за декларування недостовірної інформації, якщо подані у декларації відомості відрізняються від достовірних на суму від 5 до 50 ПМ (адміністративноутворюючий показник), і, відповідно, виключити відповідальність за цією статтею у випадку декларування недостовірної інформації, коли відповідна сума є меншою за 5 ПМ (п. 3

примітки). Як і у випадку з попередніми криміноутворюючими параметрами (у контексті удосконалення ст. 366-2 КК України), «прив'язка» саме до 5 ПМ так само пояснюється зверненням і намаганням врахувати релевантні (хоча б наближено) положення Закону, зокрема те, що відомості щодо подарунків включаються у декларацію лише у разі, якщо його вартість перевищує 5 ПМ (абз. 2 п. 7 ч. 1 ст. 46).

5. Враховуючи етимологічний зміст терміну «внесення», об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, може виражатися виключно у формі дії.

Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому стані не є формою об'єктивної сторони делікту, передбаченого ст. 366-2 КК України, і охоплюватися останньою не повинно. Склад цього кримінального правопорушення матиме місце лише у випадку подальшого неправдивого відображення відповідної інформації, яка спочатку була надіслана у згаданому повідомленні (яке не фігурує у відповідній нормі), у декларації.

Відповідальність за декларування недостовірної інформації має виключатись, якщо особа скористалась передбаченим ч. 4 ст. 45 Закону правом виправити виявлені нею у декларації помилки і не порушила при цьому встановленого порядку реалізації такого права, а тому це кримінальне правопорушення (ст. 366-2 КК України) необхідно вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку для її виправлення – тобто з наступного дня після закінчення цього строку. Після спливу останнього подати декларацію з достовірними відомостями (виправлену) можливо лише за результатами проведеної НАЗК повної перевірки декларації.

6. На сьогодні єдиним більш-менш обґрунтованим критерієм розмежування правопорушень, передбачених ст. 366-3 КК України та ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є 10-денний строк з дня отримання особою відповідного повідомлення НАЗК про неподання нею декларації: у разі, якщо суб'єкт подасть декларацію протягом цього терміну, він має бути підданий адміністративній відповідальності за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП; якщо ж суб'єкт декларування і після цього повідомлення не подасть

декларацію, його дії мають бути кваліфіковані як умисне неподання декларації за ст. 366-3 КК України.

Водночас варто врахувати, що пропонуваній критерій розмежування, по-перше, є «вимушеним» та неочевидним, по-друге, що впливає з попереднього, через це далеко не завжди враховується на практиці. Зважаючи на це, позначена проблема потребує невідкладного законодавчого втручання, оптимальним способом якого є згадана у попередніх висновках декриміналізація умисного неподання декларації та наступне виключення ст. 366-3 із КК України. За таких умов стане очевидним, що будь-яке несвоєчасне подання декларації має кваліфікуватися саме за ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, а якщо винна особа при цьому ще й ігнорує відповідне повідомлення НАЗК, то її діяння мають отримувати додаткову правову оцінку з покликанням на ст. 188-46 КУпАП. За умови ж непідтримуваного нами залишення кримінальної відповідальності за умисне неподання декларації ст. 366-3 КК України має зазнати негайного коригування, наслідком якого має стати усунення окресленої системно-правової суперечливості, яка виражається у колізійності приписів розглядуваної заборони та положень ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

7. Суб'єкт складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України, є спеціальним – це особи, які відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 45 Закону зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тобто особи:

- 1) зазначені у п. 1, п. п. «а», «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону;
- 2) зазначені у п. 1, п. п. «а», «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону, які припиняють діяльність;
- 3) які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у п. п. а), «в»-«г» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону.

Визначаючи коло суб'єктів аналізованих кримінальних правопорушень, законодавець має бути системним та послідовним, а тому нормативний обов'язок особи подавати декларацію має кореспондувати з можливістю притягнення такого суб'єкта до відповідальності принаймні за декларування недостовірної інформації.

А тому дія ст. 366-2 та (хоча в перспективі без неї) ст. 366-3 КК України має бути поширена на всіх суб'єктів декларування шляхом редагування примітки до ст. 366-2 КК України та релевантного оновлення також і примітки до ст. 172-6 КУпАП.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктами декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, має бути посилена порівняно з відповідальністю інших суб'єктів декларування. Такий висновок пояснюється особливим статусом та особливим контролем/увагою законодавця за фінансовим становищем саме трьох згаданих суб'єктів, який впливає, по-перше, із того, що саме їхні декларації підлягають повній перевірці, по-друге, того, що саме і лише вони є суб'єктами, на яких поширюється такий додатковий захід фінансового контролю, як обов'язок повідомляти НАЗК про суттєві зміни у майновому стані.

8. Із суб'єктивної сторони і декларування недостовірної інформації, і умисне неподання декларації характеризуються виключно прямим умислом – скоєння їх із непрямым умислом є неможливим. При цьому, оцінюючи «завідомість» подання особою неправдивих відомостей у декларації, до уваги має братись як попередня, так і наступна поведінка декларанта.

Подання особою відповідної декларації не в передбаченому Законом електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті НАЗК за визначеною формою, а в паперовій формі з огляду на релігійні, політичні, ідеологічні та інші особисті переконання і мотиви декларанта, за наявності інших підстав має кваліфікуватися за ст. 366-3 КК України, адже зазначені обставини не свідчать про відсутність у діянні відповідної особи прямого умислу на неподання декларації.

Мотив і мета являються факультативними ознаками складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України. Водночас їхнє встановлення є важливим для підтвердження чи спростування вчинення декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації з прямим умислом, а також має неабияке значення для призначення справедливого покарання (індивідуалізації кримінальної відповідальності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєнко А. В. Кримінально-правова характеристика декларування недостовірної інформації : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків, 2023. 240 с.
2. Агеєнко А. В. Об'єкт декларування недостовірної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 465–468.
3. Агеєнко А. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 170–174.
4. Азаров Д. С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 3–18.
5. Акулова Н. В. Загальна характеристика злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 8. Т. 2. С. 115–117.
6. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / О. В. Калітенко, Д. О. Калмиков, І. Б. Коліушко та ін. ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 366 с.
7. Андрієшин В. В. Кримінально-правова кваліфікація декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2 (11). С. 127–137.
8. Андрієшин В. В. Структуризація об'єктів злочинів, які вчиняються службовими особами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42. Т. 2. С. 110–114.
9. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваїте, 2020. 560 с.

10. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі : кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : КНТ, 2007. 328 с.
11. Антонюк Н. Актуальні питання кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017 р.) : у 2 ч. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. Ч. 2. С. 115–118.
12. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 358 с.
13. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення (теоретико-прикладне дослідження) : дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2021. 476 с.
14. Бартош І. І. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері функціонування енергетичного ринку : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Вінниця, 2022. 256 с.
15. Берднік І. В. Поняття адміністративної преюдиції в кримінальному праві. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/7404/1/%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%86%20%D0%94%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%98_p077-081.pdf
16. Берзін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 144–159.
17. Боброва Т. А. Негативна правотворчість та її роль в удосконаленні законодавства : дис. ... докт. філософії зі спеціальності 081 «Право». Одеса, 2023. 210 с.
18. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. 290 с.

19. Бондаренко О. С. Щодо перспективи визначення недостовірної інформації предметом злочину, передбаченого статтею 366-1 Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : збірник тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 березня 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. унт. внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. С. 32–33.

20. Брич Л. В. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 712 с.

21. Бундз Р. О. Запобігання та протидія корупції: кримінально-правові важелі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 32. С. 314–319.

22. Васілін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Сєверодонецьк, 2018. 244 с.

23. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Вид. 2-ге. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

25. Вирок Великоберезнянського районного суду Закарпатської області від 2 липня 2018 р. у справі № 298/1385/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/75021235>

26. Вирок Вищого антикорупційного суду від 30 жовтня 2019 р. у справі № 760/4297/18. URL: <http://www.reestr.court.gov.ua/Review/86528248>

27. Вирок Вищого антикорупційного суду від 13 січня 2023 р. у справі № 991/5479/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108500078>

28. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 р. у справі № 991/6699/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109607533>

29. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 24 березня 2023 р. у справі № 991/500/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109780535>
30. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 24 березня 2023 р. у справі № 991/4851/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109780540033>
31. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 30 березня 2023 р. у справі № 991/185/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109915446>
32. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 17 серпня 2023 р. у справі № 991/1126/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112874596>
33. Вирок Вищого антикорупційного суду від 5 лютого 2024 р. у справі № 991/503/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116751816>
34. Вирок Вищого антикорупційного суду від 12 березня 2024 р. у справі № 676/4489/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849546>
35. Вирок Віньковецького районного суду Хмельницької області від 18 березня 2024 р. у справі № 670/192/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117714563>
36. Вирок Гайворонського районного суду Кіровоградської області від 3 грудня 2021 р. у справі № 385/865/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101596539>
37. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 17 жовтня 2023 р. у справі № 175/5351/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114211953>
38. Вирок Казанківського районного суду Миколаївської області від 15 березня 2024 р. у справі № 478/181/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117679184>
39. Вирок Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 20 червня 2022 р. у справі № 279/1999/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104823252>
40. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 15 вересня 2022 р. у справі № 935/2939/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106263025>

41. Вирок Кролевецького районного суду Сумської області від 16 жовтня 2023 р. у справі № 579/1873/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114226946>
42. Вирок Міжгірського районного суду Закарпатської області від 31 січня 2023 р. у справі № 302/1380/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108742234>
43. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 13 березня 2024 р. у справі № 751/10686/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117638926>
44. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 3 липня 2018 р. у справі № 711/1506/18. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/75064860>
45. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 27 липня 2022 р. у справі № 711/3160/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105445911>
46. Вирок Тростянецького районного суду Сумської області від 12 серпня 2022 р. у справі № 588/664/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105699097>
47. Вирок Трускавецького міського суду Львівської області від 21 березня 2024 р. у справі № 457/445/24. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117862975>
48. Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова від 25 жовтня 2017 р. у справі №645/2465/17. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/69846895>
49. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 4 травня 2022 р. у справі № 589/602/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104247017>
50. Висновки Єврокомісії про ефективність боротьби з корупцією в Україні. URL: <https://ti-ukraine.org/news/vysnovky-yevrokomisiyi-pro-efektyvnist-borotby-z-koruptsiyeyu-v-ukrayini/>
51. Відповідальність за корупційні правопорушення: навчальний посібник / Є. О. Алісова, В. В. Мартиновський, В. Я. Настюк, О. М. Шевчук. Х.: Юрайт, 2017. 168 с.
52. Вітко О. Ю. Поняття об'єкта злочину. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 95–100.
53. Вознюк А. А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 20–31.

54. Вознюк А. А. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: нові моделі заборонних кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4. С. 104–120.

55. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

56. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій; вступне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

57. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу* (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 84–90.

58. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (82). С. 46–62.

59. Волонець Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 229 с.

60. Волонець Д. Ф. Предмет кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 118–123.

61. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с.

62. Гацелюк В. Проблеми втілення положення non bis in idem у кримінально-правовій матерії. *Підприємництво, госп-во і право*. 2006. № 7. С. 38–42.

63. Гацелюк В. О. Неконституційна криміналізація та конституційна декриміналізація: через кількість рішень Конституційного Суду до якості кримінального закону. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 5–18.

64. Гладун О. Декриміналізація (не)можлива.

65. Гладун О. З. Малозначність кримінальних і адміністративних правопорушень. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 103–112
66. Гнатів І. М. Принцип «non bis in idem» у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 228 с.
67. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
68. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 347–355.
69. Головні показники в CPI-2023. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
70. Гора Р. М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 208 с.
71. Гордієнко В. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого статтею 366-1 КК України «декларування недостовірної інформації». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 136–143.
72. Гордієнко В. Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у складі кримінального правопорушення «Декларування недостовірної інформації»: предмет чи засіб вчинення кримінального правопорушення. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ХХІХ звітної науково-практичної конференції (2–3 лютого 2023 р.) : у 2-ох ч. Ч. 2*. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. С. 133–135.
73. Гордієнко В. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 366-1 КК України «Декларування недостовірної інформації». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Вип. 70. С. 210–217.
74. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
75. Грек Б. М., Грек Г. Б. Значення суспільної небезпечності злочину для криміналізації та декриміналізації окремих діянь. *Адвокат*. 2013. № 2. С. 45–48.

76. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 229 с.
77. Грищук В. К. Кримінальне право України : загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
78. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 258 с.
79. Гузоватий О. І., Титаренко О. О. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.
80. Гусаров С. М. Регламентация у кримінальному законодавстві України заборон з адміністративною преюдицією: кримінально-правова інновація чи крок назад? *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації* : зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2021. С. 28–30.
81. Гуторова Н. О. Охоронна функція кримінального права. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 9–10 жовтня 2014 р. Харків, 2014. С. 31–35.
82. Давидович І. І., Задоя К. П. Ціннісна концепція об'єкта злочину в доктрині кримінального права України : проблеми філософського підґрунтя. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 111–115.
83. Дем'як П. Ю. Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, які фонові явища корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2024. 249 с.
84. Дем'янчук Ю. В. Порівняльний аналіз протидії корупції в країнах Європейського Союзу. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2014. Т. 27 (66). № 3. С. 113–118.

85. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Оновлено 31 серпня 2018 року. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_8_UKR

86. Драчевський Є. Ю. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор та лотерей : дис. ... докт. філософії зі спеціальності 081 «Право». Вінниця, 2021. 276 с.

87. Драчевський Є. Ю. Про підстави декриміналізації зайняття гральним бізнесом. *Публічне право*. 2020. № 4. С. 93–100.

88. Дубас В. М. Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні : дис. ... докт. філософії зі спеціальності 081 «Право». Львів, 2023. 319 с.

89. Дубинський О. Ю., Ломакіна О. А. Щодо співвідношення понять «службова особа», «посадова особи юридичної особи публічного права» та «суб'єкт декларування» у законодавстві України. *Юридика*. 2020. № 1. С. 5–10.

90. Дудоров О., Письменський Є. Малозначність діяння: проблеми застосування та вдосконалення кримінального закону. *Юридичний вісник України*. 19 – 25 лютого 2016 р. – № 7; 26 лютого – 3 березня 2016 р. – № 8.

91. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / передне слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.

92. Дудоров О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 84–102.

93. Дудоров О. О., Задоя К. П., Письменський Є. О. Про віру в Бога та обов'язок подавати антикорупційну декларацію. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. редкол. : Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 45–57.

94. Дудоров О. О., Комарницький М. В., Калмиков Д. О. Кримінальна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин в Україні : монографія; за ред. О. О. Дудорова, В. М. Комарницького. Суми : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. 567 с.

95. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.

96. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 120–130.

97. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : монографія; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 400 с.

98. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо контрабанди деревини: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 142–148.

99. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115.

100. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.

101. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140.

102. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 21–37.

103. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Сенік В. Г. Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (коментар судової практики). Київ : ВД «Дакор», 2020. 508 с.

104. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова охорона лісу в Україні : монографія. Київ : Норма права, 2023. 520 с.

105. Дякін Я. О. Актуальні питання кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (5 листопада 2021 року) / упор. : Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 85–87.

106. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

107. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2018. 258 с.

108. Загине́й З. Квазікримінальна відповідальність юридичних осіб за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 50–52.

109. Загине́й-Заболотенко З. А. Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як нормативно-правовий інститут. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 49–54.

110. Загине́й-Заболотенко З. А. Окремі недоліки кримінально-правового реагування на порушення вимог фінансового контролю. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2. С. 14–31.

111. Загиней-Заболотенко З. А. Реалізація норм інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у судовій практиці: результати десятирічного марафону. *Слово Національної школи суддів України*. 2024. № 1. С. 137–148.

112. Загиней-Заболотенко З. А., Присяжнюк І. І. Право на приватність vs декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 504–507.

113. Задоя К. Основи європейського кримінального права навч. посібник. Одеса : Фенікс, 2024. 828 с.

114. Задоя К. П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Знання європейського права*. 2022. № 1. С. 99–104.

115. Замахін А. Л. Особливості суб'єктивної сторони неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80. Ч. 2. С. 36–40.

116. Зеленов Г. М. Диференціація юридичної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Миколаїв, 26 трав. 2016 р.) / упоряд. Є. О. Письменський. Миколаїв : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2016. С. 61–65.

117. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2009. 227 с.

118. Інтерв'ю Юрія Барабаша «Юрій Барабаш: Від конституційної кризи до антикорупційного дефолту. Потрібен зворотній рух. *Юридичний вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/yurij-barabash-vid-konstytutsijnoyikryzy-do-antykoryptsijnogo-defoltu-potriben-zvorotnij-ruh/>

119. Кабаєв В. М. Особливості об'єктивних ознак злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 404–409.

120. Кашкаров О. О. Передумови реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки. *Форум права*. 2009. № 1. С. 236–241.

121. Кіселичник В., Стефанчук М. Новели у законодавстві України про адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 93–100.

122. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 233 с.

123. Козачина А. М. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, пов'язані з євроінтеграційними процесами в Україні. *Наше право*. 2023. № 1. С. 94–99.

124. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Корупція як одна із загроз національній безпеці України. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2020. № 1 (7). С. 14–22.

125. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196–199.

126. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

127. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

128. Кострицький В. В. Підстави та умови криміналізації підкупу виборця або учасника референдуму. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 4. С. 91–109.

129. Красій М. О. Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: особливості застосування. *Гармонізація законодавства України з правом*

Європейського Союзу : зб. тез доповідей III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету, 17 квітня 2022 р. Хмельницький : ХНУ, 2022. С. 123–124.

130. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с.

131. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : видавництво «Елтон – 2», 2012. 704 с.

132. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.

133. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

134. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

135. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.

136. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

137. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

138. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 339 с.

139. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Бенківський та ін.; за ред. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 1997.

140. Кримінальне право України: Загальна частина : тексти лекцій : навчально-методичний посібник / авт. : А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін та ін. ; за заг. ред. Н. А. Мирошніченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

141. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

142. Кришевич О. В. Новели Кримінального кодексу щодо декларування недостовірної інформації. *Сучасне право в епоху соціальних змін* : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 26 лютого 2021 р. Тернопіль : Вектор, 2021. С. 297–300.

143. КС звинуватили в узурпації: «Венеційка» розповіла, що робити з рішенням про е-декларування.
URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/12/10/7117469>

144. КСУ: як меншість може «законно» руйнувати Україну.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3125672-ksu-ak-mensist-moze-zakonno-rujnuvati-ukrainu.html>

145. Кузнецов В. В. Декларування недостовірної інформації: сучасні проблеми криміналізації. С. 159–162.
URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19287/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%8F_%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_1_%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%9A%D0%90_p160-163.pdf

146. Куц В. М., Сотніченко В. С. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів : моногр. Київ : Національна академія прокуратури України, 2017. 250 с.

147. Лащук Є. В. Поняття і структура об'єкта злочину. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень* / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. А. Музики. Київ : КЮІ КНУВС, 2005. С. 197–208.

148. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 128–132.

149. Лук'янченко С. О. Правова природа адміністративної преюдиції в доктрині кримінального права. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2015* : зб. наук. праць / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2015. 322 с.

150. Мазур М. В. Інтегрований підхід до визначення об'єкта злочину та об'єкта правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Спеціальний випуск № 5. С. 50–64.

151. Макодзьоб А. В. Співвідношення предмета і злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 36. Т. 2. С. 121–125.

152. Марін О. К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 334–338.

153. Марін О. К. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 90. С. 104–112.

154. Мартинюк О. В., Міхайліна Т. В. Становлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 194–204.

155. Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 5. С. 94–99.

156. Методичні рекомендації щодо організації участі прокурора у розгляді судом справ про порушення вимог фінансового контролю / Сенік В. Г., Діденко І. В., Кіч О. М., Панафеда Н. М., Спусканюк Р. Ю., Сказко Р. І., Загиней-Заболотенко З. А., Загорська О. І. Київ : Генеральна прокуратура України, 2019.

157. Митрофанов І. І. Жорстоке поводження з тваринами: приховане обличчя адміністративної преюдиції. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : мат. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 квітня 2019 року). Харків : ХНУВС, 2019. С. 141–143.

158. Митрофанов І. І. Основні концепти нового законодавства про кримінальні правопорушення. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2019. С. 96–100.

159. Митрофанов І. І. Що потрібно для подолання корупції? *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна). Харків: ХНУВС, 2017. С. 125–126.

160. Михайленко Д. Г. Взаємодія елементів деліктного законодавства для забезпечення антикорупційного фінансового контролю. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. № 4. С. 24–37.

161. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2018. 505 с.

162. Михайленко Д. Г. Поняття та структура об'єкта злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 67. С. 521–531.

163. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.

164. Мірошніченко С. С. Відповідальність юридичних осіб (у контексті реформування національного кримінального законодавства). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 8–13.

165. Міськів Д. М. Аналіз ознак об'єктивної сторони складу декларування недостовірної інформації. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3. С. 119–123.

166. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України : дис. ... докт. філософії. Львів, 2021. 291 с.

167. Міськів Д. М. Декларування недостовірної інформації: питання кваліфікації при малозначності діянь. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. Вип. 62. С. 271–275.

168. Міськів Д. М. Проблемні питання суб'єктивної сторони складу декларування недостовірної інформації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2020. № 3. С. 68–81.

169. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 300 с.

170. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 242 с.

171. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія; передмова д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О. О. Дудорова. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 1152 с.

172. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 246 с.

173. Мовчан Р. О. Підстави криміналізації злочинів у сфері земельних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 201–205.

174. Мовчан Р. О. Про деякі дискусійні питання кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лащук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 53–57.

175. Мовчан Р. О. Про суспільну небезпеку злочинів у сфері земельних відносин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 72–75.

176. Мовчан Р. О. Суспільна небезпека діяння як основний принцип криміналізації самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2008. № 2. С. 81–92

177. Мовчан Р. О., Незнайко С. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: монографія. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. 224 с.

178. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78.

179. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>

180. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Про виправданість криміналізації умисного неподання декларації (ст. 366-3 КК України): новий погляд на задавнену проблему. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол. : Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 133–137.

181. Монін І. Щодо особливостей визначення об'єкта складу кримінального правопорушення, пов'язаного зі зловживанням повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 299–310.

182. Мостепанюк Л. М. Декларування недостовірної інформації: аспекти предмета кримінального правопорушення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1. 86–93.

183. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину : теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.

184. Музичук Е. О. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупційним проявам у публічній службі в Україні : дис. ... докт. філософії зі спеціальності 081 «Право». Харків, 2024. 193 с.

185. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 224 с.

186. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2016. 496 с.

187. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

188. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

189. Никифорова Н. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 193–202.

190. Никифорова Н. А. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Наук. ред. д-р юрид. наук, проф. А. А. Вознюк. Київ : Норма права, 2024. 298 с.

191. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

192. Новіков О. В. Сучасний стан та тенденції розвитку корупції у приватному секторі. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 67. С. 65–71.

193. Ободовський О. Про відповідальність за декларування недостовірної інформації: конституційні та кримінально-правові проблеми. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 5. С. 67–78.

194. Оксаніченко А. С. Окремі питання вдосконалення кримінально-правових норм, які містять поняття злісності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск*. 2019. Т. 2. С. 107–111.

195. Оробець К. М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30. № 6. С. 131–135.

196. Окрема думка судді Конституційного Суду України Колісника В. П. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc13d710-20#Text>

197. Окрема думки судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb13d710-20#Text>

198. Окрема думка судді КСУ Олега Первомайського у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про

запобігання корупції», Кримінального кодексу України [справа № 1-24/2020(393/20)] (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020_04.pdf

199. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2. С. 1–41.

200. Панов М., Харітонов С. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya/>

201. Пасека О. Ф. Проблемні аспекти адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць з економічних та юридичних наук*. 2019. Вип. 23. С. 183–188.

202. Пасека О. Ф. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової протидії корупційним проявам. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів* : матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (інтернет-видання) (25 травня 2018 р.). С. 165–169. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/25_05_2018.pdf

203. Пересада В. А. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 266–273.

204. Пересада В. А. Поняття декларування недостовірної інформації. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_05_2018/pdf/44.pdf

205. Перешивко О. Об'єкт підкупу особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України). *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 3. С. 108–111.

206. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики шляхом криміналізації та декриміналізації: аналіз поточних законодавчих ініціатив. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 230–234.

207. Під Конституційним судом протестували через рішення щодо е-декларування. URL: <https://suspilne.media/75677-pid-konstitucijnim-sudom-protestuvali-cerez-risenna-sodo-e-deklaruvanna-suspilne-videonovini/>

208. Польшкін К. К. Про обґрунтованість криміналізації декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 142–155.

209. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

210. Пономаренко Ю. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та застосування кримінально-правових засобів. *Право України*. 2022. № 11. С. 100–117.

211. Попович В. П. Окремі проблеми встановлення кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Репозитарій Національного Авіаційного Університету*. 2015. URL: <http://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/13445>

212. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 4 грудня 2023 р. у справі № 991/5479/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476543>

213. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28 січня 2020 р. у справі № 705/2583/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365886>

214. Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 жовтня 2023 р. у справі № 991/5479/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114357453>

215. Приходько А. А. Декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). URL: <https://prihodko.com.ua/my-i-zmi/my-izmi/stattya/deklaruvannya-nedostovirnoyi-informacziyi-st-366-1-kk-ukrayiny/>

216. Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків: Наказ НАЗК від 6 листопада 2023 р. № 249/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-23#n7>

217. Про затвердження Порядку інформування НАЗК про суттєві зміни у майновому стані суб'єкта декларування: Наказ НАЗК № 450/21 від 23 липня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0988-21#Text>

218. Про затвердження форми декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Порядку заповнення та подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: затв. наказом НАЗК від 13 листопада 2023 р. за № 1965/41021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1965-23#n10>

219. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 жовтня 2020 року «Про вжиття заходів для відновлення нормативно-правового регулювання діяльності антикорупційних органів та довіри до конституційного судочинства»: Указ Президента України від 29 жовтня 2020 р. № 477/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4772020-35469>

220. Проект нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 01.08.2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

221. Пустова Н. О. Поняття, підстави та способи декриміналізації у кримінальному праві України : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2023. 270 с.

222. Пчеліна О. В. Поняття злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 10-1. Т. 2. С. 86–89.

223. Республіка Вірменія. Кримінальний кодекс. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=165138>

224. Розбіжна думка судді Сергія Головатого у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України [справа № 1-24/2020(393/20)] (Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na13d710-20#Text>

225. Роз'яснення НАЗК від 13 листопада 2023 р. № 4 «Щодо фінансової доброчесності: застосування окремих положень Закону України "Про запобігання корупції" стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку)». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN079827>

226. Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю затверджених Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 03.02.2021 № 1. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/deklaruvannya/>

227. Романівка З. Є. Знаряддя та засоби вчинення злочину за кримінальним правом України : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2020. 21 с.

228. Рубан К. П. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (9 грудня 2016 р.). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5124>

229. Рубан К. П. Подання електронних декларацій як захід запобігання корупції. *Уголовно-правовые криминологические основы противодействия коррупции* : сборник тезисов докл. V Международ. наук.-практ. конф. (г. Харьков, 31 марта 2017 г.). Харків : ХНУВД, 2017. С. 156–157.

230. Рудковська М. Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 187 с.

231. Рябенко М. В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 267 с.

232. Савченко А. В. Особливості складу декларування недостовірної інформації. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 1 липня 2015 р.). Київ, 2015. С. 53–56.

233. Середіна Є. Плати штраф і бреші далі: що пропонують в президентському законопроекті щодо недостовірного декларування. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2020. № 12. С. 35–36.

234. Сисоєв Д. О. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно правової форми: кримінально правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : Київ, 2015. 268 с.

235. Слущка Т. І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

236. Соболев О. Проблемні питання апеляційного оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. *Вісник прокуратури*. 2017. № 11. С. 35–37.

237. Спільний терміновий висновок Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи «Щодо законодавчої ситуації навколо антикорупційних механізмів після прийняття рішення по 13-р/2020 Конституційного Суду України» (CDL-AD(2020)038), затверджений Венеційською комісією 11 грудня 2020 року на 125-му пленарному онлайн-засіданні (11–12 грудня 2020 року)

URL: [https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelikdokumentiv/Urgent%20joint%20opinion%20of%20VC%20on%20the%20legislative%20situation\(uk\).pdf](https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelikdokumentiv/Urgent%20joint%20opinion%20of%20VC%20on%20the%20legislative%20situation(uk).pdf)

238. Стрельцов Є. Л. Доктринальне визначення необхідних «збудників» процесів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації. *Десять років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13–14 жовтня 2011 р. Харків, 2011. С. 78–82.

239. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією : практич. посіб. / кол. авт. ; за ред. доктора юрид. наук, проф. О. М. Костенка. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 346 с.

240. Татаров О. Ю. Проблеми застосування ст. 366-1, 368-2 КК України в практичній діяльності. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Київ, 2018. Ч. 1. С. 157–161.

241. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. Харків : УкрЮА, 1994. 76 с.

242. Тацій В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 4 (83). С. 54–66.

243. Тельпіс М. В. Кримінально-правова характеристика знарядь та засобів вчинення злочину : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Харків, 2019. 21 с.

244. Тернецький С. М. Окремі питання застосування чинного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 221–224.

245. Теслюк Я. О. Проблемні питання розмежування окремих правопорушень, пов'язаних із корупцією, та корупційних правопорушень. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 4. С. 90–95.

246. Титко А. В. Адміністративна відповідальність поліцейських за порушення вимог фінансового контролю в Україні : монографія / за наук. ред. О. Ю. Дрозда. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. 269 с.

247. Тимофєєва Л. Ю. Протидія корупційним практикам у євроінтеграційному контексті. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 3. С. 63–69.

248. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. URL: <https://zmina.ua/publication/tinovyj-zvit-do-rozdilu-23-pravosuddya-ta-fundamentalni-prava-zvitu-yevropejskoyi-komisiyi-shhodo-ukrayiny-u-2023-roczii/>

249. Торгашова К. О. Проблема кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 146–149.

250. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: загальна характеристика. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 272–295.

251. У ЄС вважають рішення КСУ підставою для призупинення безвізу, – посол. URL: https://lb.ua/news/2020/10/29/469327_ies_vvazhayut_rishennya_ksu_pidstavoyu.html

252. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 12 листопада 2020 р. у справі № 991/1759/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92844102>

253. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 14 березня 2023 р. у справі № 991/5479/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109615122>

254. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : монографія. Київ : Атіка, 2004. 279 с.

255. Франчук В. В., Корецька-Шукієвич Д. Д. Правопорушення, пов'язані з корупцією: адміністративно-правові засади протидії : монографія. Варшава : ЛьвДУВС, 2021. 183 с.

256. Фріс П. Л. До питання про кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 152–156.

257. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 19–28.

258. Хавронюк М., Химчук А. Моніторинговий звіт щодо ефективності реалізації Національним агентством з питань запобігання корупції у липні–грудні 2018 року повноважень щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (станом на 1 січня 2019 року). Київ : ЦППР, 2019. 42 с.

259. Хавронюк М. І. Адміністративна преюдиція – не наш шлях. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 травн. 2011 р. С. 530–536.

260. Хомічов І. О. Характер суспільної небезпеки корупційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 207–209.

261. Цивільна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

262. Черенков А. М. Криміналістична характеристика суб'єкта декларування недостовірної інформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 7. С. 222–226.

263. Черенков А. М. Розслідування декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020. 270 с.

264. Шама Р. І. Проблема криміналізації декларування недостовірної інформації. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 229–233.

265. Щирська В. С. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 59–64.

266. Щодо рішення Конституційного Суду за поданням групи народних депутатів про систему декларування майна та доходів посадовців і депутатів. URL: <https://www.president.gov.ua/news/shodo-rishennya-konstitucijnogo-sudu-za-podannyam-grupi-naro-64865>

267. Юртаєва К. В. Зарубіжний досвід криміналізації декларування недостовірної інформації та неподання декларації. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції [15 квітня 2016 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Харків : ХНУВС, 2016. С. 185–188.

268. Юсубов К. В. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2021. 263 с.

269. Янівський В. М. Несвоєчасне (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) та умисне неподання декларації (ст. 366-3 КК України): проблеми розмежування, шляхи їх вирішення. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 189–201.

270. Янівський В. М. Про об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 229–240.

271. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 168–178.

272. Ясінь І. М. Кваліфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 377–380.

273. Яциніна М.-М. С. Зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за Кримінальним кодексом України (ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2021. 252 с.

274. CDL-AD(2021)006-е. Ukraine - Opinion on the draft law on Constitutional Procedure (draft law no. 4533) and alternative draft law on the procedure for consideration of cases and execution of judgements of the Constitutional Court (draft law no. 4533 -1) adopted by the Venice Commission at its 126th Plenary Session (online, 19-20 March 2021). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)018-e)

275. Criminal Code of Georgia.
URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/16426?publication=253>

276. Leander v. Sweden: рішення ЄСПЛ від 26 березня 1987 р.
URL: <https://cutt.ly/3wLuSyK3>

277. Vozniuk, A., Kamensky, D., Dudorov, O., Movchan, R., & Andrushko, A. (2021). Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses. *Cuestiones Politicas*, 39(69), 133-145. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07>.
URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36201>

278. Wyruch v. Poland: рішення ЄСПЛ від 25 жовтня 2005 р.
URL: <https://cutt.ly/DwLuAZpJ>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2024

АКТ

27.11. 2024

м. Київ

№ 186-14900

Впровадження результатів дисертації
Янівського Володимира Миколайовича на
тему: «Декларування недостовірної
інформації та умисне неподання декларації:
соціальна обумовленість криміналізації,
аналіз складів кримінальних
правопорушень» в наукову діяльність
НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 доктора юридичних наук, професора Андрія Вознюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта денної форми навчання кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса Янівського Володимира Миколайовича за темою: «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що в наданій роботі узагальнено та розв'язано актуальну науково-прикладну проблему кримінального права України, яка полягає в комплексному аналізі елементів та ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених

статтями 366-2 та 366-3 КК України, з'ясуванні соціальної зумовленості криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації, а також розроблені на цій основі напрямів удосконалення вітчизняного кримінального та адміністративного законодавства, практики їхнього застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії порушенням вимог фінансового контролю.

Проаналізовано основні результати дослідження Янівського В. М., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 168–178. DOI: 10.31558/2786-5835.2022.2.16. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13637>

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/14.pdf

3. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>

4. Янівський В. М. Про об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 229–240. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.23. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16176>

5. Янівський В. М. Несвоєчасне (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) та умисне неподання декларації (ст. 366-3 КК України): проблеми розмежування, шляхи їх вирішення. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 189–201. DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.189-201. URL:

6. Янівський В. М. Доцільність криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації – аналіз з позицій «ultima ratio». *Осінні юридичні читання – 2023. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023»*. 23 листопада 2023 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 242–245.

7. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Про виправданість криміналізації умисного неподання декларації (ст. 366-3 КК України): новий погляд на задавнену проблему. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р.* / редкол.: Ю. А. Пономаренко та ін.; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2024. С. 133–137.

8. Янівський В.М. Про деякі особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. *Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024». 21 листопада 2024 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 242–245.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Янівського В.М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК

 Андрій МІСТЮК

 Андрій ВОЗНЮК

 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЕВ

2024

АКТ27.11 2024

м. Київ

№ 185-00

Впровадження результатів дисертації
Янівського Володимира Миколайовича на
тему: «Декларування недостовірної
інформації та умисне неподання декларації:
соціальна обумовленість криміналізації,
аналіз складів кримінальних
правопорушень» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу Олени Мельник;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології ННПП, доктора юридичних наук, професора Вікторії Бабаніної;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта денної форми навчання кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса Янівського Володимира Миколайовича за темою: «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень».

Проаналізовано основні результати дослідження Янівського В. М., зокрема,

наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 168–178. DOI: 10.31558/2786-5835.2022.2.16. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13637>

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/14.pdf

3. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>

4. Янівський В. М. Про об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 229–240. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.23. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16176>

5. Янівський В. М. Несвоєчасне (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) та умисне неподання декларації (ст. 366-3 КК України): проблеми розмежування, шляхи їх вирішення. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 189–201. DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.189-201. URL:

6. Янівський В. М. Доцільність криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації – аналіз з позицій «ultima ratio». *Осінні юридичні читання – 2023. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023». 23 листопада 2023 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 242–245.*

7. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Про виправданість криміналізації умисного неподання декларації (ст. 366-3 КК України): новий погляд на за давню проблему. *Кримінально-правова протидія корупції у війсьній та повоєнній Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р.* / редкол.: Ю. А. Пономаренко та ін.; Коміс. з питань прав. реформи при Президентіві України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2024. С. 133–137.

8. Янівський В. М. Про деякі особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. *Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024». 21 листопада 2024 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 242–245.*

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці

Янівського В. М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Олена МЕЛЬНИК
 Андрій МІСТЮК
 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Вікторія БАБАНІНА
 Людмила ГАЙДАР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл. 71100

тимчасово переміщений за адресою: вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69000

E-mail: rector@bdpu.org.ua; <http://bdpu.org.ua>;

Код згідно з ЄДРПОУ 02125220

27.11.2024 № 52-08/436

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
Янівського Володимира Миколайовича
на тему: «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання
декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів
кримінальних правопорушень», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Результати дисертаційного дослідження Янівського Володимира Миколайовича на тему: «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень» пройшли успішну апробацію в освітньому процесі, що забезпечується кафедрою правознавства Бердянського державного педагогічного університету (БДПУ).

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні конкретних висновків та рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного кримінального закону та практики його застосування в частині відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені суб'єктами декларування.

Важливим аспектом апробації є розроблені дисертантом рекомендації, що можуть використовуватись як у навчальному процесі, так і в кримінально-правовій науці та практиці застосування відповідних положень кримінального законодавства України. Доцільним та своєчасним є використання запропонованого дисертантом методичного забезпечення, змістових доповнень до навчальних та робочих програм навчальних дисциплін з метою модернізації освітнього процесу кафедри правознавства, що отримало

позитивну оцінку викладачів кафедри, які використовували ці матеріали у процесі підготовки майбутніх українських правників.

Проаналізовано та використано в навчальній і науковій діяльності кафедри правознавства теоретичні положення наукових праць, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації Янівського В. М., зокрема:

1. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2022. № 2. С. 168–178. DOI: 10.31558/2786-5835.2022.2.16. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13637>

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://lsey.org.ua/7_2022/14.pdf

3. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>

4. Янівський В. М. Доцільність криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації – аналіз з позицій «ultima ratio». Осінні юридичні читання – 2023. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023». 23 листопада 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 242–245.

5. Янівський В. М. Про деякі особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024». 21 листопада 2024 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 242–245.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Янівського Володимира Миколайовича на тему: «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень» обговорено і затверджено на засіданні кафедри правознавства БДПУ (протокол № 6 від 20 листопада 2024 р.).

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

3

Завідувач кафедри правознавства,
доктор юридичних наук, професор

Дмитро КАМЕНСЬКИЙ

Проректор з наукової роботи БДПУ,
доктор технічних наук, професор

Яна СИЧКОВА

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
 вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
 факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«10» 18 2024 № 540/01-13/01
 На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
ЯНІВСЬКОГО ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
на тему «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання
декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів
кримінальних правопорушень»

Дисертація Янівського Володимира Миколайовича «Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень» виконана відповідно до планів науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140) та «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (державна реєстрація № 0122U002369), у межах яких автор досліджує питання кримінально-правової протидії порушенням встановленого порядку декларування.

Результати дослідження Янівського Володимира Миколайовича використано у навчальному процесі кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладенні навчальних дисциплін «Кримінальне право України (Особлива частина)» (СО «Бакалавр») та «Теорія і практика кримінально-правової кваліфікації та доказування (СО «Магістр») юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Проректор з наукової роботи

Сергій РАДІО

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Янівський В. М. Про підстави криміналізації діяння, передбаченого ст. 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2022. № 2. С. 168–178. DOI: 10.31558/2786-5835.2022.2.16. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13637>
2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://sej.org.ua/7_2022/14.pdf
3. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація умисного неподання декларації: pro at contra. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. Вип. 16. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.133-140>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/category/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/>
4. Янівський В. М. Про об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 229–240. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.23. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16176>
5. Янівський В. М. Несвоєчасне (ч. 1 ст. 172-6 КУпАП) та умисне неподання декларації (ст. 366-3 КК України): проблеми розмежування, шляхи їх вирішення. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 189–201. DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.189-201. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/227>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Янівський В. М. Доцільність криміналізації декларування недостовірної інформації та умисного неподання декларації – аналіз з позицій «ultima ratio». *Осінні юридичні читання – 2023. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023». 23 листопада 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 242–245.

2. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Про виправданість криміналізації умисного неподання декларації (ст. 366-3 КК України): новий погляд на задовану проблему. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол. : Ю. А. Пономаренко та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : Право, 2024. С. 133–137.

3. Янівський В. М. Про деякі особливості суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-3 КК України. *Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024». 21 листопада 2024 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 110–115.